7
Held
Gottlieb
Lew
Kohn
Dr. Eisenstein
Brenner
Roth
Przysucki
ul. ŁUKASIEWICZA
MOST
TYŚMIENICA
ul. ZIELIŃSKIEGO
ul. KOŚCIUSZKI

זכרונות

חן מאיר

בזיכרונותי, אני חוזר תמיד אל בוריסלב, מחוז ילדותי ובחרותי בפולין. שם, ברח' מיצקביצ'ה מס' 51 גרה משפחתי, משפ' מאיר. לאבי, משה יצחק ז"ל, ואמי אלקה ז"ל היו ששה ילדים, ארבעה בנים ו- שתי בנות. אחי יוסף, הבכור, אחריו מוניש, צילה, שמואל, רגה ואני, בן הזקונים.
באוגוסט 1939, ערב פרוץ מלחמת העולם, היה מצבנו המשפחתי כזה:
אחי, יוסף, נשא לאישה את פרידה לבית צוקרברג ונולדו להם שלושה ילדים: חיים, זאב ואריק.
אחי, מוניש, נשא את גניה לבית הורוביץ ונולד להם בן: מייטק-שמואל. אחותי צילה נישאה לזכריה (זוניה) פינקלשטיין (לימים יקרא שוהם) ולהם נולדו שתי בנות: עדה ולידה-לאה.
זוניה גויס בשנת 1941 לצבא האדום. אחי, שמואל, שהיה חבר ב"שומר הצעיר", עלה לארץ כחלוץ ב- 1930. בארץ נשא לאישה את שושנה לבית מילנר ונולדו להם שלושה בנים: גדעון, עמוס ואלדד.
רגה ואני היינו עדיין רווקים. אני זוכר שהסדר בבית היה מופתי. אבא הקפיד מאד על שמירת סדר.
כל דבר היה מונח במקומו וכל המקומות היו מסודרים.
גם אני מאוד מסודר ואת תכונת הסדר (תכונה שאני מאוד מעריך) ירשתי כנראה מאבא.
תכונה זו מאוד מזכירה לי אותו וגם את העובדה שהוא אהב אותי מאוד. אהבה זו היתה מיוחדת ו- הדדית כמובן. אהבתי אותו מאוד והייתי קשור אליו. אני חושב שהקשר שלי אתו התחזק כאשר אבא היה כבר איש מבוגר ונהגתי, במקביל ללמודים, לעזור לו מידי פעם בעסק המשפחתי.
בשנת 1933, אחרי שקיבלתי את תעודת הבגרות, התחלתי לעבוד אתו בעסק באופן קבוע.

נפטרה ב- ו' באב תשכ"ח, 10 באוגוסט 1968
קבורה בבית העלמין קריית שאול בת"א

נפטר ב- ו' בטבת תש"ב, 24 בדצמבר 1941
קבור בבית העלמין בבוריסלב, פולין.

אחותי רגה למדה הנדסה כימית בטכניון בעיר לבוב. אני זוכר שבכל חג היא הייתה חוזרת הביתה ובמהלך השנה נסעתי אני אליה ללבוב פעמים אחדות והיינו מבלים יחד ומשוחחים שעות ארוכות.
אני זוכר ילדות יפה ותוססת. ביתנו נטה למסורת וניתן לאמור אפילו שהיה דתי. אבא נהג ללכת ל- ביהכ"נ ובערב שבת בתום סעודת השבת היינו שרים זמירות לשבת סביב השולחן.
הייתי קשור לרגה אחותי יותר מאשר לשאר אחי. נהגנו לשחק יחד ולגלות זה לזו את מה שהעסיק את לבנו.

רגה הייתה מבוגרת ממני בשנתיים והייתה חברתי הטובה מכולם. בעצם עד גיל שש-שבע היא הייתה חברתי היחידה.
את אבא ואמא אני רואה ומדמיין בזיכרוני עד היום. אמא זכורה לי כאישה רזה השוקדת על ניהול ה-בית וכל היום עסוקה בטיפול בילדים, בבעלה ובאביה, הלא הוא סבא אליהו שגר יחד איתנו עד שנפטר ב- 1931.

תמונה משפחתית משנת 1927
(אני בתחתית התמונה)

תמונות מהגימנזיום הפולני בו למדתי

בגימנזיום בתלבושת אחידה (אני בצד שמאל)

אחרי הבגרות (אני בצד שמאל)

בתחילת חודש ספטמבר 1939, כשפרצה מלחמת העולם השניה, הוכרז מצב חירום בפולין. כמו כל שאר חברי התייצבתי בלשכת הגיוס וגויסתי כאיש מילואים לצבא הפולני. נצטויתי לנסוע למחנה הצבא בפשמישל ושם הצטרפתי ללוחמים. לאחר מספר ימים של לוחמה נפלתי בשבי הגרמני.בתחילה, לא הצלחתי ליצור שום קשר מהשבי עם הבית ותארתי לעצמי שדואגים לי מאוד וגם אני הייתי מודאג ל-גורל משפחתי.
בזכות בקיאותי בשפה הגרמנית הוצבתי לעבודה פקידותית. היינו 30 פקידים מתוכם 17 יהודים, אחד הקצינים הגרמנים שהיה ממונה עלינו, גילה כלפינו יחס מאוד נוח ואפילו נדיב ומדי פעם היה מפתיע אותנו ומגיש לנו כיכר לחם טרי.

אנו בונים מסילת ברזל בשבי.

לביקורים לא ציפה איש מאתנו, למרות שמספר השבויים הכולל נע בין עשרים לעשרים וחמישה אלף. והנה זכור לי כי בקר אחד בא החיל המשגיח והודיע שיש לי ביקור. להפתעתי הגדולה הייתה זו אחותי רגה שהגיעה למחנה ונשלחה אלי ע"י אותו קצין טוב לב שהיה תורן אותו ערב. מלבדה הגיעו, במשך כל ששת החדשים, רק שלוש נשים נוספות לביקור אצל בעליהן. הייתי המום ונרגש, רגה מבקרת אותי בשבי ! לא ציפיתי כלל לביקור, ובודאי שלא ממנה.
שעות ישבנו ושוחחנו בהתרגשות רבה. היא ספרה לי על השמועות הסותרות אודות גורלי שהגיעו מחברים שהצליחו לחזור לבוריסלב. היו שסיפרו שנהרגתי ואחרים סיפרו שנפצעתי. רגה גמרה אומר לחפש אותי. ההתרגשות הלכה וגברה ככל שהוספתי לשמוע איך הגיעה לקרקוב אחרי שעברה את גבולות אזורי הכיבוש הרוסים-גרמניים, איך זיהתה ברשימת השבויים של הצלב האדום את שמי ואיך היתה נחושה בדעתה שלא תחזור הביתה עד שתעשה כל מאמץ שניתן לעשותו על מנת לגלות סימן חיים ממני. וכך, באומץ שאין דומה לו, אומץ שעד היום איני מסוגל להסביר אותו לעצמי, היא תלשה את הטלאי הצהוב עם מגן-הדוד, אותו טלאי שיהודים חויבו לענוד, וללא תעודות או אישורים סיכנה את חייה והגיעה אלי.
גם היום כשאני נזכר בכך אני מתרגש כל פעם מחדש ומעריך את כוח הרצון, את אומץ הלב ובעיקר את הדאגה וטוב-הלב שהוכיחה. בביקור המסוכן הזה היא עודדה אותי מאוד, והצליחה להקל ולשפר את הרגשתי ולחזק את רוחי עוד ימים נוספים רבים בשבי.
באחד הבקרים הגיע לביקור במחנה השבויים שלנו מנהל בכיר שהיה בדרגה גבוהה מזו של הקצין הממונה עלינו. כשזה ראה שבמקום מועסקים שבעה עשר יהודים בעבודה, כעס ומייד הורה להעביר אותנו למקום אחר.
הקצין שלנו שהיה מבוגר טוב-לב ונהג כלפינו בהגינות במשך אותן שבועות ספורים שעבדנו במקום, נכנס לחדר ואמר לנו שאנחנו חייבים לעזוב כי הוא חייב למלא אחר הפקודה שניתנה לו.
הוא שאל אותנו מה יוכל לעשות למעננו ואנו ביקשנו להישלח יחד כקבוצה למקום עבודה אחר.
נשלחנו לבית חרושת לזכוכית שהיה בעיירה הוזנה. כשהגענו לעיירה התקבצו כל תושביה לראות את היהודים השבויים שהגיעו. התקבלנו לעבודה שם למעשה רק מחוסר ברירה, כי רוב הגרמנים היו מגויסים. גרנו במרתף של בית קפה ומסעדה גדולה ובהמשך נצטרפו אלינו עוד יהודים שבויים. היינו שלושים איש במרתף וישננו על הרצפה. אחרי שהתחלנו לעבוד הוכחנו שהיינו מוצלחים יותר מהעובדים הגרמנים וזה היווה ממש תעמולה לכשרון היהודי.

כעבור חצי שנה, במרץ, החליטו הכובשים הגרמנים לאפשר לשבויים היהודים מפולין לשוב לבתיהם שבשטחים תחת שלטון הגרמנים. מאחר ובוריסלב הייתה בשטח שנכבש ע"י הרוסים, נשארתי ונשלחתי לבי"ח לפחם !
בתקופת השבי הייתי בקשר מכתבים עם ידידה ששם משפחתה היה במקרה מאייר והיא גרה בסביבת העיר סאנוק שהיתה בשטח הגרמני. ניגשתי לממונים עלי כשבידי המכתבים שלה וסיפרתי שהיא אמא שלי, ואני רוצה לנסוע חזרה אליה. למזלי זה הצליח. הם האמינו שמוצאי מסאנוק ובאוגוסט 40 הותר לי לצאת לסאנוק.
מטרתי הייתה לחצות שם את הגבול ולעבור לשטח הרוסי שם הייתה בוריסלב. הגעתי לגבול, לנהר סן, אך הקור והשלגים הקשו עלי מאוד לעבור את הנהר. כך ששהיתי בעיירה סאנוק שעל גדות הנהר סן ומיד יצרתי קשר עם המשפחה בבורוסלב. הם הזהירו אותי שלא אחצה את הגבול כי כל מי שחצה אותו קודם לכן נתפס, ונשלח ע"י הרוסים לסיביר. אזהרה זו הביאה אותי להחליט להישאר בעיירה בסאנוק נשארתי שנתיים. במהלך תקופה זו למדתי להכיר מה פירושם של חיים בתנאים קשים .הייתי בן 26, בלא מכרים במקום, בלא רכוש ובלא כסף. השקעתי את כל מרצי בעבודה, עבודה פיזית קשה מאוד. בנינו אחים לחמום הבתים והתחלתי כשוליה בניקוי הלכלוך והטיח. כל הזמן התאמצתי ללמוד את סודות המקצוע ולאט לאט התקדמתי לתפקיד אחראי מאוד, תפקיד ניהולי במסגרתו הייתי אמור להגיש הצעות מחיר לגרמנים מפני שהעבודה בוצעה עבורם. למרות שעבדתי קשה, הרי שתקופות ארוכות רעבתי ממש. מצבי השתפר רק כשהתחלתי להתרגל לתנאים.
באותה תקופה התחילה ידידות נרקמת ביני ובין לינה, נערה יהודיה בת עשרים ואחת שהיכרתי באחד המפגשים החברתיים שנקלעתי אליהם בימי ראשון, שהיו ימי המנוחה.
נמניתי על קבוצה של צעירים שנהגה להיפגש בימי ראשון באופן קבוע. אהבנו לרקוד לצלילי הפטפון, להתחלק בחוויות ולשוחח אחד עם השני. ביני ובין לינה התפתחה ידידות עמוקה וכבר בהתחלה כשהכרנו, חשנו שמשהו נדבק בינינו. כשהתקרבנו זה לזו, התחלנו להתראות מדי פעם, רק שנינו בלא הקבוצה.
לינה הייתה עבורי נקודת אור. נקודה אופטימית בתוך כל הפסימיות שמסביב. אף פעם לא דיברנו על חתונה או על עתיד משותף. השתדלנו ליהנות מהרגעים היפים ביחד, כרוח התקופה וקשה היה לחלום על עתיד בצל הכיבוש הנאצי.
בסוף יוני 1941 פרצה המלחמה בין רוסיה לגרמניה, המצב הוחמר והתקופה הפכה קשה מאד. הגרמנים נלחמו ברוסים וכבשו כעבור זמן קצר גם את בוריסלב. הם נתנו לאוקראינים, במשך 24 שעות, יד חופשית לעשות ככל העולה על רוחם באוכלוסייה היהודית במקום ואלו הכו, התעללו ורצחו יהודים לאור היום ללא שום מעצורים. גם אבי נמנה על היהודים שהוכו.
אבא, שהיה בן שבעים ושלוש, לא הצליח לעמוד בייסורים ובכאבים הקשים ואיבד את הכרתו.
כשזה נודע לי הרגשתי שאני חייב לעשות הכל כדי להגיע לבוריסלב לראות אותו. בזכות קשרים מיוחדים, הצלחתי לסדר ולארגן רשיונות מתאימים לבקרו בבוריסלב והגעתי אליו בנובמבר 1941.
אבא לא התאושש מהמכות וכשהתקרבתי אליו הוא לא הגיב. "אבא, זה אני" קראתי אליו, אבל הוא אפילו לא זיהה אותי. בכאב צורב ונורא נאלצתי להיפרד ממנו ולחזור לסאנוק. בדרך כשהייתי לבד הרהרתי כל מיני הרהורים על המצב ועל אבא והבנתי שכנראה כבר לא אראה אותו יותר ושהייתה זו למעשה, פרידתנו האחרונה.
נזכרתי שהפעם האחרונה שדיברתי איתו הייתה בספטמבר 1939.

ב- 24 לחודש דצמבר 1941 נתקבלה אצלנו בסאנוק הידיעה מהבית שאבא נפטר. בהתחלה חשבו שלא לספר לי שאבא נפטר ,אבל רב העיר הסביר שאני הבן ולכן אני חייב לאמר "קדיש".
מאחר שאסור היה לנו כיהודים להתכנס לא התפללתי במניין, אבל ישבתי "שבעה" הודות למנהל העבודה שלי שהיה כל כך מרוצה ממני ונהנה מרווחים שנבעו מהצעות המחיר שהכנתי עבורו.
לא זכיתי להשתתף בטקס הקבורה של אבא. רק בשנת 1945, לאחר תום המלחמה, דאגנו שתוקם על מקום קבורתו מצבה. באותה שנה נסעתי מלבוב לבוריסלב לראות פעם נוספת את מראות ילדותי, את הבית, הרחוב והשכונה, ויותר מכל כדי לעלות על קברו של אבא. ידעתי היכן מצוי המקום המדויק, הגעתי לשם והיה קשה, כל כך קשה לעמוד במקום מול המצבה ולחשוב על אבא.

בתחילת שנת 1942 החל שלב חיסול היהודים בפולין. בסאנוק נתקבלו יותר ויותר ידיעות מקרקוב ומטרנוב על תהליך חיסול היהודים שהחל בקרקוב.
בחודש אוגוסט החל החיסול של קהילת יהודי סאנוק ובאותה עת היה כבר קשה ומסוכן להישאר בזהות של יהודי. נדרשנו למאמץ עצום לצורך השגת מסמכים מזויפים. עשיתי כל מאמץ אפשרי ובסוף השגתי תעודות שהעידו שאני פולני נוצרי העונה לשם הנריק גיידה. באחד הימים יצא צו שקרא ליהודים להתכונן לשילוחם ונאמר בו כי בקרוב יקראו להם להתייצב ועליהם להגיע עם מפתחות הבית כשכתובת המגורים מחוברת אליהם. חשבנו שמשם נשלחים כל הקרואים למחנות עבודה.

אביה של לינה, ברנרד-דב ירמרק, הצליח בפנייתו למכרים, חקלאים אוקראינים, שגרו בקרבת מקום לקבל את הסכמתם להעניק לנו מסתור. הוא ביקש מהם להתכונן לבואנו. בערב שלפני יום ההתייצבות יצאנו לינה, הוריה, שתי אחיותיה ואני לכפר. המכרים האוקראינים החביאו אותנו מיד בעליית הגג שבביתם.
נשארנו שם חמישה שבועות במהלכם הרבינו לחשוב ולדבר בכאב על העבר ומה שעתיד להיות. אני ניצלתי את הזמן שהסתתרנו בעליית הגג כדי לגדל שפם וכך להדמות לבחורים הנוצרים שנהגו לגדל שפם. מאז ועד היום אני מגדל שפם לזכר אותם ימים.התחלנו לחשוב על עתידנו. ידענו שלא ניתן להישאר כך בכפר כשכולם מכירים את כולם והחלטנו לצאת ללבוב, העיר הגדולה. תחילה יצאנו רק לינה ואני. רגה הייתה אמורה לבוא אחר כך מבוריסלב ולהצטרף אלינו. נסענו ללבוב כל היום ובלילה כשהגענו לא מצאנו בה יהודים. הסתובבנו בעיר ללא מטרה ולמזלנו פגשנו, ממש במקרה, בזוג קשישים פולנים-נוצרים שהסכימו לצרף אותנו בדרכם אל אישה פולנייה ששמה ג'דוש ,אצלה הם היו ישנים כשהיו באים העירה. ג'דוש הסכימה לקבל גם אותנו ללינה ללילה אחרי שסיפרנו לה שאנחנו מכרים מאותו כפר של אותו זוג קשישים.
נשארנו בבית של ג'דוש מספר ימים וחיפשנו מודעות על חדרים להשכרה. באמצעות אחת המודעות בעיתון הגענו לדירה בקומה שניה ברח' סובייסקגו 29. הבעלים הייתה אישה רוסיה שקיבלה אותנו בסבר פנים יפות. אכלנו בחברתה ארוחת ערב כשאנחנו תורמים לארוחה ככר לחם כפרי טרי שהבאנו איתנו מהכפר. האווירה הייתה מאוד נעימה והרגשנו בטוחים. בבוקר המחרת, בשעה 6.30 בערך, נשמעו נקישות בדלת. דרך החלון בפרוזדור, ראינו איך הרוסייה פותחת את הדלת לשוטר אוקראיני שהיה חמוש ברובה. חילופי הדברים ביניהם הוכיחו לנו שאין זו הפעם הראשונה שהוא מבקר בבית . עוד אנחנו מופתעים, ניגש אלינו השוטר ודרש שנראה לו תעודות זהות. הצגנו בפניו את התעודות שדאגנו להשיג בעמל ובכסף רב ולמרות זאת הוא דרש ממני שאכנס למטבח ואפשיל את מכנסיי.
"אבל למה ?" - שאלתי.
"פשוט תבוא ודי" הבנו שמדובר בתוכנית מאורגנת לתפוס יהודים. ניסיתי להתאמץ ולהציל את חיי ו-הצעתי לו כסף ושעון זהב שהיה לי. שעה ארוכה ייסר אותנו עד שהסכים להצעה ולקח את כל הרכוש שהיה עמנו.
נאלצנו לשוב לגב' ג'דוש. לינה נסעה למכרים אחרים כדי להיעזר בהם בחיפוש מקום מתאים ואני ציפיתי לבואה של אחותי רגה שהייתה אמורה להגיע ללבוב. כשהגיעה רגה, היא הציעה לנצל את קשריה הטובים עם נקולין, ידיד אוקראיני מתקופת לימודיה בטכניון, בלבוב. אותו חבר נהג בתקופת לימודיהם להיעזר ברגה ונטה לה חסד על כך, כשפנתה אליו כעת, הסכים מיד לאפשר לנו לשהות בביתו.

כעבור מספר ימים הגיעה אלינו השמועה שבבוריסלב התחילה אקציה נוספת לחיסול יהודי המקום וחיפשנו דרך להיוודע מה עלה בגורל בני משפחתנו. בוריס, אחיו של אותו ידיד אוקראיני, הסכים תמורת תשלום לנסוע לבוריסלב ולהביא לנו מידע . אני זוכר היטב איך ציפינו לשובו במשך כל היום במתח עצום. הוא חזר רק בשעה עשר בלילה ולהפתעתנו הביא עמו את אמא את אחותי צילה עם שתי בנותיה, עדה בת החמש ולידה בת השלוש ואת גיסתי גניה, אשת אחי מוניש, עם בנה מייטק בן השלוש.
מהשיחה אתם הבנו עד כמה הייתה הסכנה לחייהם גדולה ומוחשית ועד כמה הייתה החלטתו של בוריס לצרפם אלינו ולהביאם ללבוב נכונה. אלא שהתעוררה בעיה קשה ומיידית, מה עושים ? היכן משכנים את כולם ? היינו חייבים לאלתר פתרונות.
ברור היה לנו שלא נוכל להישאר זמן ממושך בביתו של אותו חבר וגם לא נוכל למצוא דירה אחת לכל הנפשות. החלטנו לחפש שתי דירות.
וכך מצאנו לאמא, אחותי ושתי בנותיה דירה ברחוב סיקסטוסקה באמצעות עיתון מקומי. דירה נוספת מצאנו לגיסתי גניה עם בנה. פתרון זה שמצאנו עבד ימים ספורים בלבד, חשדנות השכנים התעוררה ושתי ה"משפחות" חזרו בפחד לביתו של האוקראיני.שבנו לנקודת ההתחלה. חיפשנו פתרונות.
רגה שידלה את האוקראיני שיסכים לשכן את כולם עד שנמצא פתרון מתאים יותר.
בינתיים חיפשתי ומצאתי עבודה כמנהל חשבונות במפעל אוקראיני. מצאתי גם חדר למגורים.והרגשתי כמעט מסודר. החלטתי לנסות להירשם במשרד רישום התושבים.
כאזרח - דאגתי לרכוש אישור מזויף שהעיד שעזבתי את בוריסלב. בנוסף הייתה ברשותי תעודת זהות על שם הנריך גיידה ואישורים מבעל הדירה שהעיד שיש לי מקום מגורים. מהמפעל היה לי אישור על עבודה מובטחת. עם כל התעודות האלו הגעתי למשרד רישום התושבים ברח' פיקרסקה 16 ובלבי שררה תקווה גדולה אך בצדה פחד גדול עוד יותר.
הפקיד שקיבל את פני, בחן את הטפסים בלי שום חשד והוסיף בסתמיות "יש לך גם תעודת לידה ?" עניתי מייד בטבעיות "כן אלא שהיא איננה עמי, אני לא נוהג לשאתה בכיס". הוא ענה בפשטות "אז תחזור מחר ותביא אותה אתך !"

באותו רגע לא ידעתי שכדי להשיג תעודת לידה מזויפת נחוץ שבוע לפחות. גם לא יכולתי להעלם ו-לשכוח מכל העניין כי התעודות נשארו בידי הפקיד. משמעות העניין הייתה להחליף שוב דירה ומקום עבודה. כל הלילה הרהרתי מה לעשות.
למחרת הגעתי לפקיד וסיפרתי שתעודת הלידה נמצאת בבורסלב ולשם אני אמור להגיע רק בעוד שבוע, לכן כדאי שאשמור את התעודות ואחזור כש... אלא שזה הספיק לעורר את חשדו והוא הפסיק אותי, נכנס למשרד סמוך וכשחזר ביקש ממני להיכנס פנימה. לא העזתי לשאול מדוע, נכנסתי והצ-טרפתי לעוד חמישה שישה איש שעמדו וחיכו לתורם.
ממול ישב שוטר במדים שעסק בבחינת ידיעותיו של בחור צעיר בנושא הנצרות.
הבנתי שגם אם אשאל בדיוק על מה שאני יודע, לא אצליח לצאת מזה בשלום. התחלתי לחפש מוצא. לאט לאט התקרבתי לדלת נוספת שהייתה בחדר וכשראיתי שהיא מובילה למשרד נוסף ריק מאנשים, נכנסתי לשם בזהירות. מיד עברתי לדלת הבאה אשר לשמחתי הובילה לפרוזדור. לא עמדו בפני ברי-רות רבות ולכן לא חשבתי הרבה על הסיכון שבדבר. יצאתי משם במהירות כשאני משאיר מאחורי את התעודות בהן שמי, מקום העבודה שלי ומקום מגורי וחזרתי שוב לנקודת ההתחלה.
ברור היה לנו שכך לא ניתן עוד להמשיך וחיפשנו בצורה נואשת אחר פתרון בטוח יותר. הרעיון לב-נות "משפחה" נראה מאוד מבטיח. החלטנו שאני אהיה "אבא", גיסתי גניה, אשתו של מוניש, תהיה "אשתי" ויהיו לנו שלושה ילדים. שתי הבנות של אחותי ובנה של גיסתי.
השגנו תעודות וניירות מבוריסלב שנשאו שמות של זוג הורים בשם אנג'י וסטפניה פאיונק שגם להם היו שלושה ילדים. כשבידנו תעודות מזהות אלו יצאנו ושכרנו דירה ברח' נימצביצ'ה 10.
הצלחנו לגייס שולחן, מיטה ואיזו ספה והתארגנו יפה בדירה שהייתה קטנה - חדר ומטבח. השירותים היו בחדר המדרגות. אני הרגשתי שאנחנו חייבים לאפשר לרגה להיות מוגנת יותר ולכן עליה לגור בנפרד מאתנו. לא רציתי שבמקרה ויבחינו בנו, גם היא תהיה אתנו. אחרי הכל בזכותה נשארנו בחיים. לכן הוחלט שרגה תגור בדירה נפרדת, דירה שמצאנו ברח' מינקובסקגה.
הרגשנו נהדר. התחלנו לחיות וגם האווירה בחוץ הייתה שמחה בגלל חג המולד שאמור היה להיות בעוד מספר ימים.

אנדג'יו וסטפניה פאיונק וילדיהם"
- מרץ 1943 -

כעבור זמן מה הצטרף ל"משפחה" גם חיים, בנו הבכור של אחי יוסף.
לאחי יוסף היו שלושה ילדים, חיים בן שלוש עשרה, זאב בן אחד עשר ואליהו בן תשע. הוא לא הצליח למצוא מש-פחה נוצרית שתסכים לשכן משפחה בת שלושה ילדים. כשמצא סוף סוף פולני שהסכים לקבל לביתו משפחה עם שני ילדים, החלטנו שאחד מבניו יצטרף אלינו.
חבר נוצרי של המשפחה מבורסלב הגיע לביקור בלבוב ו-הביא עמו את חיים. בלבוב היו עוד יהודים רבים שהתחזו לנוצרים. הכרנו חברה של כמה יהודים מסאנוק שהיינו נפגשים עמם מפעם לפעם.
ביניהם היה בחור בן שש עשרה שהגיע ללבוב מסאנוק והתגורר אצל משפחה פולניה.
הוא חיכה להוריו שהיו אמורים להגיע אחריו, אלא שהם נרצחו ע"י הגרמנים והוא נשאר יתום ויחידי.
כנער מתבגר הרגיש צורך להשתחרר מהמחנק ויצא מידי פעם לצפות בסרט בקולנוע. כפי הנראה הוא נתפס באחת הפעמים ותמורת שחרורו נדרש לשלם כופר שלא היה ברשותו. המוצא היחיד שנראה לו אז היה להגיע אלי ו-לבקש ממני הלוואה של 1,000 זלוטי.
לצערי הוא לא הבין שגם אם הוא יגיע אלי בדרך המטעה ביותר, בטוח שתופסיו יצליחו לעקוב אחריו.
כששאלתי אותו מדוע עשה זאת, רק אז הבין את המשמעות האיומה של המעשה, הסתובב וברח. למעשה הוא הסגיר אותנו. והסחטנים אכן לא איחרו לבוא בעקבותיו. היו הרבה אוקראינים שידעו שיהודים המתחזים לנוצרים הם מקור לסחיטה.
כבר למחרת בבוקר הגיע לביתנו איש צעיר שלא בזבז זמן על שאלות. הוא נכנס לבית וקרא "אתה יהודי! בוא איתי". ידעתי מייד שלא מדובר בחיינו אלא בכסף. הוא החל לחפש בארונות והמתח היה עצום מכיוון שעם כל דפיקה בדלת, עד שאני פתחתי אותה, היו חלק מבני הבית (אלה ללא התעודות) נכנסים במהירות לשתי פינות מוסתרות שיצרנו במיוחד מאחורי הארונות שעמדו באלכסון בפינה.
כל אדם שהיה מסתכל בחדר לא היה מבחין במסתור, אבל אותו בחור שכל כך רצה לסחוט מאיתנו גילה את אמי, את אחותי ואת האחיין שהסתתרו שם.

התחלתי לגשש בזהירות רבה במצב, דיברתי איתו בשקט ובאורך רוח כשבתוכי חלחלו הכעס והזעם. תהליך זה לא נגמר מהר. הוא המשיך לאיים בהסגרתנו והתעקש עד שהצליח לסחוט מאתנו 5000 זלוטי, סכום מאוד נכבד. וכאשר שללו בידו הבטיח לנו בנדיבות רבה, לפני שעזב, שאנחנו יכולים ל-הישאר ולהיות שקטים ובטוחים כי איש לא יטריד אותנו עוד.
אלא שאנחנו ידענו מה מצפה לנו מהבטחה ריקה זו, ושוב נאלצתי לצאת לחפש דירה. עברנו לרחוב קלפרובסקה 3, לדירת שני חדרים ומטבח. הפעם, בתמימותנו, לא החלפנו שם אלא רק כתובת ולפי השם מצא אותנו חברו של אותו בחור מאוחר יותר.
באותו זמן בו אני הבאתי את משפחתי, הביאה גם לינה את הוריה ושתי אחיותיה ללבוב. היא שכרה דירה ושם הם חיו בזהות מוסוית. לינה ואחותה הצעירה הנקה (חנה) היו אלא שיצאו מהבית ועזרו למשפחתם לעבור את הימים הקשים.
פברואר 1943 - בבוריסלב מתחוללת אקציה נוספת ואנחנו בלבוב חרדים לגורלו של אחינו מוניש. החלטנו שהגיע הזמן שמוניש יעזוב את בוריסלב ויצטרף אלינו. אלא שבינתיים נרצח משה (אחיה של גניה גיסתי) ומוניש החליט, מתוך תחושת אחריות לטונקה (אשתו של משה) שנשארה לבד עם בנה איז'ו בן ה-7, לדאוג לביטחונם ולמצוא עבורם מקום מסתור מתאים. אבל כל מאמציו נכשלו בגלל שבעלי הדירות הנוצרים התנגדו באופן מוחלט לשכן ילדים בבתיהם.
ידענו שגם בלבוב לא יהיה קל להסתדר עם אישה נוספת ועם ילד נוסף אבל החלטנו שהם חייבים להגיע ללבוב. שכרנו שוב את שרותיו של אותו צעיר אוקראיני, שהצליח להוציא מבורסלב את טונקה ואיז'ו, אותם שלחנו לגור באופן זמני בדירת משפחתה של לינה.
לאחר שעזבו טונקה ואיז'ו את בוריסלב הרגיש מוניש חופשי גם הוא לבוא ללבוב כעבור כמה ימים. לשמחתנו הצליח מוניש להביא עימו מעט מרכוש המשפחה: תכשיטים, זהב, כסף וקומץ דולרים.
הסתרנו את הרכוש היטב בכל מיני פינות בבית .כעבור כמה ימים, באחד הבקרים בשעה מוקדמת, שמעתי נקישות בדלת. כשפתחתי עמד שם אוקראיני צעיר כשבפניו תדהמה גדולה. חברו שכבר בקר אותנו וכעת שלח אותו (לפי השם שבתמימות לא החלפנו) אמר לו שאני יהודי אך הוא כנראה הופתע לראות אותי עם המראה הכל כך פולני. לרגע חשב שהגיע למקום הלא נכון.
"מי גר פה ?" שאל. "אני", "מה שמך ?" "פאיונק !!" ברגע שאמרתי את השם קיבלתי סטירת לחי ואחריה ההוראה "תתלבש" ושוב החל התהליך שהיה כל כך מוכר לנו וכל כך מורט עצבים. אני ה-תייסרתי מאד כשהבנתי שהיה עלי להחליף גם את השם ולא רק את הדירה. עמדנו שם מלאי זעם וחסרי אונים והסתכלנו איך הוא מחפש ומוצא בכל מיני מקומות את כל הרכוש שמוניש הביא. הפעם לא הצלחתי כבר להתגבר על רגשותי, וגם לא הצלחתי להסתירם. ברגע מסוים אפילו עמדתי סמוך לדלת וחשבתי להכות אותו או למנוע ממנו את היציאה מן הדירה. כנראה שגם הוא הבין שאדם עם כל כך הרבה כעס מסוגל לתקוף אותו. ומיד מיהר להסביר שהוא רק שליח של הבוס, פקיד זוטר, ו-אפילו הבטיח להחזיר חלק מהרכוש מיד אחרי שהבוס יראה שהוא מילא את תפקידו. הוא הוסיף ו-ניסה להצטדק ולשכנע שרק דברים קטנים של מה בכך יוחרמו, אבל כל התכשיטים והכסף יוחזרו.
ואני אפשרתי לו ללכת !
האם האמנתי לדבריו ? או שמא לא האמנתי שאצליח לגבור עליו או שפשוט פחדתי וחששתי מהס-תבכות...
איני יודע.
דבר אחד ידעתי בבירור. הנה שבנו פעם נוספת לנקודת ההתחלה שהיתה כל כך קשה. היינו שוב מחוסרי אמצעים, בלי דירה והגרוע מכל היינו חייבים לחפש זהות אחרת וזה היה נורא !!
למחרת אחה"צ חזר אותו אוקראיני והפעם בליווי שלושה חברים שיכורים. הוא טען שלא יוכל לצאת בשלום מידי ה"בוס", כי הבוס לא מסתפק ברכוש ודורש להביא גם את הדיירים. הוא אמר שעליו ל-הסגיר לפחות 3 מתוך עשרת הנפשות שהיו בבית, ודרש שאנחנו נחליט מי יהיו השלושה. במילים אחרות שאנחנו נחליט מי יהיה קורבן הסחיטה. לא הספקנו אפילו לחשוב על המשמעות האכזרית ופתאום הם ניגשו למטבח אל קופסאות התבלינים רוקנו את תכולתם מסביב, כמו לא היה להם די ברכוש שגזלו מאתנו אתמול. לא היה לנו ספק, הם ידעו שימצאו שם מעט כסף בין שקיות הקמח ו-הסוכר. לא ברור אם שמעו משהו או שהבינו ששם עוד לא חיפשו מספיק. עמדנו והסתכלנו איך הם בוזזים את רכושנו, את המעט שנותר מהביזה של יום אתמול. אני זוכר איך חרקתי שיניים אך לא ניסיתי לבוא עימם בדברים, פשוט שתקתי. ידעתי שעדיף שיחגגו עם מה שהם מוצאים והעיקר שלא יוסיפו לבקש שנסגיר לשלטונות שלושה מבני המשפחה. רק המחשבה על כך עוררה בי חלחלה.
היינו שם כולם, אפילו רגה נקלעה אז במקרה לביתנו. כשעתיים נמשך הסיוט. הרגשנו חסרי כל וחסרי אונים. אלא שלא היה זמן לעסוק ברגשות. היינו חייבים לפעול, ומהר.
המקום הזמין ביותר היה הדירה של רגה ברחוב מינקובסקי, לשם עברה המשפחה. בעיני הדיירים האחרים בבית, הייתה רגה מוכרת כ"פקידה" שיצאה מדי בוקר לעבודתה ושבה בשעות הערב.
ידענו שהשכנים ישאלו שאלות על האורחים הפתאומיים והחלטנו לספר שבת דודתה מהפרובינציה נאלצה להגיע לביקור אצל הרופא עם אחד מבניה שנפצע בידו. מייטק נאלץ להסתובב עם יד חבושה.
אני עברתי להתגורר בדירה עם משפחתה של לינה שהייתה בקרבת מקום.

בסוף מאי 1943 התחלנו לחשוב על מקורות הכנסה ובכלל על המשך קיומנו. החלטנו למכור חלק מהביגוד כדי לקנות מצרכי מזון. ביגוד אף פעם לא הוחרם, למרות שהיו ברשותנו חליפות טובות ויקרות.
רגה, שנהגה לצאת מדי בוקר לעבודה, נבחרה למשימה והיא יצאה במיוחד בבקרים עם צרור בגדים.
ב- 29 במאי 1943ציפינו כמו תמיד לבואה בשעות הערב. אך שעות הערב חלפו, רגה לא חזרה, גם לא במשך הלילה. התגוררתי אז בביתה של לינה.
בשש בבוקר התעוררתי לקול דפיקות מוכרות בדלת. היה זה, מוניש: "רגה לא חזרה". שלוש המילים אלו הספיקו, ידענו שהמצב חמור. אך לא ידענו עד כמה. לא ידענו אם ברשותה של רגה היו גם תעודות, שמות או כתובות והחלטנו לא לקחת סיכון. הוצאתי את כל בני המשפחה מהבית אל הרחוב.
התחלקנו לשתי קבוצות - אמא, אחותי צילה וילדיה הופנו לרחוב אחד. אחי מוניש, גיסתי, בנם וחיים אחייני נשלחו לרחוב אחר שהיה בצד השני. אני התרוצצתי ללא מנוח.
החלטתי להסתובב בכל מקום אפשרי בתקווה לשמוע דבר מה על גורלה של רגה. ידעתי ששמועות עוברות מפה לאוזן ובאמת נתברר שההחלטה הייתה נכונה. ברגע מסוים ניגש אלי מכר פולני ומסר לידי מכתב שהגיע לידיו אחרי שהתגלגל בידיהם של מספר אנשים. במכתב היה כתוב ששכנה מרחוב זדבוזנסקה הלשינה עליה (התברר ששם גרה בהיותה עדיין סטודנטית). באותו פתק, בכתב יד אחר נרשם השם בוסקי ולצידו הכתובת שלו. זה היה האיש ששיגר את הפתק אלי.

כשירד הערב לא יכולנו להישאר ברחובות. חזרנו לבית של רגה כשבלבנו מפעמת האמונה שאם לא חיפשו אותנו עד כה אולי לא עלו עלינו. אני יצאתי לרח' נימצביצ'ה 6 כדי לפגוש את בוסקי שעבד כחשמלאי בחשמלית. בבית משפחת בוסקי התגוררה נערה יהודיה שגברת בוסקי היתה המטפלת שלה בבית הוריה. לפני פרוץ המלחמה אותה נערה נאסרה ע"י המשטרה האוקריאינית לא ברור אם בגלל הלשנה או סיבה אחרת.
בוסקי סיפר שהתבקש להביא לאותה נערה לחם לארוחת הערב. הוא הסביר לי שהצליח להגיע אל הנערה (זה עלה לו במספר זלוטים) ושם, בבניין המשטרה ברחוב ויטנוביצקין, פגש את רגה שנתנה לו את הפתק.
בוסקי גם הוסיף שידוע לו שמחר בשבע בבוקר מעבירים את האסירות לגסטאפו, לרחוב פלצ'ינסקה.
הבנתי ממנו שנתן לנסות ליצור קשר עם רגה. לדבריו מובטח לפחות קשר עין אתה. מובן שכל הלילה לא הצלחתי לעצום עין. המחשבות התרוצצו. מחשבות על העבר, על ההווה ועל העתיד. חשבתי על רגה הנמצאת במאסר, חשבתי על התקופה בה אני נמצאתי בשבי ועל ביקורה של רגה שכל כך ריגש ועודד אותי .ציפיתי לבוקר במתח עצום.
כשהגעתי בשבע בבוקר הודיע לי בוסקי שהוא מצטער, אבל שעת היציאה הוקדמה ובשש בבוקר הועירו את האסירות. ההחמצה היתה מדכאת וצורבת. רק מאוחר יותר, אחרי שנודעו לי ההתפתחויות, הבנתי את מה שאירע לה.
בגטו של לבוב, נערך חיסול בהתחלת יוני והראשונים שפונו למחנה יבובסקי היו אסירי הגסטאפו ורגה ביניהם.
כעת נאלצנו שוב לחפש דירה ולהחליף שם משפחה. הצלחתי להשיג תעודות זהות חדשות על שם יוזף סולימה ומצאתי דירה ברחוב לוקשינסקיגו מס' 3 במרכז לבוב. הדירה, בת ארבעה חדרים, היתה ישנה וריקה. ואני שוב צריך לקבץ חפצים ורהיטים ישנים.
בתי היהודים הפכו לרכוש נטוש. הרחובות חולקו בין מנהלי בתים פולנים שהיו אחראים על ההשכרה. המנהל שמסר לי את הדירה, גם נתן לי כמה רהיטים. ביום חמישי, הגיעה אלי הודעה מאותו בוסקי "שאצור איתו קשר". כשהגעתי אליו אמר לי שמנהל העבודה במחנה יבובסקי יצר איתו קשר ושכנראה תמורת כסף טוב ניתן יהיה להשיג "משהו" לטובת רגה.
ביום שבת בשעה ארבע קיימנו עוד פגישה ברחוב קורדצקיגו שהצליחה לעורר בי תקוות מה. הגעתי למקום כפי שקבענו כשבידי לחם ולבנים לרגה. בוסקי הגיע לפני. התחלנו להתהלך אט אט ברחוב ממתינים לאותו מנהל-עבודה. פתאום נשמעה מאחורינו קריאה " אדוני, אתה מתהלך עם יהודי ? " ללא כל תאום הפכנו לפתע זרים "הוא רק שאל אותי על רחוב קורדצקיגו. אני לא מכיר אותו", ענה בוסקי. אך השוטר לא הרפה וקרא לעברי - "בוא". "לאן ?" שאלתי "לקריפו קרימינל פוליצאי", מניסיוני למדתי להבחין מיד מי מתכוון באמת להסגירנו ומי ינסה רק לסחוט.
התחלתי להציע לו בעדינות שכדאי לו שנסתדר בינינו. רק אחרי חצי שעה של מתח ויסורים הסכים לרעיון "שנדבר" בפארק הישן ברח' יבובסקה. וזה זכור לי כך:
- "מה יש לך ?"
- "שעון זהב, עט זהב וכסף" (לא זכור לי כמה היה ברשותי).
- "היום עבור ראש לוקחים 25.000 זלוטי".
- "אין לי יותר, וזה כל מה שיש לי !".
- "קח אותי אליך הביתה ונסתדר שם".
- "מאיפה יש לי בית ?".

- "מה זאת אומרת שאין לך בית ? היכן אתה ישן ?".
- "פה ושם. יש לילות שאני לא ישן".
- "לא לא אתה נקי מדי, לך יש בית".
זה נמשך כך עוד זמן מה, אך ברגע שהבין ששום איום לא ישכנע אותי לקחת אותו הביתה, אסף הכל. ברגע האחרון לפני שהסתלק קלטה עינו את נעלי הטובות והוא חמד גם אותן. בו ברגע חלץ את נעליו על-מנת שנתחלף, אך למרבה צערו נעלי היו קטנות למידתו.
חזרתי הביתה. החוויה הייתה קשה. התמונות החוזרות, הכעס, ההשפלה, הדאגות לרגה. הכל ביחד הטיל עלי עומס כבד מדי, אבל גייסתי כוחות וסיפרתי למשפחה על האירוע הקשה. העניין נשתכח מהר כי רוב הזמן העסיקו אותנו המחשבות על רגה, מה עלה בגורלה ואיך, אם בכלל, אפשר ליצור איתה קשר. כעבור זמן מה נתקבלה הידיעה המרה והקשה יותר מכל.
נודע לנו שבתאריך 1.6.43, ראש חודש סיוון טבתו 3,000 נשים. רגה, אחותי היקרה, הייתה ביניהן. ואנחנו בתאריך זה עוד קיווינו, עוד כל כך קיווינו... רגה היתה בלונדינית, נאה, נבונה ובעלת מקצוע חופשי - מהנדסת כימית ברור לנו שהיא יכלה לאמץ לעצמה זהות פולנית ולשרוד, כמו רבים שעשו זאת. אלא שרגה בחרה אחרת. היא עשתה הכל כדי להציל את משפחתה.
אני נזכר בכאב איך התאמצה תמיד לשכנע אותי שעדיף שהיא תסכן את חייה ולא אני, כי לאשה קל יותר להתחזות לפולניה. ראש חודש סיוון נקבע אצלנו ליום הזכרון לרגה היקרה. אני מקפיד לומר קדיש כל שנה בראש חודש סיוון, וההרהורים הקשים אינם נוטשים אותי. שהינו בבית אחת עשרה נפשות. שבעה מבוגרים וארבעה ילדים. היינו צריכים להתחיל לחיות בלי רגה, שכל כך היתה מעורבת בחיי היום-יום שלנו.
הילדים למדו לחיות בתוך הבית וקיימו בו את כל הפעילויות. בתוך הבית שיחקו, למדו מעט קרוא וכתוב(אחותי צילה דאגה ללמדם) ולמדו להבין שחייבים להיות "ילדים טובים", "שקטים", "ממושמעים". ילדים קטנים שמתוך קוד פנימי למדו כיצד להתמודד עם מצב בלתי נסבל. אני נזכר שכאשר הייתה עדה רק בת חמש שנים וחמשה חודשים החלה פתאום לרשום את שמה ללא שם משפחה, רק "עדה", כשנשאלה מדוע היא רושמת רק שם פרטי ללא שם משפחה ענתה: "כי עדה אישאר תמיד, אך שם המשפחה משתנה". היינו חייבים לחפש מקור פרנסה.
מוניש נזכר שבעת מלחמת העולם הראשונה רכש אבינו גלילי חוטים באורך של 1.000 - 2.000 מ', גילגל אותם לסלילים קטנים של כ- 25 מטרים ומכר אותם. החלטנו לנסות להעתיק את ההצלחה גם למלחמת העולם השניה. הדרישה היתה לחוטים בצבע שחור ולבן.
אנחנו רכשנו את החוטים והתחלנו במכירת סלילים שהכנו. על כל סליל גלגלנו חוט באורך של 25 מ', אבל לא הצלחנו ליצור מהם רווח כספי מספק. עם הזמן התחלתי לקנות חוטים ביחידות גדולות מאוד. החוטים היו חוטים גנובים מבתי חרושת צבאיים של גרמניה. הם היו בצבעים של אפור, ירוק וחום. למדנו לצבוע אותם לשחור ולמכרם מגוללים לסלילים קטנים. וכך היה הרווח שיצרנו גדול יותר.
אחרי תקופת מה, הצלחתי לקנות מכונה שגלגלה את החוטים על הסלילים והתחלנו לייצר סלילים עם חוטים באורך של 200 מ'. בשלב הבא השתכללנו עוד יותר. קניתי חוטים דקים מאוד, צבענו אותם בששה או בשמונה צבעים שונים ומכרנו אותם כחוטי משי. אז נהנינו מרווח הגדול.
ישבנו, ששה אנשים מבוגרים, ועבדנו מדי יום משעה שש בבוקר עד שבש-שמונה בערב. צבענו את החוטים, הכנו סלילים מבריסטולים. גלגלנו חוטים בעזרת המכונה. העבודה הייתה קשה ולוותה ב- פחד רב, אך התארגנה ביעילות. הסתדרנו היטב.
הקושי היה נעוץ בסיכון העצום בהשגת חומרי הגלם. אני הייתי אחראי על הרכישות בחוץ. לא קל היה להסתובב ברחובות לבוב עמוס בחבילות בריסטולים ששמשו לעשיית הסלילים. גם על הפצת הסחורה המוגמרת הייתי אני אחראי. המראה הפולני - ארי שלי והקשרים שהספקתי ליצור עם אנשים שונים בשוק הקלו על המכירות. מוצרינו נמכרו בשוק בקרקובסקה, שהיה גדול והיו לי בו הרבה מכרים אתם פתחתי יחסים טובים. הם הפכו ללקוחות הקבועים שלי ועם הזמן והנסיון התרחב הייצור שלנו מאוד.
על כל סליל הופיעה חותמת עם ראשי התיבות שבחרתי - B.M.L - (אחים מאייר, לבוב) והסברתי ללקוחות שהחוטים מגיעים מצ'כיהמדי יום. הצלחנו ליצור בין 1.000 - 1.200 סלילים קטנים ואחד עשר איש התפרנסו מכך. בשרים לא אכלנו מטעמי כשרות (אמא הקפידה על כך מאוד) אך תמיד נמצאו בבית לחם ותפוחי אדמה.
סחבתי על גבי כמות של 50 ק"ג תפוחי אדמה שקניתי, כל פעם, בחנות אחרת. החלפתי חנויות, כי קל היה לי להסביר שכמות זו מיועדת עבור צריכה משפחתית לתקופה ארוכה. את הלחם הייתי חייב לקנות מידי יום במספר מקומות, בכל מקום כמות קטנה, כדי לא לעורר חשד. לא קל היה לחיות עם המתח, הפחד והאחריות הגדולה שחשתי כלפי עשרת האנשים. באחריות, שתמיד היה קשה לשאתה, היתה רגה מתחלקת איתי כשהייתה בחיים. אחרי שנרצחה נשארתי האדם היחיד במשפחה שיכול היה לצאת מן הבית. לגיסתי גניה, שאולי יכלה ללמוד להסתדר, היה מראה ברונטי "לא מושלם" ו- חששנו לאפשר לה לצאת. בפולנית הילדים קראו לי "אוסטרה טטוש"- אבא שמחזיק קצר את הילדים כי היינו חייבים להיות מאורגנים כך שלכל אחד יהיה תפקיד ברור.
כולנו עבדנו רצוף ובלי הרף בייצור החוטים, כאשר אמא היתה אחראית על הבישול.

היום, כשאני מביט לאחור, ברור לי שהמחשבה שכולם היו תלויים בי היא שאפשרה לי להתזיק מעמד ולהמשיך לשאת בעול הכבד שהיה מלווה בקשיים רבים ובלתי צפויים ובמתח תמידי עצום.
לא פעם, כשהדבר התאפשר, השתדלתי להגיע ישירות לביתם של הסוחרים בשעות אחה"צ במקום לדוכן ב-שוק.
כך צמצמתי את שהותי בשוק. אבל גם בדרך זו, ארבה הסכנה. אף פעם לא ידעתי מאין בדיוק תפתח הרעה, כמו שקרה עם אחד הסוחרים בשוק, מיכלסקי. הוא נהג למכור לי חומרי גלם ולקנות ממני סלילים מוכנים ל-שיווק. פעמים רבות הגעתי לביתו ובתום העסקה ישבנו, שתינו תה ושוחחנו קצת על פוליטיקה באווירה בטוחה ושקטה. בוקר אחד פגש אותי בשוק ,עצר אותי והזמין אצלי שתי קופסאות של חוטים שחורים ושתי קופסאות של חוטים לבנים, כל קופסה הכילה 50 סלילים.

קופסא עם 50 סלילי חוטים

בסביבות השעה 5 אחה"צ הגעתי עם הסחורה לביתו. כשפתח לי את הדלת, הופתעתי לשמוע אותו מציע לי לחזור למחרת. עוד אני יורד במדרגות ואני שומע איך נפתחת הדלת בכוח. כשהסתובבתי ראיתי שוטר אוקראיני כשאקדח שלוף בידו ניצב בפתח. הייתי משוכנע שערכו בביתו חיפוש אחרי סחורה גנובה ולא הבנתי מה פתאום הוא מתחנן בפני השוטר האוקראיני-"מה אתה רוצה ממנו, הוא איש מסכן שהביא לי חוטים, עזוב אותו", השוטר שאל אותו "אתה מכיר אותו" כשענה לו מיכלסקי "כן, אני מכיר אותו" פנה אלי ושאל, "ואתה מכיר אותו ?" עניתי "כן, הוא קונה אצלי סחורה".
השוטר המשיך ושאל אם הכרתי את אשתו. עניתי שאני לא מכיר אותה. השוטר לא האמין ודרש ב-תוקף "תכנס לחדר ותוריד מיד את המכנסיים !" כשהבין שאני יהודי, הוא לא חסך ממני גם את ה-משפט "ואתה עוד אומר שאתה לא מכיר אותה !"
התברר לי אח"כ שאשתו של אותו מיכלסקי הייתה יהודיה, היא התנצרה לפני 20 שנה, נשאה לו ו-נולדו להם שני ילדים. מישהו שידע עובדה זו החליט להלשין עליה. ודווקא ברגע שבאו לסחוט את בני הזוג, התמזל מזלי להגיע למקום וכנראה שהשוטר חשב שאני אחיה.
היו שם שני שוטרים. בשעה שניהל השוטר האוקראיני דיונים עם מיכלסקי, שמר עלי השוטר השני. הרגשתי נורא, לעמוד ולשמוע את הצעקות בעניין גובה מחיר הסחיטה ובמקביל את האיום שהם יל-שינו עליו ויספרו שסחט מהם.

הייתה לי הרגשה קשה ומוזרה לשמוע הכל ולדעת שאני הבא בתור. זה נמשך כמו נצח.., כשסוף סוף הסתיים המיקוח עם מיכלסקי, הגיע תורי. מיכלסקי ביקש שנעשה זאת בחוץ, שנצא מהבית "לא פה" אמר והבנתי ללבו, ידעתי מה הוא חש .יצאנו לחדר המדרגות. שוב הצעתי את שעון הזהב שהיה לי ועוד פריטים יקרי ערך שהניסיון לימד אותי שעלי לקחת עמי לכל צרה מזדמנת.
אבל השוטרים האוקראינים לא הסתפקו בהצעותיי והתעלו על עצמם. הם הציעו לי שאסכים לשמור את רכושי, בנוסף אקבל מהם עוד כמה אלפי זלוטים, ובתמורה אמסור לידיהם מספר כתובות בהם גרים יהודים המתחזים לנוצרים.
"אדוני, אני זר פה, ואני לא יודע שום דבר, לכן לא אוכל לשתף אתך פעולה". הניסיון המר לימד אותי שעם שוטרים מעין אלה עלי לגלות עמידה איתנה ועצבים של ברזל. עמדתי בלחץ למרות שהייתי במצב רוח קשה על ביש המזל שרדף אותי. המשכנו במשא ומתן עד הרגע שהם הבינו שאין להם ברירה אלא להסתפק במה שהצעתי להם. אחרי עוד ניסיון ועוד איום הם לקחו ממני את כל מה ש-היה לי ואפשרו לי ללכת לדרכי. מקרים כאלה ואחרים הפכו לאירועים שכיחים. בין מקרה למקרה חיינו חיים "רגילים", הילדים גדלו ואנו השתדלנו למצוא להם תעסוקה ומשחקים כדי שיעסיקו את עצמם ויאפשרו לנו להמשיך בתוכניותינו ובעבודה תיצונית ..

התקוות בלב היו שנצליח לעבור את התקופה הנוראה, להגיע לסוף המלחמה ולשוב לחיים רגילים באמת.
בשבת "תשובה", ב- 3 לאוקטובר 1943 (ידענו שזו שבת תשובה משום שאמי נהגה לחשב את מו-עדם של חגי ישראל), נזדמן לי להכיר שוטר מסוג אחר. כנראה שלא כל השוטרים היו מושחתים אלא היו ביניהם גם שוטרים "נאמנים" לתפקידם. יצאתי באותה שבת לסידורים, עברתי ברחוב קספרה בוצ'קובסקיגו, ופתאום שמעתי: "הלו, הלו, חכה, הלו, הלו".
למרות שחשדתי שהכוונה אלי, זירזתי את צעדי, עד שהרגשתי שמישהו מניח ידו על כתפי וקורא : "הלו". הסתובבתי. מולי עמד שוטר אוקראיני שקרא לי: "בוא".
-מה זאת אומרת בוא ? עשיתי משהו ? גנבתי משהו ?"
- "בוא, בוא, אתה כבר תדע, פשוט בוא".
התחלנו ללכת, סקרתי את המרחקים והערכתי שיש לפנינו עוד כ- 1.000 מ' עד לתחנת המשטרה האוקראינית. החלטתי לנצל את ניסיוני המר עם השוטרים האוקראינים והתחלתי לשוחח עימו.
בחרתי הפעם לדבר אתו בחוצפה ולהקרין הרבה בטחון. הצעתי שנסתדר. אלא שלא ידעתי שברח' שומלנסקיך, הרחוב המסתעף ממש מולנו, מצויה הייתה המשטרה הגרמנית. תוך דקה מצאתי את עצמי, בתוך חדר עם סדרן ושוטר גרמני שזכור לי כעב שפתיים ומבוגר, שלא הבין את השפה האוקראינית ולא הצליח להבין מה רוצה לומר השוטר האוקראיני שלא ידע את השפה הגרמנית.
אני נמנעתי מלהפגין את ידיעותיי בשפה הגרמנית והצגתי את עצמי כפולני-נוצרי ורק שאלתי "ואסיסט לוס ?" ו-"אוס-ייס" שהיו משפטים שגורים שכל אחד אמור היה להבינם ופירושם תעודות. הצגתי את תעודת עובד הרכבת שהייתה מעודכנת וחתומה כנדרש מאחר וחייב הייתי על פי החוק להחתימה מעת לעת. התעודה הייתה בסדר ולא התעוררו אצל הגרמני שום ספקות, אך השוטר האוקראיני ה-צביע עלי וקרא שאני "יוּדָה". הרגשתי שאני חייב להציל את עורי, אני חייב לשכנע אותם לפני שיחליטו שאוריד את מכנסי. לכן קראתי בתעוזה: "האם אני נראה לך יהודי ? אתה השתגעת ? מה פתאום !" השוטר הגרמני שהיה קצר רוח פנה אלי ברוגז ושאל בגרמנית, אם אתה יהודי הרי בוודאי שאתה מ-בין גרמנית, מדוע אינך עונה ? עניתי בפולנית שיש להם טעות פטאלית ! מה הם רוצים ממני ? השו-טר הגרמני שלא הבין את השפה החליט לסיים בכך את הפרשה, פנה אל השוטר האוקראיני ואמר לו "אני אתן לך מכתב ותפנה איתו למשטרה האוקראינית, שם יטפלו בזה".
הבנתי שזה לרעתי. הרגשתי שאני חייב להשתחרר ומיד. ניסיתי שוב את מזלי. הוצאתי את תעודת הזהות הפולנית המקורית שלי שזויף בה שמי כיוסף סולימה, זיוף שהיה מאוד מוצלח. והגשתי אותה לשוטר הגרמני. השוטר בחן את התמונה ואותי, ולא ידע מה להחליט. הוא החזיר לי את התעודה ו-אמר לשוטר האוקראיני: "עשה בו מה שעולה על דעתך". שנינו יצאנו. מאחר וידעתי שבנין המשטרה האוקראינית נמצא בצד ימין, פניתי שמאלה. לא העזתי להביט לאחור, אבל בעצם לא הייתי צריך ל-נחש לאן פנה השוטר. הוא הדביק את צעדי, אחז בי בחוזקה ואמר: "בוא, אנחנו הולכים לשם".
והסיוט נמשך. ניסיתי לפנות אל ההגיון שלו "הלא ראית שהכל בסדר ויש לי תעודות, למה לבזבז את זמני ?" הוא אפילו לא הגיב. הבנתי שאני חייב להציע לו שוחד, אלא שלא רציתי לחשוף את העובדה שאני יהודי וידעתי שהצעה כזו תסגיר אותי. ידעתי גם כן שהזמן דוחק בי כי אנחנו מתקרבים לתחנת המשטרה האוקראינית.
"שמע", פתחתי שוב, "אני עובד במשרה טובה, אבל ידוע הרי שאין המשכורת מספיקה לפרנסה, לכן אני מרוויח מעט מהצד. יצאתי מהעבודה רק לשעה, ואני מצוי מחוץ למשרד כבר שעתיים, וברור לי שאם אכנס אתך לתחנת המשטרה זה יארך עוד שעה ויותר. אני רוצה לחסוך את זה ולכן יש לי הצעה בשבילך. אני הרווחתי 1.000 זלוטי, אתן לך חצי מהרווח שלי ושחרר אותי". "אני לא רוצה" ענה קצרות. ברור היה לי שהפעם אם אכנס לתחנת המשטרה, לא אוכל לצאת ממנה בשלום, הצעתי לו את כל 1.000 הזלוטי. דיברתי על מצפונו שיפטרו אותי מהעבודה בגלל היעדרות כל כך ארוכה. אבל הוא נשאר איתן בהחלטתו .בינתיים התקרבנו עוד מעט אל בנין תחנת המשטרה. כשהיינו ממש קרובים החלטתי לנסות לרכוש את אמונו. "שמע, אם יגלו אותי, יהרגו אותי ואתה תזכה רק בהצטיינות. מה דעתך ? יש לי שעון יקר ועוד כל מיני חפצים, בוא אתן לך הכל ותן לי ללכת". ראיתי שלא נגעתי ברגשותיו הוא היה כל כך משוכנע בזהותי האמיתית, שלא התרגש כלל מהצהרתי ועונה "בין כך או כך אם אני מסגיר אותך אני זכאי לקבל כל מה שיש לך". היינו כבר קרובים ממש לבנין המשטרה ואני חש ומבין שאין לי שום סיכוי לשכנע אותו.
לא הצלחתי לארגן את מחשבותיי וגם לא היה לי זמן לכך. הייתי מוטרד מאוד מכך שייתכן ואאלץ ל-הסגיר את יתר בני המשפחה כי בתעודות שברשותי הייתה רשומה הכתובת. הבטתי סביבי, היה זה יום שבת בצהרים, מנגד כיכר אנה הקדושה, ובסמוך לה הכנסייה הגדולה וברחוב נעו אנשים בדרכם הביתה מהעבודה.והתנועה הייתה די גדולה .זכור לי שמזג האוויר היה סתווי, השמש הייתה חמה ו-נעימה, ואני צעדתי יד ביד עם השוטר. החלטתי שעדיף להיהרג !!
הלכתי בצד הכביש ואז, ברגע שחלף רכב על פנינו, הצלחתי להשתחרר מאחיזתו וקפצתי לצידו השני של הרכב. השוטר לא יכול היה לתפוס אותי בשל תגובתי הפתאומית שלא היה מוכן לה. גייסתי את כל כוחותיי הפיזיים והתחלתי לרוץ. הייתי רעב וחלש וידעתי שהוא היה כבר יכול לתפוס אותי גם ללא מאמץ מיוחד. לפתע שמעתי שלוש יריות, כנראה באוויר. המשכתי לרוץ ביתר שאת.

עד היום לא ברור לי מדוע החליט השוטר לירות באוויר במקום לרדוף אחרי.כל יריה הוסיפה לי עוד שניות שאפשרו לי להתרחק ממנו. יותר מזה, לו היה השוטר צועק בקול לכל האנשים שהיו ברחוב "יהודי !", היו כולם מתנפלים עלי. אך במקום זה הוא שתק למזלי והם ראו צעיר פולני נמלט ומתוך תחושת הזדהות פינו לי מקום להתחמק ממנו בקלות. רצתי עד הבית הפינתי ברחוב ינובסקה 14. הכרתי את האזור וידעתי שגם כאן כמו ברחובות רבים בלבוב היה מעבר מכל בית לרחוב האחורי, מעבר שאפשר גישה נוחה וישירה לדיירים. מרח' ינובסקה 14 "חתכתי" ורצתי לרחוב מאחור. הגעתי לרחוב קלפרובסקה 5, המשכתי לחצות את הכביש לקלפרובסקה 6 ורצתי שוב דרך החצר האחורית לרחוב יחוביצ'ה.

זהו, עד כאן, לא יכולתי יותר לרוץ. הרגשתי שנשימתי נקטעת. לא היה לי כוח ולא היה לי אויר לנשימה. מספר הבית שהגעתי אליו היה 15. עליתי אל עליית הגג ושם צנחתי. היה לי מאוד מאוד קשה לנשום ומאוד קשה לחשוב ובכלל לא יכולתי לתפוס מה קרה, איך איבד אותי השוטר האוקראיני. איבדתי את תחושת הזמן. נשארתי שם חצי שעה או יותר, מי יודע. לאחר זמן מה ירדתי למטה בזהירות, עדיין נסער מאוד. ההרגשה הייתה מאוד לא בטוחה, חששתי שעוקבים אחרי. פניתי לעבר תחנת החשמליות וכשהגיעה החשמלית, נסעתי בה רק שתי תחנות וירדתי, עדיין מתוך חרדה שרודפים אחרי. בכוחות שאיני יודע מאין שאבתי אותם, הגעתי ללינה. לא יכולתי ללכת הביתה כי הייתי כל-כך נסער ונרגש. רק לאחר שהצלחתי להשיב לעצמי חלק מכוחותיי הגעתי הביתה.
בבית כבר שררה דאגה רבה מאוד לגורלי. לא נהגתי להעדר לזמן כל כך ממושך. זו הייתה הפעם הראשונה שלא יכולתי לשתף את בני המשפחה בחוויה שעברתי. היה זה אירוע כל כך מפחיד ובלתי נתפס. מפני שלא רציתי להדאיג אותם ולא רציתי שיסבלו בכל פעם שאעדר מהבית, סיפרתי להם רק שהייתי פה ושם. כשראיתי שהם מטילים ספק בדברי, הצגתי בפניהם את השען, הכסף והביטחונות הקטנים שנהגתי לקחת לשעת צרה.
נכנסתי לחדר כדי להיות עם עצמי אבל הרגשות הציפו אותי, הרגשתי שאני חייב לספר למישהו את מה שאירע. הדברים היו בלתי נתפסים ורציתי שמישהו ישתתף עמי בחוויה, שישמע אותה ברגע ה-אוטנטי ההוא ושישמש לי עד ברגע שאחליט לספר על כך לכולם. האמנתי שיום אחד עוד יגיע הזמן המתאים לכך והבנתי שקשה מאוד יהיה להאמין לסיפור כזה ועוד יותר קשה יהיה להבין את משמ-עותו המלאה ממרחק של זמן. קראתי לחיים, האחיין שלי בן ה- 14 וסיפרתי לו על האירוע לפרטיו, למשפחה כולה ספרתי על כך רק אחרי המלחמה.

באפריל 1944 מלאו שמונה חודשים למגורינו בבית זה. קשה להאמין אבל כן, שמונה חודשים הת-גוררנו בו אחת עשרה נפשות, מתוכן ששה אנשים ללא תעודות המוסתרים בבית באופן לא חוקי. מטבע הדברים התחדדו החושים מאוד. למדתי לסמוך על האינטואיציה שלי וכעת, לאחר 8 חודשים, החלו להטריד אותי הרהורים על חשדות שהתעוררו אודותינו אצל השכנים. אחרי הכל היינו שונים. הילדים לא נהגו לצאת לחצר ולשחק עם ילדי השכנים ולנו המבוגרים לא היה כל קשר עם יתר השכ-נים, דיירי הבית. החלטתי לבדוק אם ניתן לעבור דירה. בתקופה זו היה קשה מאוד למצוא דירות ריקות למגורים. הרבה בתים היו הרוסים מהפצצות הצבא הרוסי.
במרכז לבוב היו 80% מהבתים בבעלות יהודים שנעלמו והשאירו את כל נכסיהם מאחור. הגרמנים קראו להם "הרכוש הנטוש". הם מינו לכל כמה רחובות מנהל פולני שניהל ופיקח על השכרת הדירות. באחד הימים פגשתי מנהל דירות פולני - נוצרי שהכיר אותי בעבר כיהודי. פניתי אליו והוא סרב ל-השכיר לי דירה מתוך חשש שיחשדו בו, אך הסכים להפנות אותי לחבר אחר שלו שהתעניין בהשכרת דירות לדיירים חדשים. החלטתי לנסות ולפנות אליו. כשהגעתי למשרדו התברר לי שגם אותו הכרתי. הוא היה אחד ממנהלי הבית שהשכיר לי את הדירה שגרתי בה עכשיו והכיר אותי בתור בחור פולני. נכנסתי למשרדו וישבתי מולו. הנחתי על שולחנו סכום של 3.000 או 5.000 זלוטים, לא זכור לי ב-דיוק ואמרתי: "תביט, אישתי היא ממוצא יהודי. אנחנו נשואים הרבה שנים ויש לנו 3 ילדים. מה אתה חושב שאני צריך לעשות ? האם עלי להסגיר אותה לגסטאפו ?" הוא ביקש שאקח חזרה את הכסף, "יש לך ילדים לדאוג להם", ואני המשכתי : "אני נותן לך את הכסף ותמורת זה אבקשך לרחרח מה חושבים ומה מדברים עלינו בבית שאני גר בו". בערב שמתי לב שהוא בא לבית ודיבר עם השומר. בבית שגרנו בו התגוררו באותה עת יותר מעשרים דיירים.
למחרת בבוקר הוא הודיע לי:"איש לא חושד בכם. להפך, הם סיפרו לי שאתה עובד ברכבת והוסיפו שלפני זמן מה קיבלת פחם". לעובדי הרכבת היו מחלקים פחם והייתה זו הוכחה ברורה שאני לא יהודי. למזלי, הצלחתי לרכוש את פתק הזכאות לפחם של אחד העובדים. נרגעתי.
אבל בכל זאת, נסתמנו במהלך הזמן מספר אירועים שעוררו את חשדי. לדוגמא, אחד הדיירים ש-פגש אותי נושא חבילת בריסטולים גדולה ועטופה, חשב שמדובר בשטיח. כשהזדמן לו לשוחח איתי, הבנתי מרמיזותיו ושאלותיו את סימני השאלה שהתעוררו בו, כי לרכוש שטיח באותם ימים, לא היה דבר סתמי.

הצלחתי להרחיק אותו ממני באמצעות טובת הנאה שהצעתי לו (כמובן, לא כשוחד מיהודי מתחזה) ובאינטואיציה הבנתי שאני חייב לעזוב מהר ככל האפשר, אפילו מיידית. פניתי לידידנו האוקראיני נקולין, ידידה של רגה שסייע לנו בעבר וביקשתי אותו שידאג לשכן אותנו מספר ימים עד שנתארגן מחדש. התחלתי להעביר לדירתו את בני המשפחה במרווחים של זמן וכמובן רק ברגעים שלא עו-ררנו כל חשד. בינתיים הגיע באחד הימים לביתנו שוטר אוקראיני שידע על היותי יהודי. לא הייתה לי בעיה לשחד אותו. זה אפילו עלה לי בזול, יחסית. אבל החלטנו שבאותו לילה כל המשפחה עוברת. הזמנתי עגלון ובעגלה שהייתה רתומה לסוס העמסנו את כל הציוד שהיה לנו.
בקשתי ממנו לקחת את חפצינו למחסן של מכר אחר מתוך החשש שאם מישהו גילה את זהותנו ו-יעקב אחר מסלול הנסיעה של העגלה, מוטב שרק הרכוש יתפס.
באותו לילה, כשכולנו כבר היינו בביתו של ניקולין ידידנו, הוכרזה האפלה כללית. הוא אפילו לא הספיק להגיע לישון בבית ונשאר ללון אצל חבר. בבוקר כשהגיע לדירתו אמר לי בהתרגשות, "איזה מזל היה לכם שעזבתם את הדירה, הבניין נהרס לחלוטין"!
הלכתי לראות. הבית שגרנו בו היה פינתי ואנחנו גרנו בקומה השלישית העליונה. המראה היה נורא. הבית נראה כאילו נגזר או נחתך בסכין. אמא שלי האמינה באמונה שלמה שאותו שוטר אוקראיני ש-זירז את יציאתנו היה לא פחות מאשר מלאך ששלח אלוהים לעזתנו.

אני חשבתי לעצמי עד כמה החיים נוטים להיות פרוזאיים.
גדלתי בבית מסורתי, עד שנת 1939 הנחתי תפילין מידי יום, התפללתי שחרית ומידי פעם הגעתי גם לתפילת מנחה וערבית. האמונה הייתה פנימית, אף פעם לא העליתי את המחשבה "מדוע גזר עלינו אלוהים גורל שכזה."אני סבור, היום, שחייתי אז בטשטוש חושים.
לכאורה הכל זרם סביבנו, התקיימה שגרה, הייתה רוטינה אך למעשה לא היה לי זמן לחשוב.
אף פעם לא הקדשתי זמן למחשבה על מה בדיוק קורה לנו. אבל בתוכי הרגשתי שמישהו, או משהו, אינני יודע מה או מי, דואג לנו ו"מסדר" עבורנו את העניינים כך שאני ובני משפחתי נצא מאירועים הנוראים האלו בשלום. זו הייתה הפילוסופיה שלי, האמנתי שיש כוח עליון ואמונה זו היא שעזרה לי להחזיק מעמד.

אני עם עדה ולאה (דנקה ולידה)
בחתונתה של עדה ב-1960

אני "יוסף סולימה" עם "בנותי" דנקה ולידה
מאי 1944

אני עם עדה ולאה
בתקופה מאוחרת יותר

חודש אפריל 1944. השמועות על בוא הרוסים מסתננות. מצאתי דירה ברחוב צלובה במקום אריס-טוקרטי יחסית. מעלינו גרה משפחה, בה היה אחד הבנים רופא. הוריו אהבו אותי ואת ילדינו מאוד. מכורח המציאות, יצרנו איתם קשרים. היינו נפגשים מדי פעם במקלט בעת אזעקה וגם אנחנו הגברים כשיצאנו לשמור בלילה, בחרנו לעשות זאת יחד. נהגנו לדבר על המחתרת הפולנית, על פוליטיקה, עיתונים וכיו"ב. נקראתי אז בשם פולימק (Polymak) שם שיצרתי בעצמי ע"י שינוי " קוסמטי " קטן מהשם סולימה (Solyma) שנקראתי בו קודם לכן. הפעם חסכתי את ההוצאה הגדולה ששרות כזה היה עולה לי והעזתי לעשות זאת בעצמי. התיקון בוצע כך :

Solyma ⟶ Polymak

בסוף מאי 1944 קיבלנו הודעה מרה מבוריסלב. פרידה, גיסתי, אשת אחי יוסף ואמו של חיים שחי איתנו, נפטרה מוות טבעי לאחר מחלה ממושכת במחבוא ששהתה בו. ידענו שהיא חולה. אחי נהג לשלוח לנו מידי פעם מידע באמצעות פולני נוצרי שנהג להגיע ללבוב מידי פעם, ומדבריו הבנו שהיה מסוכן מידי להזעיק רופא שיטפל בה. לחיים לא ספרנו על מותה. היה קשה מדי.
הימים חלפו, הצפייה לבואם של הרוסים שחנו על יד טרנופול הייתה גדולה והמתח הורגש באוויר.
אני זוכר שהגעתי באחד הימים לחנות של מכר פולני שנהגתי לקנות ממנו בריסטולים והתיידדנו.
באותו יום הוא קיבל אותי בפנים זועפות ובשאלה : "מה החלטת לעשות ?" כששאלתי בקשר למה הוסיף הוא לשאול: "אינך בורח מערבה?" כשאמרתי שאתקשה לברוח עם שלושת ילדי הקטנים הוא השיב ברצינות רבה "כדאי לך לברוח.עוד תראה, אחרי בוא הרוסים, היהודים יתחילו לצאת מכל ה-חורים בהם הסתתרו ועוד תראה מה הם יעשו לנו !...
מצבים מביכים כאלה ואחרים קרו הרבה. זכור לי שבאחד מימי האביב, יצאו הילדים לשחק במרפסת, ואני מתוך הרגל עמדתי בחלון ושמרתי מפני משהו או מישהו לא צפוי. תוך כדי משחק ניגשה אליהם השכנה שגרה בקומה מתחתינו (בעל הבית סיפר לנו שבתקופת שלטון הגרמנים נחשדה כיהודיה ונקראה פעמיים לגסטאפו) ושאלה את הבנות "מה נשמע בנות? איפה הייתן היום?" ולידה שהייתה בת פחות מחמש שלפה תשובה בלי היסוס בדיוק כפי שהורגלה: "בבוקר ביקרנו בכנסיה ואחר ה-צהרים טיילנו עם אבא בפארק".

מובן שאף אחת משתי הפעילויות לא התקיימה בפועל, אך היו אלה ההרגלים והתשובות המוכנות בעזרתן שרדנו.
הימים הוסיפו לחלוף. בחודשים יוני - יולי 1944 כל יום שעבר הכביד עלינו יותר והגביר אצלנו יותר את המתח. הגרמנים עוד הסתובבו ברחובות ואנחנו הסתכלנו בהם מחלונות בתינו.
הם גם נכנסו לבתים ובדקו אפשרות להתמקם בהם בשעת הצורך.
כמעט בסוף יולי, ידענו שמדובר בימים האחרונים של שלטון הכיבוש הגרמני בלבוב וחששנו מימים קשים של מחסור. דאגנו לרכוש כמות גדולה של אוכל וחיכינו לסוף, ייחלנו לו כבר...
מהבית הפינתי ברחוב צלובה 10 יכולנו להשקיף על הרחובות בשני הכיוונים וביום אחד, ראינו חיילים גרמנים וחיילים רוסים נלחמים ברחוב.
זכור לי עוד רגע בו הבחנו בחייל רוסי מסתתר בקצה הרחוב ומדי פעם בודק אם הוא יכול לצאת או שמא הבחינו בו חיילים גרמנים. אנחנו שיכולנו לראות משני כווני הרחוב, אותתנו לו ביד שהוא יכול לצאת כי אין ברגע זה גרמנים בסביבה.
באחד הימים פשוט קמו החיילים הגרמנים באזורנו והלכו. בנטישתם הם השאירו בחצר ביתנו חייל מת לאחר שדאגו לקחת ממנו את הרובה שלו ואת מספרו האישי.
הרגשנו חובה לקבור אותו. גברת גמסקי, שכנתנו (אמו של הרופא) שגרה בדירה מעלינו הגיעה עם בעלה ועם צלב, ויחד קברנו את החייל הגרמני בחצר. גב' גמסקי נשאה למענו תפילה אשכבה.
התחלנו להרגיש את החופש.
שלושה ימים לחמו הגרמנים והרוסים בלבוב וב- 27 ליולי שוחררה העיר. קמנו בבוקר לחופש .
כעבור שבועיים עברנו דירה. אני רציתי לחיות מיד כיהודי ולא היה לי נעים שהשכנים יגלו שהתחזינו לנוצרים. אחרי הכל נוצרו בינינו יחסי שכנות טובה.
חיפשנו ומצאנו בית בשכונה כמעט ריקה כי כולם ברחו מהבתים או שהסתתרו. את דירתנו הקודמת הצענו ללינה ומשפחתה שגם הם רצו לפתוח דף חדש, לשנות את זהותם הנוצרית וגם הם מאותן סיבות כמונו, חיפשו דירה חדשה כדי לחיות בזהות יהודית.
לינה ואני החלטנו אחרי תקופה כל כך ארוכה ועמוסה בחוויות שהגיע הזמן להתחיל להתראות באופן גלוי ומסודר. מפני שלא יכולתי להיכנס לביתה, מקום בו הייתי מוכר כנוצרי, נשוי ואב לשלושה ילדים, נהגנו להיפגש ברחוב אחר במרחק של מספר רחובות מביתה. באחד הערבים טיילנו חבוקים ברחוב ופתאום פגשנו בגברת גמסקי, השכנה שגרה מעלינו.
היא, שהספיקה בינתיים להכיר את לינה הדיירת החדשה כרווקה וכיהודיה, הסתכלה עלינו, פעם ועוד פעם ונדמה לי שהצליחה אפילו לברך אותנו בשלום.
אבל בערב, נכנסה לאמה של לינה ושאלה בתימהון ובהוכחה. "איך את מחנכת את הבת שלך? אין יהודים מתאימים? ואם היא כבר מעונינת בנוצרי אז למה נשוי ואב לשלושה?"

מימין לשמאל - לינה, אחותה יונה, אני, אמה פרידה ואחותה חנה

בינתיים מצאתי מקום עבודה חדש כמחסנאי במפעל בו היה המנהל נכה מלחמה רוסי. במסגרת ה-חיפושים שערך למציאת דירה למשפחתו נתלוויתי אליו כמומחה לפתרונות דיור. ראינו מספר דירות שלא המלצתי עליהם, כי לדעתי לא התאימו לצרכים שלו. כשהגענו לדירה, שיכולתי להמליץ עליה, הוא ביקש מהנהג שיקרא למנהל הבית כדי לחתום על העסקה. הגיע המנהל שהצגתי את עצמי בפניו כפולני הנשוי ליהודיה. הוא בהפתעה שמע שקוראים לי גנריק איסקוביץ' (הנריק בן יצחק) כלומר, הו-ברר לו שגם אני יהודי ושבעצם שיקרתי לו.
כעבור תקופה נוספת התחילו לאפשר לכל פולני שנשאר בלבוב לקבל תעודת זהות רוסית. הגעתי למשרד והצגתי את עצמי בשם המקורי חנן מאיר. אחרי כל-כך הרבה זהויות רווח לי שיכולתי לומר חנן מאיר, כל כך בפשטות.
אבל גם כעת התעוררו קשיים. נשאלתי היכן תעודת הזהות שלי ואמרתי שאין לי אותה. חייתי בזהות נוצרית וברור שהשמדתי הכל. הפקידים הרוסיים לא האמינו והחליטו שאין לי תעודות מפני שפעלתי לטובת הגרמנים ואני מסתיר אותן.
הזהות הפולנית שלי גם הפעם הייתה משכנעת והרוסים לא האמינו שאני יהודי. אחרי ניסיון לשכנע אותם הם הסכימו לתת לי פספורט זמני, כלומר היה עלי לחדש אותו מידי שלושה חודשים.
אלא שלא המשכתי לשאתו, יצאתי משם ותמורת שוחד דאגתי לקבל תעודת פספורט רגילה.
השתדלנו מאוד לחיות חיים רגילים, אך הדבר לא היה קל.
כמונו היו גם אחרים, שהחלו פתאום לשוב לחיות את זהותם האמיתית.
בלבוב היינו לפתע מאות יהודים שהחלו להתכנס ולהתקבץ. גם אחי יוסף ושני בניו הגיעו לגור אתנו.
בספטמבר 1944 חגגנו בבית הכנסת של לבוב את חג ראש השנה עם כל התפילות ברוב עם.
ההכרות עם לינה שהתחילה בעיירת סאנוק כשברחתי מהשבי הגרמני ונמשכה כ- 5 שנים, הייתה לנו כמו שנות דור. תקופה בה ידענו כל-כך הרבה זהויות, כל כך הרבה חוויות, קשיים וסכנות.
התחלנו להרהר על הרעיון לבוא בברית הנישואין. כמו כל זוג החלטנו להתחתן ולקיים את טקס ה-חופה בבית הוריה של לינה. ב- 18.3.45 התכנסנו יחד הוריה, שתי אחיותיה של לינה וכל המשפחה שלי לחתונתנו.
היינו צריכים מנין, והיינו רק תשעה. אבא של לינה יצא לרחוב לחפש עשירי, ופגש חייל יהודי רוסי ש-השלים את המניין וסוף סוף הפכנו להיות באופן רשמי ובמזל טוב הזוג לינה וחנן מאיר .

לינה ואני אחרי חתונתנו

על ילדים לא חשבנו כלל והמטרה העיקרית הייתה לשרוד ולהגיע לארץ. רצינו לחסוך מהילדים את כל התלאות, הפחדים וסימני השאלה. כמו כן הבנו שילדים יקשו מאוד את המעבר ממקום למקום.
בינתיים, התאפשרה חזרה של יהודים מלבוב לפולין. אנחנו ניצלנו אפשרות זו ועברנו לעיר לודג' שם גרנו כשנה. בשיתוף עם אחי יוסף ומוניש פתחנו עסק קמעונאי לטקסטיל.

מצב היהודים בפולין היה קשה מאוד ומידי פעם שמענו על התנכלויות. כשהגיעו השמועות על עשרות יהודים שנהרגו בפוגרום בעיר קלץ, התחלנו להתארגן לקראת נטישה.
באוגוסט 1945 בלילה, יצאנו עמוסים תרמילי גב, ובאורח בלתי לגלי בסיוע מוסד "הבריחה", חצינו את הגבול לצ'כוסלובקיה משם עברנו לאוסטריה והמשכנו לגרמניה.
במינכן פגשתי ידיד בן מחזור מביה"ס בבוריסלב, יולק סק ששימש כמנהל ועד הקהילה היהודית ב-דכאו והוא השיג לנו אישור להתגורר שם. התחלנו להתארגן מחדש. אני התחלתי לעבוד בארגון של יהודים פליטים מפולין, כמנהל אדמיניסטרטיבי.
יהודים רבים מאוד השיגו אשרות מתאימות והגרו מגרמניה לארצות הברית. עליהם נמנה גם אותו יולק סק. אנחנו החלטנו מיד ובאופן מוחלט שאנחנו עולים לארץ ישראל. גם כשקיבלנו מהדודים של לינה, שני האחים של אביה שחיו בארה"ב מאז שנות ה-20 את כל המסמכים הנדרשים להגר לארה"ב, לא התלבטנו והחלטנו להצטרף לאחי שמואל שעלה לארץ עוד בינואר 1930 וגר בקרית חיים.
אחותי צילה עלתה ארצה בשנת 1947 עם בעלה זכריה, שהשתחרר מהצבא הרוסי עם בנותיה ועם אימי וגרה גם היא בקרית חיים.
אנחנו נשארנו בגרמניה עד 19.1.1949 ואז הגענו בטיסה לארץ. נחתנו בלילה בלוד והועברנו לבאר-יעקב למעון לעולים.

תעודה

זאת לתעודה כי בי"ס
אחים מאיר
זכה בתואר
„בית העסק המובחר ביותר"
בענף גלנטריה
לשנת תשיד-תשטו (54/55)
בתשאל שנערך ע"י
„ידיעות אחרונות" בחיפה
בחסותו האדיבה של עו"ר
אבא חושי, ראש עיריית חיפה

ידיעות אחרונות

בבוקר החלפתי שטר של $10 תמורת 3.30 לירות יש-ראליות, שמימנו את נסיעתנו לתל-אביב משם לחיפה ומחיפה לקריית חיים.
אימי, שגרה עם צילה, צילה, בעלה ושתי בנותיה שהיו זמן כה ארוך גם "בנותיי", קיבלו אותנו יפה מאוד, עם הרבה חום-ורצון לעזור.
התגוררנו בביתם כמה שבועות עד שהשגנו דירה קטנה בדמי מפתח בחיפה ברחוב פבזנר 9.
התקשיתי להשיג מקום עבודה כי סבלתי מקשיי השפה. למזלי פגשתי מכר שהסביר לי שכדאי לי לנצל את ניסיוני המשפחתי במסחר ולעסוק בהלבשת גברים.
בשנת 1949 שכרתי ברחוב הרצל 5 חנות לא גדולה ו-התחלתי לנהל בה עסק קטן להלבשת גברים.
ב - 1950 הגיע גם אחי, יוסף מפולין, עם שלושת בניו, אשתו השניה ובתה יפה שאומצה על ידו.
אשתו הראשונה פרידה נפטרה, כאמור, בעת המלחמה ומיד הובאה לקבורה בבוריסלב.
אחי יוסף הצטרף אלי ויחד נהלנו את החנות שהפכה ל-עסק מצליח בשם "האחים מאיר".

החנות
"אחים מאיר"

דירתנו השכורה הייתה דירה בת חדר אחד בלבד וכעבור שנה עברנו לדירה אחרת בדמי מפתח. הייתה זו דירה נוחה יותר בת 3 חדרים, אם כי נאלצנו לפנות 2 דיירי משנה שהתגוררו בה עמנו.
בשנת 1950 נולד בננו הבכור דב, שנקרא על שם סבו, אבא של לינה.
באוגוסט 1954 נולדה בתנו ריקי, שנקראה רבקה על שם אחותי רגה. גרנו בדירה ברחוב אבן עזרא 13 שנה. הטיפול בילדים היה תפקידה של לינה שלא עבדה מחוץ לבית.
אני דאגתי לפרנסת המשפחה. העסק שלנו התרחב ושגשג ו ב- 1954 פתחנו סניף נוסף בתל-אביב שהפעיל אחינו מוניש, שהצטרף אלינו בשנת 1954. החנות בחיפה התרחבה ורכשנו גם את הקומה השנייה מעל החנות.
לינה ואני התחלנו לחיות חיים מעניינים ונעימים עם שני ילדינו. אהבתנו הראשונה שהתחילה כשהיינו צעירים, ושנדחקה בתקופת השואה, פרחה פתאום והחיים בין שנינו היו בשיתוף מלא ושמחת חיים אמיתית.

הילדים גדלים

אני, לינה והילדים על חוף הים

בר המצווה של בני, דובי

תמונה מבר המצווה של דובי

תמונה מבת המצווה של בתי, ריקי

הילדים בצבא

בשנת 1961 עברנו לדירה מרווחת יותר ברח' בן שמן 6 בהדר הכרמל בה התגוררנו עד שנת 1989 ומשם עברנו לדירה קטנה יותר על הכרמל ברח' הירקון 2, בה אני מגורר עד היום.

בשנת 1978 קיימנו כנס משפחתי שעסק בשורשים של המשפחה ובו פרסנו את כל הקורות אותנו. השתתפו בו קרוב ל100 איש ואת החוויה המיוחדת לא אשכח. הייתי מוקף בכל המשפחה ושימשתי כדובר של הערב. הכל היה כל כך מרגש. שמחתי לראות את כולם ולהבין שהצלחנו להקים משפחה, על אף הכל.

אני ומשפחתי בכנס

כל המשפחה

הדור הראשון

חסרה לי מאוד נוכחותם של רגה שלא זכתה לשרוד את המלחמה, ואמא שנפטרה ב- 1968 בגיל 87 ונקברה בקרית שאול בתל-אביב. על גב קברה הוספנו את שמה של רגה שנספתה בראש חודש סיוון. את זכרה של רגה הנצחנו גם בשנת 1959 בתרומת ספרים לספרית בית המהנדס בתל-אביב בתחום ההנדסה הכימית, המקצוע בו התמחתה

AKADEMIA ŻAŁOBNA
DLA UCZCZENIA PAMIĘCI
I BOHATERSKICH CZYNÓW
INŻ. CHEMII
REGINY (REGI) MAYER
(Z BORYSŁAWIA)

ערב אזכרה
לזכר רבקה (רגה) מאיר ז"ל

לזכר
אינג' רבקה (רגה) מאיר ז"ל
שנרצחה ע"י הנאצים בלביב ב' [illegible] בניל 29
מניחים שמה [illegible]
בתרומת ספרים לספרית [illegible]
המשפחה

ב- 1986 החלטנו אחי ואני למכור את העסק ולצאת לגמלאות. מאז התחלתי במערך חיים שקטים כאשר אנו משתדלים להנות מהילדים ומהנכדים.
בני דב שלמד כלכלה וראיית חשבון, נשא את דליה בת למשפחה ירושלמית ותיקה באוגוסט 1981.

בתי, רבקה נישאה ב- 1982
לעודד חברון.

לדב ודליה נולדו שני ילדים: בתם נעמה ב 1.8.83 ובנם חן ב- 28.2.87 .
לרבקה ועודד נולדו 3 בנות: צאלה ב- 21.2.84, יפעה ב-12.1.87 ותירזה ב- 24.10.93.

לא היה גבול לאושרנו, אושר שנפסק התראה קצרה מדי. לינה חלתה באנגינה פקטוריס ובאחד ה-ערבים של ינואר 1995 חשה ברע. רק למחרת הסכימה להתפנות לביה"ח ואושפזה בחדר מיון.
כעבור שבוע, לאחר שנדמה היה שמצבה השתפר, בקשה בשעה 12.00 שאלך הביתה לנוח ולאכול צהרים. כשחזרתי בשעה 16.00 נדהמתי לראות פמליה של רופאים סובבת את מיטתה והם ביקשו ממני להזעיק את הילדים כי מצבה של לינה התדרדר מאוד.
עוד יממה חלפה וביום שישי 13.1.1995, י"ג בשבט בשעה 17.15, אחרי כניסת השבת, מתה רעייתי מאוטם שריר הלב.
תדהמתי הייתה גדולה, לא ידעתי ולא שיערתי שמצבה קשה, ודאי לא עד כדי כך קשה.
ואנו היינו שרויים בעיצומם של ההכנות לחתונת הזהב שלנו שנועדה להתקיים ב .18.3.1995.
היא חסרה לנו מאוד, אני לא יכול לספר עד כמה.

על אודות חיי שלפני המלחמה לא כתבתי רבות. היו אלה חיים שגרתיים של בחור יהודי צעיר בפולין. רציתי להדגיש את השואה שחוויתי באופן כה קשה.

מילים קצרות "במקום הקדמה"

בצל האמרה, הפשטנית והאימתנית כאחד, שמרבים בני הדור השני לשואה, להשמיע, האומרת ש"גם אנחנו היינו שם", מסתתרות משמעויות מורכבות ועמוקות ומערכת של אמיתות, שאין בכוחן המוגבל של מילים, בלשון כלשהיא, להביען.
נסו לשער איך לתוך ילדות ארצישראלית, השואפת להיות רגילה בשגרתה - בחופש האישי, בשמחת היומיום , במשחקי הרחוב, בהווית בית הספר, בפעילות בתנועת הנוער, בטיולים והכל בעברית צחה ו"סחבקית" - נמזג סדר מושגים וחוויות מרוחק, שאינו שייך. המושגים המרוחקים נוחתים כל הזמן ועוד בלשון זרה רווית הגאים מוזרים ובעוצמה רגשית אדירה - החיים בזהות שאולה בלבוב, העולם שנמחה, החרדות, האכזריות, דמויות של שוטרים גרמנים, פולנים, אוקראינים, הצורך המתמיד ל-הימלט מהגורל שנכפה עליך ולהיאבק בו....
כך קלטו אזני, מגיל צעיר מאד, בלא שנשאלו להסכמתן ולא תמיד מרצונן הכן, חוויות טראומטיות אלו, שסיפקה, בשפע, בתקופה הנוראה בת שלוש השנים בלבוב. חוויות אלו נשמעו אז "טריות", קרובות, מעוררות בכי ונוגעות עמוק-עמוק, אך מנותקות מהמציאות ולא נתפשות. כאשר בני גילי הסתפקו ב-צבירת מראות וזיכרונות נעימים שנשאבו מן הסביבה, אני שחזרתי בדמיוני את צמתי רחוב עמק ה-זיתים, שלצידו גדלתי, לפינות הרחוב בלבוב, ששמותיהן מסתיימים ב"סקה".
מצאתי בהם את החוויות הקשות של ההמלטות מהחייל האוקראיני, הקשיים בהשגת המסמכים המ-זויפים והחשש המתמיד מביקור נוסף של הסחטן הפולני או מחשדות השכנה ואת הרצון העז להישרד בכל הנסיבות האפשריות.

זה יצר בגרות מסוג שונה, רוויה בנסיון חיים עשיר וכואב, שלא היה רלוונטי לעולמו של הצבר ששירת כחייל בסיני ושעניינו העיקרי התמקד בתנועות הצבא המצרי מעבר לתעלה ובנסיונותיו הבלתי פוסקים להתיש את צבאנו. העומס הרגשי שנאלצת להעמיס על מחשבתך גורם לך לאמץ קני מידה ריאליים לניתוח תופעות שאתה נתקל בהן, בנוסח "בהשוואה למוראות השואה" ובכך להקל עליך.

תהליך בגרותך מעמיד אותך כבעל הבנה ברורה יותר לסיטואציית ההצלה המשפחתית, "מגובה" בתאריכים ובהקבלות היסטוריות שטרחת לקרוא בספרות השואה הענפה ושאינה נתפסת בהגיונך. אז הינך מתמלא הערצה לכוחות הנפש העצומים שמציגה דמותם השלווה, כביכול, של הוריך.
אלוהים ! לאחר שעברו את כל זה, מהיכן שאבו עוד כוחות ורצו, בכלל, להקים משפחה, להמשיך ולשאת בעול, לתפקד בחברה ולתרום לה? האמינו לי ששאלות רבות ונוקבות ממשיכות להציף את מחשבתי והוויתי, כאתמול כן יום. רובן, תיוותרנה, כפי הנראה, ללא מענה לא רק בשל העובדה ש-50שנה עושות את שלהן.

לא ביקרתי ב"ערים ההן" מימי וספק אם אבקר בהן אי פעם. לבוב או בוריסלב, הן בעיני ערי הריגה, אך בתחושותי אני נושא עמי, ואמשיך לשאת בנימי נפשי, כבן- בית, את נופי המחוזות הנעלמים וה-מנוכרים שעיני לא שזפה מעולם. כשם שמזכירים המסובים לשולחן סדר הפסח, את המצווה לספר ביציאת מצרים, אני חש שחובה עלי, כבן הדור השני, לספר בשואה לדור אחרון ושכל אחד מאתנו חייב להרגיש כאילו אותו ואת אבותיו הובילו למחנה ביאנובסקה.
אבא העלה וגיבש את הזכרונות ששחרר ממועקות לבו על הכתב, תהליך שהיה, לו ולנו, קשה מאוד ואולי לא היה אפשרי שלא בנסיבות חייו הנוכחיות.
תקוותי שכולנו נאמץ את המסר ונחדיר לתפישתנו מה הביא לעצם קיומנו, את הכוחות הנסתרים, שעולים מתוך תוכך כשאתה נזקק להם, את התושיה ואת ה"ביחד" המשפחתי שנשכח.

לדוד חנן (חונצ'ו) היקר שלי,

התרגשתי לקרוא את הרשימות שלך על תקופת השואה. ראיתי זכות גדולה לעצמי, כשמסרת את העותק הראשוני ביד. אני שהייתי "בתך הבכורה" דנקה / דנוש'ה - בתקופת המלחמה.
כן, עוד בטרם הקמת משפחה משלך, נרתמת בכל המרץ והתושיה המיוחדים לך, למאמץ הצלת המשפחה. הפכת להיות אב לקבוצה גדולה של בני משפחה, אחראי קודם כל לשלומה של אמך- סבתי היקרה אלקה ז"ל, ועמה עוד מספר קרובים שהיו בגדר "מסתתרים" בדירות השונות בהם התגוררנו, ואנחנו אמא אחותי לידה (לאה) ואני - משפחתך "הייצוגית" ברוב הזמן.
אני זוכרת איך הלבישו אותנו יפה (לעיתים גם שמואל / מייטק הבן של דוד מוניש ז"ל התלווה אלינו כקרוב "גלוי") וכך צעדנו לטיול יום א', ולעיתים גם לכנסיה, כשלי-הגדולה בשנתיים מהילדים הקטנים הייתה תחושה של סכנה, ויכולתי לקרוא בעיניך שאני נדרשת לבגרות יתרה - לדוגמא אישית שלי לקטנים ממני.
אודה בפניך, שכל אותה תקופה ששימשת אבי, ידעתי שהאבא "האמיתי" שלי נמצא איפה שהוא, ואולי גם דואג לי/לנו. רציתי לשאול אודותיו אבל המבוגרים היו כל כך טרודים במלחמת הקיום היומיומית ובסכנותיה, שלא העזתי לשאול.
בכתבי זאת עכשיו ממקום בוגר, ומתוך היכרותי אותך, אני בטוחה שאצלך - היחידי אולי, בתקופה הקשה במלחמה - יכולתי לקבל תשובות לשאלותיי בעניין אבי- מולידי, שכה העסיקו אותי, אבל לא העזתי !
לא העזתי לשאול כנראה גם משום שהעדפת אז בנסיבות שהיו, לאמץ לעצמך דימוי של מחמיר כלפי ילדיו; דורש משמעת עיוורת ובעיקר שקט - שכנראה נדרש במיוחד שהיו גם ילדים "לא מוצהרים" - מייטק וגם בולק, בחלק מהתקופה.
אני זוכרת עצמי עומדת עם שאר הילדים בשורה אופקית כשאתה ניצב מולנו, דורש לדעת מי עשה מעשה מסוים - דורש, שעושה המעשה יתוודה בפניך שהוא אומנם עשה זאת. הזמן שעמדנו שם נראה לי נצח.
אני שלא עשיתי המעשה, הייתי מאוד לחוצה, לבי ניבא לי רע ואז אני שומעת את לאה אומרת "אני רוצה להתוודות" (כן, חשבתי לעצמי, מתאים לה לעשות המעשה אבל למה כל כך הרבה זמן לוקח לומר "אני") ואז אזני מיאנו להאמין להמשך הדברים " מתוודה שמייטק עשה את זה ". עד היום אני זוכרת את האודם שעלה בפניך, דודי היקר, והשאגה שיצאה מגרונך! (אני בטוחה שגם פני האדימו מגודל העלבון לצדק) אני מעריכה שנכנסתי לשוק, עד כדי כך שאינני זוכרת אפילו איך נגמרה דרמה זו.
למעשה זה לא חשוב כלל, כשם שפרוט המעשה שבו מדובר, לא חשוב. חשוב היה לי לספר משהוא מתוך הבית פנימה, שהרי רשימותיך מתמקדות בעיקר בקשרים עם החוץ. רציתי בספור זה לאמור שהייתה לך מעורבות רבה בחיינו והשפעה רבה; אני הייתי הילדה הטובה שצריכה לשמש דוגמא ל- ילדים האחרים וזה נטל כבד לילדה קטנה. נראה שככל שהבנתי שזה צו השעה ומבוקשך בנסיבות חיינו אז השתדלי להיות ילדה עוד יותר טובה.
אני יודעת שנתת את נשמתך, את כולך ופיזית היית בסכנת חיים תמידית. מאז שדודה רגינה (רגה) ז"ל שלנו נלקחה, חיינו באי וודאות נוראה, מאז הכל נפל על כתפיך, ועמדת בכך, למזלנו. אני בטוחה שנזקקת להרבה כוחות נפש לזרום בתוך התוהו ובוהו - שהאמת מוסתרת תמיד וחיים בשקר - באבסורד !
את זאת מעלה המעשה שסיפרתי עליו, שגרם לך בצדק כעס רב ואני מניחה שגם צער על שגם ה- ילדים מסתבכים בשקרים בתוך מסכת החיים השקרית בה חיינו. הייתי יכולה להמשיך לספר אירועים הזכורים לי מאותם ימים, אבל אינני רוצה להיגרר למסע שכזה, חשוב לי מאד - כמו ברשימות שלך, לקשור גשר מהמלחמה להווה ומתפקידך כאבי במלחמה - לתפקיד ראש המשפחה כיום.

כשאבי חזר מהמלחמה לאה אחותי כלל לא רצתה בו, אתה היית אביה. אני הגדולה הרגשתי ש- "חזרתי הביתה" והיה לי מקום נוח בלב לשניכם.חשבנו שהשארנו את המלחמה באירופה כשעלינו ארצה, משפחתי עם סבתא אלקה, שבועיים לפני הכרזת המדינה, אבל כאן התחילה מלחמת השחרור ולאבא היה ניסיון קרבי. כשבאנו התקבלנו על ידי משפחת שוהם מצד אבא אולם האיחוד הגדול בין סבתא לבן האובד שמואל ז"ל ומשפחתו הצברית היה חזק ומופלא. יחד קלטנו את שאר המשפחה וגם אתה הקמת את ביתך. בחיפה נולדו ילדיך והיית טרוד בעסק המשפחתי בפנים, וגם כשר חוץ מקשר בין סניפיו ומתרוצץ בין הספקים כך שהרבה פנאי לא היה לך.
באופן טבעי הרגשתי באותה תקופה שאבי הוא "ראש השבט", אולי בגלל שכולם היו מתכנסים בביתנו (שבו חיה סבתא אלקה ז"ל) אבל בתוכי אני מאמינה שהיה זה בזכות אישיותו הנדירה של אבי שהיה רחב אופקים ומבין עניין, יודע להקשיב, מייעץ ועוזר מכל הלב.

השנה מלאו 25 למותו של אבא וגם אמי ז"ל נאספה השנה אל אבותיה -סבתא כבר 30 שנה לא בין החיים. אחרון האחים דוד יוסף ז"ל האח הבכור-הלך לעולמו לפני שנה, וכל זה אני מונה כדי להדגיש העובדה שרק אתה נותרת, אתה הדוד היקר שכבר הרבה שנים משמש המתאם בין זרועות המשפחה ומתעד את קורותיה.

אתה ראש המשפחה - אבינו אתה!
אתה היחיד שיודע שמות כל הילדים נצר לאלקה ומשה-יצחק מאיר עליהם השלום.
אתה יזמת והפקת את לוח השורשים של המשפחה שמצוי בכל בית במשפחתנו. כעת תיעדת את קורות המשפחה בשואה. אני יודעת שהדבר בער בעצמותיך, היה חשוב לך להביאו לאור, אבל חשוב שתדע שבאותה מידה ערכו רב גם בעבורנו. במשפחתי - לא מזמן עדי (בתו של משה אחי) עשתה עבודה בפרוייקט "שורשים" ונעזרה באימי ז"ל, וקורן נכדי הבכור כבר בכיתה ב' עוד מעט קט ויגיע לפרויקט הנ"ל, מפי מי ישמע דברים. וכך אני מרגישה שעשית רשימות אלו עבורי, נכדי, ולדורות ה-באים יהיה סיפור שורשים אותנטי.

ולסיום רציתי שתדע עד כמה שמחתי ששיתפת אותי ברצונך לתעד הדברים, עוד כשהתוכנית הייתה בהתהוותה - לפני הרבה שנים.
לכבוד היה לי להעמיד את ביתי למטרה זו, חלק מהמשפחה שמע אז לראשונה את ניצני הרשימות שלפנינו וקבלת עידוד להמשיך בהכנות להבאת הדברים לדפוס.
אני יודעת שהתאכזבת שאין עניין ציבורי בדבריך, שהרי להרבה משפחות סיפורים שונים מתקופה סוערת זו, והמקום צר מלהכיל את הכל, אני מקווה ששכנעתי אותך במכתב זה, שעבור משפחתנו ומקורביה יש עניין רב וערך ממשי לרשימותיך מתקופת השואה ומפעלך ראוי לכל ההערכה מכולנו.

בתודה והרבה אהבה
שרה שומר

חיי בעקבות שורשיי

סיפורה של שושנה מאיר
לבית ביניש-הורוביץ

אהבתי הגדולה - שמואל מאיר

כשבגרתי, היה אחי מאיר מלווה אותי לכל מקום. כאחי הבוגר חש אחריות לגבי, במיוחד לנוכח העובדה שאבא לא חי איתנו. הוא היה מאוד קנאי לצניעותי, ודרש ממני להיות כל יום בשעה 6 בערב בבית. למרות זאת הייתי מחוזרת מאוד כיוון שבאותה תקופה עלו חלוצים רבים לארץ, והיה היצע גדול של בחורים צעירים. לא פעם הייתי מחוזרת על ידי יותר מבחור אחד. הייתי מבטיחה לכל אחד שאהיה שלו. אך כשהתגלה להם "המשחק" שלי, היו עוזבים אותי בכעס והייתי נשארת קרחת מכל צד.
כשהייתי בת 15 וחצי, התקיים נשף פורים גדול בחיפה, ואחי הציע לי להתלוות אליו. כמובן ששמחתי מאוד. אחי התחפש לצ'מברלין ואני לערביה, והלכנו לנשף שלובי זרוע.בנשף רקדתי כמובן רק איתו. למרבה הפלא, כשפנה אליו חבר טוב שלו וביקש רשות לרקוד איתי, נעתר מאיר לבקשתו.
בהמשך הערב פנה אותו חבר למאיר ושאל האם יסכים שחבר אחר שלו ירקוד איתי. שוב, להפתעתי הרבה, מאיר הסכים ואכן המשכתי לרקוד עם בחור שהכרתי לראשונה. הוא היה יפה תואר ומצא חן בעיני מהרגע הראשון. הוא הציג את עצמו כעולה חדש מפולין-
שמואל מאיר שהגיע לארץ ב-1929, בגיל 21 והתחיל את חייו בקיבוץ בבת- גלים שלימים עבר לעין המפרץ שבגליל המערבי. אחרי המסיבה נפרדנו, והייתי בטוחה שישמור על קשר כיון שהתרשמתי שגם אני מצאתי חן בעיניו.
עברו מספר שבועות ולא שמעתי ממנו דבר. מאוד התאכזבתי, אבל הבנתי שאין ביכולתי לעשות דבר בעניין. חלפה תקופה ויום אחד הופיע בביתנו בחור ומסר לי מכתב משמואל. במכתב התנצל שמואל על "שנעלם" והסביר לי, שהיה חייב לעזוב את הקיבוץ כיוון שלא הייתה בו עבודה, וכי הציעו לו לרדת לים המלח לעבוד במפעלי המלח. העבודה שם הייתה קשה ולשמואל לא הייתה דרך להודיע לי.
(כידוע לכם, באותם ימים הטלפונים לא היו מצויים בכל מקום).
אחרי תקופת עבודה בים המלח חזר שמואל ונפגשנו שנית. מאז הפכנו לזוג וכשהגעתי לגיל 18 וחצי נישאנו זה לזו. עוד לפני שנישאתי עזבנו את ביתם של לאה ושלמה. מאיר אחי החל לעבוד ואמא שכרה בית בן 4 חדרים בחיפה. בחדר אחד גרנו כולנו ואת שני חדרי השינה הנוספים השכירה אימא ומזה התקיימנו. שם גרנו עד לנשואי.לפני החתונה הציעה אימא שאגש לאבא ואבקש את עזרתו.
לא ראיתי את אבא שנים רבות, אבל היה בי העוז ואולי אפילו החוצפה לנסוע אליו. נסעתי באוטובוס לצפת. הגעתי למקום, נכנסתי לאחת החנויות ושאלתי היכן אוכל למצוא את משה מילנר. בעל החנות הביא את אבי לחנות. הוא מיד זיהה אותי ושאל: "למה באת ?" עניתי לו: " אתה אבא שלי, לא? ".
על כך שאל: "ומה קרה שנזכרת בי פתאום?". עניתי לו בעזות מצח: " אתה לא נזכרת בי ולא באת לבקר אותי, אז אני באתי אליך".
הסברתי לו שאני צריכה כסף כי אני מתחתנת. לזכותו יאמר שקיבל אותי יפה מאוד, דאג לכך שאלון בלילה אצל השוחט, ולמחרת נתן לי 16 לירות ושלח אותי הביתה.
בכסף הזה קנינו רהיטים, בגדים ותפרתי לי שמלת כלה יפהפייה שאת הבדים עבורה שלחו לי בני משפחתי מברזיל.
את אבי לא ראיתי יותר. אמא סירבה שאזמין אותו לחתונתי או לחתונתו של מאיר אחי. כשנפטר ב-1937 נסענו כולנו (מלבד אמא) להלוויתו בצפת. למרות כעסיה על אבא ולמרות שלא רצתה לראותו יותר, ביקשה לפני מותה להיקבר בצפת בבית הקברות בו היה קבור אבא ולא בטבריה, המקום בו הייתה קבורה כל משפחת הורוביץ. לשאלתנו ענתה, שצפת ידועה ברמת הסיד הגבוהה באדמתה, דבר המונע מתולעים האוכלים את הגוף להתקיים בה. אמא נקברה לא רחוק מאבא, אבל גבוה ממנו. היא "משקיפה" עליו ועל כל מי שעובר בבית הקברות.

יום נישואיי - 3.8.1934

באותם ימים נהגו לקיים את טקס הנישואין ביום שישי בשעה 4 אחרי הצהרים, לפני כניסת השבת, בחצרו של הרב.את מסיבת החתונה קיימנו במוצאי שבת.
שמלת כלולותיי נתפרה ע"י תופרת נוצריה מקצועית. את הבד, כפי שסיפרתי, קיבלתי מקרובי מברזיל. היה זה בד שרמל שהיה מבריק מצד אחד ומט מצד שני. המשחק עם שני הצדדים יצר צורות מרהיבות ומראה חגיגי מאוד לשמלה.
במוצאי שבת הגיעו כל החברים ובני המשפחה. החגיגה התקיימה בסלון ביתנו. הכיבוד שהיה נהוג אז היה עוגות, סנדביצ'ים, משקאות קלים ויין.
כמתנה קיבלנו משושה בתה של באשע חברתה של סבתי עוגה ענקית (לבעלה הייתה קונדיטוריה) שהספיקה לכולם, ועוד נשאר ממנה לימים הבאים. רקדנו ריקודים סלוניים לצלילי פטיפון עם "אוזן" ענקית.
לפני הנישואין חי שמואל בחדר שהשכירה לו משפחה חיפנית. כשהחליטה המשפחה לעזוב את הדירה, הציע שמואל לאימא ומאיר לעבור לשם. הייתה זו דירה עם סלון גדול וארבעה חדרים.

לאחר הנישואין, גרנו שמואל ואני בחדר אחד, אימא ומאיר בחדר נוסף ושני חדרים השכרנו.
בחדר שלנו נכנסו שתי מיטות מתכת (צבועות בצבע דמוי עץ), שולחן מרובע גדול וארבע כיסאות, ארון בגדים בעל 5 דלתות ומראה במרכזו.
כשנולד בננו הבכור, גדעון, הכנסנו גם מיטה עבורו, ועוד נותר מקום להסתובב. באותו החדר גם אירחנו חברים, אכלנו וישנו. כל חיינו התרכזו בחדר אחד.
וכך התחלנו את חיינו. שמואל עבר בחינות כניסה והחל לעבוד ברכבת, ובזכות העובדה שהייתה בידו תעודת בית-ספר מקצועי שסיים בפולין, קיבל שכר טוב 8 (לירות לחודש).

ראשית חיינו כזוג

כפי שכבר סיפרתי, שמואל עבד ברכבת. אני עבדתי בבית חרושת לשוקולד. כל אחד מאיתנו הרוויח 8 לירות והצלחנו לחסוך את רוב המשכורות. יחד עם מתנות החתונה הגענו לסכום של 250 לירות, ושמואל שטען תמיד שאינו רוצה להיות שכיר, החליט לקנות שטח אדמה בחליסה שבחיפה.
הוא תכנן להקים שם בית מלאכה בקומת הקרקע, ובית מגורים עבורנו בקומה השניה.
התכנית הזאת לא יצאה לפועל, והמגרש נשאר ריק עד שמכרנו אותו שנים מאוחר יותר, והוא היה המקור לרכישת הבית ברחוב י"ט בקרית חיים.
לאחר תקופת מה עזב שמואל את עבודתו ברכבת והחל לעבוד כאיש מקצוע וכמנהל עבודה בבית המלאכה של אסטריק במפרץ והרוויח 16 לירות לחודש. הוא נחשב לאיש מלאכה ברמה גבוהה ולכן משכורתו הייתה גבוהה יחסית למקובל באותם ימים. הוא קיווה שעם הזמן יהפוך אותו אסטריק ל-שותף. בינתיים נולד בננו הבכור, גדעון, והתחיל להיות לנו צפוף בחדר אחד.
עברנו לדירה בחיפה ברחוב ההר, אותה חילקנו עם עוד שני בחורים. אך עם כל הנוחיות, התקשיתי להתמודד עם גידול הילד לבד וחזרנו לגור עם אימא שהייתה לי לעזר רב.

לידתו של בכורנו גדעון - 25.5.1935

גדעון נולד אחרי פחות משנה מיום נישואינו. כשהחלו צירי הלידה, נסענו לבית חולים פרטי "בתר" אותו ניהלו ד"ר בתר ואשתו.
באותה תקופה לא היה הרופא בארץ ולכן קיבלה אותנו אשתו. במשך 4 ימים שכבתי כשאני סובלת מצירים ומותשת מעייפות, אך הלידה לא התקדמה. שמואל התייאש מלחכות בחוץ וחזר הביתה.
כשראתה אותו אמא, נזעקה, וחזרה יחד איתו לבית החולים. כשראתה את סיבלי, ניגשה לרופאה וצעקה: "כיצד את נותנת לבת שלי לסבול כל כך? את לא רואה שהיא הולכת למות?" היא עמדה על כך שיביאו רופא גינקולוג. כשהגיע הרופא הוא קבע שבגלל גודלו של העובר יש צורך בלידת מלקחיים.
ואכן כך הוציאו את התינוק. עד היום יש לגדעון, ליד רקותיו, שני סימנים המזכירים את דרך לידתו.
לדברי הרופא, מזל היה שמבנה גופו היה צר וארוך ולכן התאפשרה הוצאתו למרות משקלו הגבוה.
בתאריך ה-25.5.1935 בשעה 7 בבוקר, הגיח גדעון לעולם ואנחנו הפכנו לזוג הורים צעיר ומבוהל.
מבנה גופו הארוך של גדעון היה כל חייו סימן ההיכר שלו. תמיד היה גבוה מכל בני גילו. אני זוכרת שבאחד הימים, כשהיה בן 15, חלה במחלת החזרת. אני ביקשתי מד"ר אלטמן שהיה רופא אף אוזן וגרון לטפל בו. הוא ביקש שאביא את גדעון אליו. כשהגענו למרפאה שכב גדעון על המיטה, הרופא נכנס ושאל: "איפה הילד ?" הילד שנראה לעינינו היה בגובה 1.80 מ.
לאחר לידתו של גדעון, שקלנו אפשרות מעבר לקריית חיים כיוון ששם יכולנו לרכוש דירה גדולה יותר במחיר זול יותר. כשנסעתי עם אמי לראות את המקום, והיא אמרה לי: " זה לא בא בחשבון, את לא הולכת לגור עם תינוק בשממה הזאת". ה"שממה" הזאת תהיה בעתיד מקום מגורינו. אך באותו זמן, באמת נראתה קריית חיים מזנחת ושוממת ואנחנו המשכנו לגור עוד מספר שנים בחיפה.
כשגדעון גדל והלך לגן, נכנסתי להריון פעם נוספת וחזרנו לגור עם אימא ששכרה דירה גדולה ברחוב החלוץ. שם גרנו עד לידתו של עמוס.

לידתו של עמוס - 4.6.1937

גם את עמוס ילדתי בבית חולים "בתר". כשהחלו הצירים, נשאר שמואל בבית עם גדעון, ואני נסעתי עם שכנה שלי לבית החולים. ליד ביתנו לא הייתה תחבורה והלכנו ברגל עד קולנוע "ארמון" ומשם נסענו לבית החולים.
כשהגענו, קיבל אותי ד"ר בתר שחזר בינתיים לארץ. אני שכבתי ללא תזוזה וציפיתי, כמו בלידה של גדעון, לארבעה ימי צירים. ד"ר בתר צעק עלי:
" מה קורה לך? את רוצה להרוג את התינוק? את חייבת ללחוץ ".
וכשלא שיתפתי פעולה, התיישב לי על הבטן ולחץ בעזרת משקל גופו עד שהתינוק יצא.

לא היה מאושר משמואל על כך שיש לנו שני בנים. על פי תוכניותיו העסקיות לעתיד, נראה היה לו ששני בנים יכולים להיות לעזר רב בעסק המשפחתי העתידי.
את הברית חגגנו בבית החולים, כששלמה משמש כסנדק ועל הכיבוד מנצחת אחותי לאה.
אחרי לידתו של עמוס עברנו לדירה משלנו ברחוב החלוץ, לא רחוק מאימא. התחלתי להתמודד עם גידול שני ילדים. עמוס היה תינוק חולני למדי, ואני כאם צעירה לא ידעתי כיצד להתמודד עם זה. הוא סבל מגיל צעיר מאוד מהתקפי קוצר נשימה, שהפחידו אותי מאוד כל פעם שקרו. כשהייתי מתלוננת אצל הרופאים, הם טענו שאני היסטרית ומגזימה. למזלי, באחד מהביקורים הרבים שלי במרפאה, קיבל עמוס התקף, ואז הרופאים נכחו בצדקתי והתייחסו למקרה ברצינות רבה יותר. מלבד זאת סבל עמוס מאסטמה ומבעיות באוזניים ובעיניים, ואני ביליתי ימים רבים במרפאה.
כשגדלו מעט הילדים, נהגתי לקחת אותם מידי יום על גבי עגלה אחת שהייתה ברשותי. עמוס שכב, וגדעון ישב מעליו, ושלושתנו הלכנו לפגוש את שמואל שחזר מהעבודה.
בדרך חזרה עצרנו על יד מסעדת "תנובה" ואכלנו פירה ולבניה.
ב-1941, בתקופת המאורעות, המצב בחיפה הפך מסוכן ואני החלטתי לקחת את שני ילדי (גדעון בן שש ועמוס בן ארבע) ולעבור לגור אצל אחותי דבורה בראש-פינה. גרתי שם כחודשיים, אבל החיים ללא שמואל החזירו אותי הביתה. שמואל דאג מאוד בגלל המצב הביטחוני ושכנע אותי לעבור לאחותי לאה שגרה בינתיים בבנימינה. גם שם גרתי כחודשיים ובסופי שבוע היה מגיע שמואל להיות איתנו. זה היה קל יותר כי לבנימינה הייתה רכבת מחיפה שהביאה אותו ביום שישי והחזירה אותו לחיפה ביום ראשון בבוקר. אחרי חודשיים עברתי לגור עם הילדים בחדר משלי בבנימינה. גרתי שם קרוב לשנה וחזרתי לחיפה. קשתה עלי הפרידה משמואל. התקופה שחיינו בבנימינה הייתה אהובה מאוד על הילדים. הם בילו שם יחפים רוב הזמן עם בני דודיהם ילדיה של אחותי לאה. הקשרים הנפלאים בין שתי המשפחות שהחלו בחיפה, נמשכו בבנימינה ובכל שאר התחנות שבהם גרו אחותי ושלמה מולכו עם ילדיהם, ונמשכים עד היום. את כל החגים חגגנו יחד וכל אחת מאתנו באה להינפש אצל אחותה אחרי הלידות השונות. אני זוכרת שבאחד הביקורים זחלה נוגי, בתה של לאה, לכיוון הפרימוס ושתתה את הנפט שעמד לידו. אני קלטתי מייד את חומרת המקרה, תפסתי אותה בזרועותיי ורצתי לרופא. הוא שטף את קיבתה וכך ניצלה. עד היום יודעת נוגי לומר שאני הצלתי את חייה.

המעבר לקריית חיים

ב- 1940 החלטנו לעזוב את חיפה ולעבור לקריית חיים. באותה תקופה, יכולנו לשכור בית עם חצר במחיר זול יחסית ומאוד רצינו לגדל את הילדים באווירה נוחה ושקטה.
שכרנו בית בן שני חדרים ברחוב ב' (כיום רחוב הראשונים), מס' 17 . בעלת הבית מינה, הייתה מגיעה אלינו פעמיים בשבוע להשקות את עצי הפרי הרבים שגדלו בחצר. בבית הזה גרנו שנתיים ונאלצנו לעזוב אותו כיוון שמינה החלה להאמין בשיגעון של עצמה שאנחנו משתלטים לה על הבית.
עברנו לקצה השני של רחוב ב' מס' 5 לבית מוזנח מאוד. החצר הייתה שוממה ובלתי מטופחת.
בבית הזה גרנו עד שנת 1947/8 ואז קנינו בית משלנו ברחוב י"ט.במהלך חיינו ברחוב ב', נולד בננו השלישי אלדד.

לידתו של אלדד - 18.12.43

כשהחלו הצירים לקחה אותי לבית החולים שכנתנו חנה שופמן. באותה תקופה היה מקובל שאת ה-יולדת לוקחת חברה או קרובת משפחה, והבעל נשאר בבית. נסענו לחיפה לבית חולים חדש שנפתח באותם ימים בשם "הדסה" (ליד הטכניון).
לבית החולים התקבלו רק נשים עד גיל 30. היות ומלאו לי 28 שנים בלבד יכולתי ללדת שם. לפני שהגענו לבית החולים אמרתי לחנה שאני מאוד רעבה. היה זה יום חמישי, ובמטבח הפועלים בישלו קישקע. הלכנו לאכול, ורק כששבעתי עליתי לבית החולים. כשראתה אותי המיילדת ובדקה אותי, טענה שיש עוד זמן רב עד הלידה. רק הפנתה את גבה ואני התחלתי לצעוק: "הילד יוצא, מהר, הילד יוצא !!)
המיילדת לא הספיקה לרחוץ ידיה, היא שפכה עליהן ספירט כדי לחטא אותן והילד יצא החוצה.אלדד היה ילד יפה, עם שיער שנראה כמו קש ועיניים כחולות. האמת שכל חברינו הרימו גבה כששמעו על הולדת בנינו השלישי. באותם ימים הסתפקו בילד אחד או שניים. משפחה בת שלושה ילדים נחשבה למרובת ילדים. אבל לא עבר זמן, וכל אלה שהתפלאו הפכו בעצמם הורים לשלושה. שמואל שבעבר שמח כל כך עם שני בניו, התאכזב הפעם. הוא חשב שלעסק מספיקים שני בנים, וצריך שבבית תהיה גם בת.
כשהגעתי הביתה עם אלדד, פינה גדעון את מיטתו והלך לישון בסלון. באותו סלון היינו יושבים עם

חברים, משוחחים ולפעמים אפילו רוקדים. שום דבר לא הפריע את מנוחתו של גדעון שהתרגל למצב החדש וישן בכל מצב.
למרות שמצבנו הכלכלי היה לא קל, לא הרגשנו שאנחנו חסרים משהו. אולי מפני שהסתפקנו במועט, ואולי מפני שכולם חיו ברמת חיים דומה, ולא חשבנו שצריך להיות אחרת. כשגדעון ועמוס היו קטנים, נתן לי שלמה גיסי שני ארגזי תפוזים.הנחתי אותם זה על גבי זה "כארון" ובתוכם שמתי את החיתולים והבגדים שלהם. כשנולד אלדד נתנה לי אחותי לאה סלסלת קש גדולה ובתוכה שמתי את הבגדים שלו.
כשסבתי נפטרה, נתנה לי אמא הרבה משמלותיה שהיו תפורות קפלים קפלים ולכן עשירות בבד. מהבד תפרתי לילדים חליפות ופיז'מות ואפילו לשמואל תפרתי פיז'מה. עשינו הכל כדי לחסוך ולהת-קיים בכבוד.

שמואל מקים עסק משלו - חלום חיים

אחרי 10 שנות עבודה אצל אסטריק, הבין שמואל שלאסטריק אין כל כוונות להפוך אותו לשותפו, כפי שקיווה והחליט לעזוב את המפעל. כל מה שלקח איתו היה שולחן עבודה גדול וכבד, עשוי מתכת ועץ, ומספר כלי עבודה ידניים לעבודות נפחות ומסגרות. בתקופת הביניים, הוא עבד תקופה קצרה אצל אדם בשם גרינשטיין דומני, אך הוא לא הרפה מחלומו להקים עסק עצמאי, אשר עם השנים ישמש גם מקור מחיה ומקור תעסוקה לילדים.
עם חלום זה הלך עד שזכה להגשימו. באחד הימים הגיע לביתנו אחד מחבריו של שמואל והציע לו לחבור לשני בחורים שאחד מהם (יעקב בן נתן) היה קרוב משפחתו. שמואל שקל את העניין בכובד ראש והחליט לעשות מעשה.
בשנת 1946-7, הצטרף שמואל ליעקב בן נתן ולחיים שותפו, יחד פתחו בית מלאכה וקראו לו חי"ש, כראשי תיבות שמותיהם - חיים, יעקב, שמואל - "ח.י.ש". הם החלו לעסוק בעבודות מסגרות קטנות ויצאו לדרך.

סיפור המפעל מפי עמוס

כשפרצה מלחמת השחרור ב-1948, קיבל המפעל, בעת המלחמה, הזמנות רבות בתחום שריון מ-כוניות ומשאיות. הזמנות אלה סיפקו להם עבודה רבה בתקופת המלחמה.
זמן קצר אחרי פתיחת העסק, עזב חיים את השותפות ונותרו אבא ויעקב, אשר החליטו להמשיך יחד.
אחרי קום המדינה החלה תנופה גדולה של בניה. הקמת השיכונים סיפקה עבודות פרזול רבות.
העסק ייצר חלונות, דלתות ושערים מברזל, וכן מעקות למרפסות. עד היום רבים מהשיכונים בבת גלים למשל, נושאים עדיין את העבודות האלה.
אבא היה איש מקצוע מעולה. הוא למד את מקצועו עוד בפולין בבית ספר גרמני והיה מומחה גדול בתחומו. עד היום אנחנו זוכרים כיצד התגאה בפנינו שהוא יכול להכות במהירות על מוט מתכת עד שיאדים מהלהט, וכדי להפוך זאת למופע של ממש, היה מדליק בו סיגריה.
בשלב מאוחר יותר, החלו בארץ המתפתחת בהקמת מפעלים. וכך קיבל העסק הזמנות גדולות יותר לבניית גגות וקונסטרוקציות מברזל למבני תעשיה.
בשנת 1955, השתחרר גדעון משירותו בחיל אוויר והצטרף לעסק כחרט. לצורך כך נקנתה מחרטה, וגדעון שהיה בוגר בית ספר המקצועי בסמ"ת, החל לעסוק בעבודות חרטות.
וכך יכול היה בית המלאכה לספק כבר מוצרים מורכבים יותר כחלקי מכונות, מכשירים וכו.
בשנת 1958, השתחררתי גם אני משירותי הצבאי בחיל חימוש, ומאחר שאף אני הייתי בוגר בסמ"ת, קיוותה אמא שאתחיל לעבוד אצל אבא. אבא סרב בכל תוקף בטענה, שהעובדה ששני ילדיו עובדים בשותפות ואילו מצידו של יעקב אין בני משפחה אחרים, המצב לא יהיה מאוזן ועלול לגרום למתח.
בליית ברירה התחלתי לעבוד במפעל דשנים. עבדתי שם כשנה וחצי, אך התחלתי לסבול מבעיות נשימה קשות. הרופא שבדק אותי קבע שאני אלרגי לחומרים אליהם אני נחשף במפעל וכי עלי לעזוב לאלתר. אמא הפעילה על אבא לחץ נוסף, והוסיפה שאם לא יצרף אותי לעבודה, תעזוב את הבית.
לא ברור לנו אם אבא באמת נבהל כל כך, אבל העובדה היא שהתחלתי לעבוד בבית המלאכה ב- 1959 כחרט.
באותם ימים עבדו בבית המלאכה מלבד אבא, שותפו, גדעון ואני, ועוד שלושה פועלים. גדעון ואני הבאנו לבית המלאכה רוח צעירה וחדשנית יותר, וכך הוא הפך למפעל שהתפתח בתקופה קצרה יחסית ולקח על עצמו פרוייקטים גדולים ומורכבים יותר.
מעבודות כפיים פשוטות, עבר המפעל לעבודות ממוכנות יותר, רכש מכונות, והחל לעבוד בקצב מהיר יותר. אחת העבודות המשמעותיות באותם ימים הייתה הקמת מבנה הגג שמעל בימת תיאטרון חיפה. על מבנה זה תלו את כל אביזרי הבמה, זהוא נבנה בגובה של 24 מ' מעל הבמה.
זה היה פרוייקט מסובך מאוד מבחינה הנדסית, אך עמדנו בו בכבוד רב. באותה תקופה כל פרוייקט

שלקחנו על עצמנו היה חדש עבורנו, ומתחילתו עד סופו, צעד אחר צעד ביצענו אותו בזהירות היאה למתחילים. כל מה שעשינו התבסס על מה שידענו (בעיקר על הידע של אבא) ובדרך של ניסוי ותהייה התקדמנו עד סופו של הפרויקט. כשסיימנו את הפרויקט הזה,
קיבלנו על עצמנו גם את הקמת הבמה המסתובבת שהייתה אטרקציה גדולה באותם ימים.
את הבמה תכנן דמבו ואנחנו ביצענו את העבודה. היה זה פרויקט מאוד מורכב מבחינה טכנית והיו כלולים בו גם נושאים כמו חשמל ושינוע. עם הזמן קנינו מכונות לעיבוד פח, לכיפופים, פיתוחים, פר-זולים וכו', וכך החל בית המלאכה לצמוח ולקבל ממדים של מפעל.
השנים 1968 - 1966, היו טובות ופוריות עבור המפעל. אנחנו גדלנו והתרחבנו, הוספנו מכונות ו-פועלים, והרחבנו את שטח המפעל. השתתפנו בהקמת מפעל הפטרוכימים, עבדנו עבור בתי זיקוק, יצרנו תנורים ומיבשים, וכל מה שנדרש בתחום עבודתנו.
בשנת 1964, חרב עלינו עולמנו. אבא נפטר באופן פתאומי, ומלבד הכאב הנורא שחווינו בשל אובדן אבא אהוב, עמדנו בפני בעיות מקצועיות וכלכליות שונות. היינו אבודים. חסר לנו הניסיון הרב של אבא והגב המקצועי והפסיכולוגי שנתן לנו. לפתע נותרנו בודדים במערכה מול השותף ומול מוסדות המס. הסתבר שעלינו לשלם סכום גדול מאוד שנבע מחלקנו ברישה שעברה אלינו לאחר מות אבא.
לא ידענו כיצד להתמודד עם חובות כל כך גדולים. אבל החלטנו להמשיך את חלומו של אבא.
התחייבנו לתשלומי המס והמשכנו לעבוד במפעל. בעומדנו מול יעקב השותף היינו תמיד תמימי דעים והיה ברור לו שאין לו כל דרך להפריד בינינו או להעביר אחד מאתנו לצד שלו. תוך 3-4 שנים החזרנו את כל ההתחייבויות הכספיות והמשכנו בדרכו של אבא. את שנות המיתון עברנו בקלות יחסית וזאת בשל העובדה שלמזלנו , באותה תקופה, עברו בתי היציקות בארץ תהליך של שדרוג מבתי יציקות קטנים וישנים לבתי יציקות מודרנים. התהליך הזה אפשר לנו לעבור את התקופה הכלכלית הקשה כמעט בלי לחוש בה.
בשנת 1967, פרצה מלחמת ששת הימים ואנו קיבלנו בעקבותיה עבודות רבות של הקמת מגדלי ש-מירה בכל רחבי הארץ. על פי מדיניות הביטחון בארץ, הוחלט שבכל ישוב הממוקם לאורך קו הגבול יוקם מגדל שמירה. וכך הקמנו קרוב ל-1,000 מגדלים ממטולה עד שארם-א-שיך.המשכנו להתרחב, הוספנו כוח אדם ובשנת 1972 עבדו במפעל קרוב ל-150 איש .
באותה תקופה עבדו במפעל גם שניים מבניו של יעקב. גדעון ואני קיווינו שיחד איתם נצליח להצעיד את המפעל לתחומים חדשים וייחודיים שלא עסק בהם עד כה.
יעקב לא הסכים לקחת סיכונים נוספים וטען להגנתו שהוא מרוצה מהמצב הקיים ורוצה לשמור עליו. שני בניו חברו לדעתו, וגדעון ואני היינו צריכים לעשות החלטות משמעותיות. האם ממשיכים בדרכו של יעקב ודורכים במקום לפי תפיסתנו, או פונים לכיוון חדש משלנו.
אחרי מחשבות ודיונים החלטנו להיפרד מהשותפות. היה זה תהליך מסובך שנעשה באווירה עכורה וקשה.
אחרי התלבטויות משפטיות שונות, נכנס לתמונה רואה החשבון של החברה כבורר. לאחר מחצית שנה של דיונים, הוציא הבורר פסק בוררות על פיו יבנה מפעל חי"ש מפעל חדש באזור מפרץ חיפה, וכשיהיה מוכן, יועבר לשם מחצית הציוד, הכסף והעובדים, ואז יעשה הפירוד. ואכן כך קרה.
כשהגיע הרגע, היה זה יום שישי, נאמר לנו על ידי הבורר, שהחל מרגע זה כף רגלנו לא תדרוך יותר במפעל חי"ש. היה זה רגע קשה מאוד. עבורנו סימל המפעל בית, מרכז החיים ומקור החלום של אבא. אבל החלטנו להביט קדימה ועברנו למפעל החדש. קראנו לו עג"ם, ראשי תיבות של עמוס, גדעון, מאיר. יחד איתנו עברו לקוחות רבים שחיכו לרגע שנפתח את המפעל והאמינו שנצליח בדרכנו.
אבל המציאות הייתה שונה. אחרי שעברנו למפעל החדש, פרצה מלחמת יום כיפור (אוקטובר 1973).
גדעון ואני גויסנו וכן מרבית הפועלים. גדעון שרת רחוק מהבית אבל אני למזלי שרתתי בכורדני.
בקשתי לעבוד במשמרת הלילה וכך יכולתי במהלך היום לעבוד במפעל. רוב הזמן ישנתי במכונית, ורק מדי פעם קפצתי הביתה להתקלח ולהגיד שלום למשפחה. למזלי, אחד ממנהלי העבודה של ה-מפעל שרת איתי בכורדני והוא השלים את השעות בהם לא יכולתי להיות במפעל. המלחמה הביאה הזמנות עבודה רבות והמפעל פעל 24 שעות ביממה. כשהסתיימה המלחמה, גדעון חזר ויכולנו ל-הכניס את המפעל למתכונת מסודרת ומאורגנת של עבודה.
אחרי המלחמה קמה דרישה עצומה לנגררים (טריילרים) והמפעל הייחודי שהיה קיים בארץ לא ה-צליח לספק את כל ההזמנות. אנחנו ראינו את חלון ההזדמנות הזה, ונכנסנו לתוכו במלוא התנופה. עם השנים הפכנו למפעל המוביל בארץ בתחום ייצור טריילרים.
בשנת 1974, הייתה לנו עבודה רבה, והחלטנו לצרף למפעל את אלדד שהיה חבר קיבוץ חמדיה. גם אלדד היה בוגר בסמ"ת ושרת בנח"ל. מאחוריו היה כבר ניסיון כמנהל המפעל הקיבוצי וכגזבר המשק, כך שהצטרפותו תרמה רבות למפעל. כולנו השתלמנו עם השנים בקורסים מקצועיים שונים וצעדנו קדימה. תוך מספר שנים הגיע המפעל להיקפים עסקיים גדולים ביותר ועבדו בו כ-400 איש .פיתחנו מחסנים אוטומטיים, ציוד עזר למילוי מכולות ולפירוק מכולות וכספות לבנקומטים. היינו מעורבים בכל פרוייקט גדול ומשמעותי במדינה.

נכון להיום (2002), אלדד הוא מנכ"ל המפעל. הקמנו שני מפעלים נוספים במפרץ חיפה, ואחד במ-עלות. כל אחד מהווה יחידה כלכלית עצמאית ומטפל בנושא אחר. גדעון ואני עוסקים בייעוץ ומפקחים על העניינים מלמעלה.
ומעל כולנו מרחפת עד היום דמותו של אבא שמשפיע ברוחו על כל ההחלטות שלנו.
אני מאמין שאת האווירה המיוחדת והמשפחתית המאפיינת את המפעלים שלנו, ידענו לשמר בזכותו.
(סוף סיפורו של עמוס)

החיים בצד הקמת המפעל

כשהעסק החל לגדול, קיוויתי שגם אנחנו נוכל לשפר את רמת החיים שלנו, אבל שמואל לא הסכים להגדיל את שכרו. הוא הסביר לי שכל הרווחים נחוצים להרחבת המפעל. כשרציתי לקנות שמלה אמר לי: "אם תוותרי על שמלה אחת, תוכלי בעתיד לקנות עשרים שמלות". לא כל כך אהבתי את התשובה אבל לא הייתה לי ברירה.
מה שנראה לכולם היום כמובן מאליו, לא היה כך בצעירותינו. בביתנו היה לי מקרר שהיה בעצם ארגז מעץ, בו היו שמים מידי יום חצי בלוק קרח אותו קנינו מאיש הקרח שעבר ברחוב ומכר לפי הגודל. בשבתות הלכו גדעון ועמוס לסירוגין להביא קרח מהמפעל הקרוב. הקרח קירר את הארגז וכך יכולנו לקרר מוצרים (אך לא להקפיא אותם). יום אחד סיפרה לי חברתי, גב' מרלינג שהייתה מנהלת בית ספר לחינוך מיוחד, שקנתה מקרר חשמלי. היא הזמינה אותי ואת שמואל לראות את המקרר. הלכנו לראות אותו ואכן זו הייתה אטרקציה מיוחדת. מקרר שלא צריך לשים בו קרח, מקרר שמקרר בעצמו ואפילו אפשר להקפיא בו בשר וגלידות.
ראינו את המקרר והתרשמנו מאוד. כשיצאנו אמר לי שמואל: "שושנה, זה ממש לוקסוס. אנחנו עדיין לא יכולים להרשות זאת לעצמנו. אני צריך לפתח את המפעל ".
הצטערתי מאוד, אבל לא יכולתי לעשות דבר ושתקתי. רק 5 שנים מאוחר יותר קנינו מקרר חשמלי. גם רדיו לא היה לנו בראשית דרכנו. לשכנה שלי בקרית חיים היה רדיו, וכל מוצאי שבת היינו יושבים סביבו כולנו ומקשיבים לקריין בשם מזיני, שהיה מוסר את החדשות כל השבוע.
באותן תקופות בהן עשה שמואל את המאמצים הרבים לפתח את המפעל ולהשקיע בו, רציתי לעזור בפרנסת הבית, והתחלתי לתת שירותי כביסה וגיהוץ. אני קראתי לזה "ניקוי יבש" למרות שאת כל מה שהביאו לי כיבסתי באופן הכי קונבנציונלי. גיהצתי ומסרתי את הבגדים יפים כחדשים.
קראתי לזה "ניקוי יבש" כי הפתקית על הבגדים דרשה זאת. יכול להיות שלא עמדתי בדרישה זאת, אבל על פי מבחן התוצאה, היה לי קהל מרוצה מאוד שהצטער כשהפסקתי את עבודתי.

פעילותי בהגנה בשנים שלפני קום המדינה

על אף שהייתי מטופלת בשלושה ילדים התגייסתי לטובת הישוב במסגרת ההגנה שפעלה בקרית חיים. בשלב הראשון יצאנו לסדרת אימונים בהם תודרכנו בתרגילי סדר ובשימוש בנשק. אני הייתי גרועה מאוד בנושא ותמיד התבלבלו לי הרגליים בין ימין לשמאל.תפקידי היה לקחת חלק בשמירת אזור מגורינו מחשש מפני התקפות אלימות מצד ערביי עכו והסביבה.
את קריית חיים חלקו ל-4 חלקים ואני מוניתי כאחראית על הרבע אליו היה מסונף ביתנו. בתוקף תפקידי עשיתי פטרולי שמירה ברחובות, ועמדתי על מגדל השמירה שהיה ממוקם על מגדל המים. כדי לעלות אליו טיפסתי 40 מדרגות ועמדתי למעלה והשקפתי לעבר שדות התבואה שהיו במקום. כשנראתה תנועה חשודה, הזעקנו עזרה. לא פעם הייתה הרוח מתעתעת בנו, והשיבולים שנעו, יצרו חשד מוטעה שמא ישנה שם פעילות עוינת.
באותה תקופה הייתה אווירה שדרשה מכל אחד לתת כתף ולתרום לקהילה. נשים שלא יצאו לשמור ללא סיבה מוצדקת, נכנסו ל"רשימה השחורה". באחד המקרים הזכורים לי היטב, אמרה לי אחת הנשים שאינה יוצאת לשמירה ולא נימקה מדוע. שלחתי אותה למשפט חברים ושם טענה שהיא בהריון. כעסתי על שלא אמרה לי מראש ומנעה ממני את אי הנעימות הזאת.
מלבד פעולות השמירה היינו משתתפות בקליטת המעפילים שהגיעו לחוף קריית חיים בעליה בלתי חוקית. כשקיבלנו הודעה לקחנו פנסים ובגדים ויצאנו לחוף. שם אספנו אותם, החלפנו את בגדיהם והלנו אותם בבתינו עד אשר נמצא להם מקום מסודר יותר. לא אחת ישנו בביתנו מעפילים ולפעמים גם משפחות שלמות.
ב- 1946, כשהייתה "השבת השחורה" נקראנו לעזור בקיבוץ יגור שרבים מחבריו נעדרו. היה חוסר משווע בידיים עובדות והיבול עמד בשל והייתה סכנה לאובדנו.
במשך שבוע ימים עבדנו בקיבוץ בעבודות חקלאיות שונות ובאותו זמן שמרה אחת השכנות, שלא יכלה לעבוד בגלל בעיות בריאות, על שלושת ילדי. היו אז ימים אחרים. כל העת חשבנו כיצד לתרום למדינה ולקהילה ולא חיפשנו אחר התועלת האישית והגשמת שלנו.

רגע של הסטוריה - " השבת השחורה"

ב- 29.6.1946, הטילו הבריטים עוצר כללי ברחבי הארץ. בין היתר השתלטו על 27 קיבוצים שידוע היה כי הם בסיסי פלמ"ח וערכו בהם חיפושים אחר אנשים ונשק. במקומות בהם נמצא סליק הנשק, נעצרו כל הגברים. ב"שבת השחורה" נעצרו כ-2,700 אנשים שנשלחו ללא משפט למחנות מעצר.

המעבר לרחוב יט' (1947)

כשרווח לנו מעט ויכולנו להרשות לעצמנו, החלטנו לקנות סוף סוף בית יפה ומרווח בעל חצר גדולה ומטופחת ברחוב י"ט (כיום רחוב אהרונוביץ) מס' 11 בקרית חיים .הבית עלה לנו 1800 לירות. אלף לירות שילמנו מראש ואת שאר הכסף שילמנו בשטרות חוב במהלך השנה בה המתנו לפנוי הבית מ-דייריו הקודמים. במושגים של הימים ההם נחשב הבית לוילה של ממש. לדעתי היה זה הבית היפה ביותר בקרית חיים של אותם הימים.
מלבד שני חדרי השינה, היה לנו מאחור הכנה לחדר נוסף. עם הזמן בנינו את החדר וחיינו בבית יפה ומרווח. רבים מחברינו ובני משפחתנו אהבו לבוא אלינו לביקור ולשבת על הדשא. אני תמיד נהגתי לומר, שאילו הדשא יכול היה לדבר, אפשר היה לשמוע מפיו סיפורים פיקנטיים ומרתקים שסופרו שם, כדי לממן את החוב שנותר לנו עבדתי בטיפול בילד קטן בשם דן שהיה בגילו של אלדד. בשעות הערב עבדתי בניקוי מרפאה של קופת חולים וכך תרמתי תרומה נכבדת לפרנסת הבית ולתשלום השטרות. כשפרצה מלחמת השחרור התגייס שמואל לחיל המשמר וישב בעכו תקופה ממושכת ועסק בשמירה. רק מדי פעם הגיע לביקור. אני נשארתי בבית עם שלושה ילדים והיה לי קשה מאוד בלי נוכחותו של שמואל.
יחד עם זאת, התגייסתי גם אני לטובת המלחמה והייתי פעילה ב"בית יציב" שהפך בשל המצב למעין "בית החייל". כל חיל שהגיע לאזור ידע שהוא יכול להגיע לשם, לקבל ארוחה חמה ומקום לינה קרוב. אני עבדתי במקום עם נשים נוספות ובישלנו עבור החיילים, ודאגנו להם כל תקופת המלחמה.
הייתי מעורבת גם בדאגה לחיילים בחזית שלחמו באזור הקרבות של רמת יוחנן. עבורם היינו מבשלים באזור קריית אתא, בבקתות שהוקמו בשדה במיוחד למטרה זו. בסירים גדולים ועל גבי פתליות ו-פרימוסים, בישלנו כמויות גדולות, ומשם הועבר המזון לאזור בו התמקמו החיילים .
מלבד זאת נסעתי פעמיים בשבוע לחיפה, ויחד עם חברותי עמדנו במטבח הפועלים ובישלנו עבורם.

משפחתו של שמואל

כשנולד אלדד ב- 1943, רציתי לקרוא את שמו על שם אביו של שמואל. מאחר שלא ידענו בתקופה זו דבר על המשפחה, לא רצה שמואל לקרוא לבננו על שם אביו מבלי לדעת בוודאות מה עלה בגורלו. אחרי המלחמה החלו להגיע ידיעות מחו"ל וכך נודע לנו כי אביו של שמואל, משה יצחק, נפטר במהלך המלחמה (בדצמבר 1941) והוא קבור בבית העלמין בבוריסלב.
כשעלה שמואל לארץ ב- 1929 מטעמים ציוניים, השאיר אחריו בבית את הוריו: משה יצחק ואלקה מאיר, את סבו אליהו (אבי אמו) ואת חמשת אחיו, יוסף, מוניש, צילה, רגה וחנן. בשנת 1931 נפטר הסבא בבוריסלב.
כשפרצה המלחמה היה יוסף נשוי לפרידה לבית צוקרברג ולהם שלושה בנים: חיים, זאב ואליהו(אריק).
מוניש היה נשוי לגניה לבית הורביץ ולהם שלושה בנים- מייטק/שמואל, זאב ומשה.
צילה הייתה נשואה לזוניה פינקלשטיין (לימים שוהם) ולהם שתי בנות - עדה ולאה.
רגה הייתה סטודנטית להנדסה כימית ולמדה בלבוב .חנן ורגה היו עדיין רווקים.
במהלך המלחמה הכיר חנן את לינה , זו שהפכה רעייתו ואם ילדיו - דובי וריבי.
עם המאורעות הקשים של המלחמה, התפזרו האחים וכל אחד ניסה לשרוד בדרכים שונות.
יוסף ורעייתו הצליחו למצוא פולני שהסכים להחביא אותם בביתו. בגם חיים נשלח ללבוב להיות עם חנן, רגה, צילה, גניה (אשתו של מוניש) וילדיהם שהתחבאו והסתירו את זהותם היהודית באמצעות תעודות מזויפות. אחותו רגה השתדלה להסתתר מאחורי זהות נוצרית, אך נתגלתה בשל הלשנה ו- נשלחה למחנות, שם נספתה.
כשנסתיימה מלחמת העולם השניה, התחלנו לאסוף מידע על בני המשפחה שנותרו בחו"ל.
הסיפורים הקשים החלו להגיע גם אלינו וחיכינו בקוצר רוח לבני המשפחה שניצלו.
ב-1947 עלתה לארץ צילה עם אמם, בעלה זוניה ושתי בנותיהם. למרות שביתנו היה קטן, החלטנו לארח אותם אצלנו. הם גרו אצלנו שנה שלמה שהייתה קשה מאוד עבור כולנו.
שמואל, אני ושלושת הילדים גרנו בחדר אחד, ואילו החדר השני ניתן למשפחתו של שמואל (חמש נפשות).
בחדר האוכל ישבנו במהלך היום והערב. מצבם הנפשי היה קשה לאחר כל המאורעות שעברו בתקו- פת המלחמה, והם הרגישו צורך בלתי פוסק לספר על חוויותיהם הקשות .לא היה בבית רגע שקט.
כשחזרתי מהעבודה הייתי עומדת שעות במטבח ומכינה לכולם לאכול, לא הצלחתי לנוח לרגע.
שמואל ראה שקשה לי ושאני על סף התמוטטות והחל לחפש להם דירה בקריית חיים.
ואכן, הם קנו בית, זוניה עבד כמהנדס מים, ואנחנו חזרנו למסלול חיים נורמלי.
לא הספקנו ליהנות זמן רב מהשקט ולארץ עלה אחיו השני של שמואל - מוניש, אשתו גניה, אימא של גניה, אחיה, גיסתה ושני ילדיהם. לא התעקשתי, למרות שידעתי מניסיוני שלא יהיה קל והכנסתי אותם להתגורר בביתנו.
את מוניש הכרתי עוד בשנת 1933 כשבא לביקור בארץ כדי לבדוק אפשרות להשתקע בה. הוא חזר לחו"ל, אך השאיר עלי רושם טוב מאוד. מאחר וחיבבתי אותו מאוד, לא יכולתי לסרב לארח אותו ואת משפחתו.
ושוב שבע נפשות בחדר אחד, חמש נפשות בחדר השני, וכולם ביחד בסלון במהלך היום והערב.
אימא של גניה בישלה ועזרה לי מאוד, אך עם כל העזרה עדיין היה קשה ביותר. אחרי תקופת מה החליטו מוניש וגיסו לעבור לתל אביב ולפתוח מפעל ליצור גזוז. אמנם הניסיון העסקי הזה נכשל, אך הם עברו לעסקי בגדים ונשארו לגור בתל-אביב. שוב נשמתי לרווחה.
בשנת 1949 עלה לארץ האח הצעיר - חנן עם רעייתו לינה וגרו אצל אחותם צילה. עברו רק מספר שבועות עד שרכשו לעצמם דירה בחיפה.
בשנת 1950 הגיע לארץ יוסף עם בנו אליהו, אשתו השניה הנקה ובתה יפה שאומצה על ידו.
אשתו הראשונה של יוסף, פרידה נפטרה. במהלך המלחמה כשהם התחבאו יחד עם בניהם בעליית גג, חלתה פרידה ומתה. בלילה בחסות החשיכה קבר אותה יוסף בעזרת אחד מבניו בחצר. רק בסוף המלחמה, הוציא אותה מקברה והביא אותה למנוחת עולמים בבית העלמין היהודי במקום. לפני הגיעו לארץ הכיר את רעייתו השניה ואיתה עלה לארץ. בנו זאב עלה לארץ לפניו והתגייס לצבא ובנו השני, חיים, עלה שנה אחרי זאב. זאב, בתקופת שהותו לבד בארץ, היה בא לבקר אותנו בחופשותיו.
אנחנו דאגנו לכל מחסורו ושלחנו לו חבילות לכל מקום ששהה בו בתקופת השירות הצבאי שלו.
כשהגיע יוסף לארץ, הצטרף לעסקי הבגדים של אחיו חנן ויחד הם ניהלו במשך שנים רבות את ה- חנות שהפכה לעסק מצליח בשם "האחים מאיר" בחיפה ובתל-אביב.
אימא של שמואל נפטרה ב- 10 באוגוסט 1968 והיא קבורה בבית העלמין בקרית שאול.

שלושת הבנים לבית מאיר

גדעון בכורנו היה השובב מבין שלושתם. מבנה גופו המגודל הטעה את הסובבים אותו שחשבוהו ל-מבוגר מגילו. בבית הספר נהג להשתובב ולהפריע בשיעורים, ורבים מהמורים התלוננו עליו. כשלמד בבית הספר ארלוזורוב, הצטרפתי לוועד ההורים והייתי פעילה בארגון מסיבות וטיולים ובאפיית עוגות (בעיקר סופגניות).
מאוחר יותר הרביתי לעשות כחברת ועד ההורים המצומצם שכלל חמישה הורים בלבד והיה שותף לישיבות הפדגוגיות של צוות ההוראה.
את חלקי בוועד ההורים ניצלתי כשגדעון סיפר לי שאחד המורים מציק לו וקורא לו בשמות גנאי. אני סברתי, שלמרות שגדעון היה שובב והפריע בשיעורים, ישנן דרכים פדגוגיות יותר לטפל בנושא.
הצגתי את הבעיה בועדה הפדגוגית וסיפרתי שהגיעו אלי תלונות על המורה שפוגע בילדים ומכנה אותם בשמות גנאי מעליבים. לשמחתי התייחסו לתלונתי והמורה נקרא לסדר. גדעון היה מרוצה מאוד מדרך הטיפול שלי והמשיך להפריע בשיעורים.
כשסיים גדעון את לימודיו בבית הספר היסודי, החל ללמוד בבסמ"ת. עם סיום לימודיו התגייס לחיל האוויר, וכשהשתחרר החל לעבוד במפעל של שמואל, שהיה בימים אלה בית מלאכה קטן.
בשנת 1955, גדעון נשא לאישה את הניה לבית חורזניצקי, במלון וינדזור שבחיפה. אנחנו הכנו את כל הכיבוד כנהוג אז. הייתה זו תקופת הצנע ואנחנו הפתענו את כולם כשהגשנו גם נקניקים וגם מ-טעמים אחרים.
לגדעון נולדו ארבעה ילדים - דינה, סמדר, דפנה ושמוליק.
לדינה שלושה ילדים - גלעד, יעל ויאיר.
לסמדר שבעה ילדים - ניר, נועה, נעמה, בועז, יצחקל"ה, שרה וחיי"ל.
לדפנה שלושה ילדים – עומר הדס ושחר.
סה"כ 13 נכדים ונין אחד בשם אבנר.

<u>עמוס בננו השני</u> היה תמיד ילד חולני, טוב ונעים הליכות. הוא סבל מבעיות נשימה וממחלות אוזניים, ודרש טיפול מיוחד ומסור.
הוא למד בבית הספר ארלוזורוב וגם שם הייתי פעילה בוועד ההורים עד אשר עבר גדעון לבית הספר מגינים, ואז העברתי את הפעילות לשם.
כשסיים עמוס את לימודיו בבית הספר היסודי, הלך גם הוא ללמוד בבית הספר בסמ"ת. כשגמר את התיכון שרת בחיל חימוש וכשהשתחרר תכנן ללמוד בטכניון על פי בקשתו של שמואל.
כשהלך לבחינות הכניסה לטכניון, כתב בטעות על אחד מטפסי הבחינה את השם - מאיר עמוס, ועל גבי טופס אחר את השם - עמוס מאיר. מאחר שחשבו שמדובר בשני אנשים שונים שעמדו בבחינה אחת בלבד, לא התקבל ללימודים והחליט לעבוד.
הוא עבד למעלה משנה בדשנים ואחר כך בשל קשיי נשימה שנגרמו מהחשיפה לחומרים במקום, החל לעבוד אף הוא עם גדעון ושמואל.
עמוס נישא לאריאלה לבית קנופף בשנת 1958 , במלון וינדזור כפי שעשה זאת גדעון שלוש שנים קודם לכן. בימים אלה, מצבנו הכלכלי היה טוב יותר ויכולנו להגיש מטעמים פרי ידינו: דגים ממולאים, רבעי עוף, סלטים וכו.
לעמוס ואריאלה שלושה ילדים - תמי, מיכל ועודד.
לתמי שני ילדים - לירן ועמית.
למיכל שלושה ילדים - תומר, טל וגל.

<u>אלדד בננו השלישי</u> היה מיום היוולדו ילד שקט מאוד. הוא היה ערני לקורה מסביבו, אך רגוע ושלו. כשהיה בן ארבע הבחין שאנחנו שותלים ירקות בגינה. יום אחד ביקש ממני שתי מטבעות ושתל אותם בגינה. כשביקשנו הסבר למעשיו, אמר: "פה יגדל עץ מטבעות ואני אהיה עשיר מאוד".
כשהיה בן חמש וחצי, המליצה הגננת שלו, צילה, שילך לבית הספר. היא פרשה את התנהגותו ה-שקטה והנוחה כשעמום, וחשבה שיוכל להשתלב בכיתה א'. הייתה זו טעות גדולה, כיוון שאלדד לא היה בשל עדיין לבית הספר והתקשה בכתיבה. אני זוכרת כיצד סימנתי לו את צורת האותיות בנקודות, הוא עבר על פניהן וצייר את האותיות, וכך למד לכתוב. גם בבית הספר היה אלדד שקט ובלתי פעיל בשיעורים. פניתי למורה שלו, חיים ובקשתי ממנו שישתדל להפעיל את אלדד יותר, על ידי כך שיפנה אליו באופן אישי בשיעורים. בקשה זו "עלתה" לי בארבע בובות שקניתי לבנותיו של אותו מורה ש-נולדו בזו אחר זו כל שנה. מאחר שעמוס וגדעון כבר היו גדולים, ואני כבר לא עבדתי, יכולתי ללוות את אלדד כחברת וועד ההורים לאורך כל שנות לימודיו. יצאתי לכל הטיולים של כיתתן עד סיום לימודיו בבסמ"ת.

בתקופת לימודיו המשכתי, כל חג חנוכה, להביא סופגניות מעשה ידי ושמען היה ידוע בכל קרית חיים.
כשסיים את לימודיו בבסמ"ת, התגייס לנח"ל מוצנח ובמסגרת זו הגיע להאחזות הנח"ל נוטרה.
כל שבת היינו באים לבקר אותו עמוסים בכל טוב, כדי לפנק את החייל הקרבי שלנו.
אחרי שירותו הצבאי, גר אלדד בקיבוץ חמדיה עד שנת 1974, אז עבר לקריה והצטרף למפעל ה-משפחתי.
אלדד נישא למרגלית לבית ברקוביץ ונולדו להם שלושה ילדים: אסי והתאומות שני וגלית.
מנישואיו השניים לבתי לבית בק נולדו לו שני ילדים נוספים - דניאל ועידו.
לאלדד שלושה נכדים: ליאם ואיתי ילדי בנו אסי, ויהלי מבתו גלית.
שלושת ילדינו למדו לחיות בצניעות שהייתה אופיינית לאותם ימים. הרבה צעצועים לא היו להם, אבל הם למדו לשעשע את עצמם בדרכים שונות. כשפעם קנה להם שמואל קוביות פשוטות, הרכיבו מהן "מכוניות" וכך כשהם אוחזים בקוביות "נסעו" איתם על גבי השביל בחצר.
כל יום שבת היינו נוהגים ללכת ברגל, לבושים בבגדי שבת לאכול גלידה אצל סרדני ברחוב ה'. הייתה זו חוויה מיוחדת לילדים שחיכו לה כל השבוע. אחרי אכילת הגלידה הלכנו לבקר חברים ובני משפחה ובכך הסתיים הבילוי החגיגי שלנו .בשנים הראשונות נסענו לכל מקום ברכבת, באוטובוס או באופניים.
חלומו של שמואל היה לקנות אופנוע. ובאמת כשגדלו הילדים, קנה אופנוע, וכשהיו הילדים הולכים לפעילותם בתנועות הנוער היינו רוכבים שנינו לבנימינה לבקר את אחותי.
לאחר כ-4 שנים, רכש המפעל מכונית וכך לסירוגין שימש האוטו שבוע אותנו ושבוע את שותפו,יעקב.

מותו של שמואל והחיים בלעדיו

ב-1961 השתפר מצבנו הכלכלי והחלטנו שסוף סוף אנחנו יכולים להרשות לעצמנו לנסוע לחו"ל.
הצטרפנו לטיול מאורגן למשך ששה שבועות לשיט על אוניה. הפלגנו לאיטליה ומשם המשכנו לצרפת ולסקנדינביה.
זמן לא רב אחרי שחזרנו, קיבל שמואל התקף לב, שלא הפתיע בשל כמויות הסיגריות הרבות שנהג לעשן. הוא אושפז בבית חולים ושהה שם למעלה משבוע. אחת ההצעות שנתנו לו הרופאים הייתה לעבור ניתוח להחלפת עורק. שמואל לא רצה בשום אופן לעבור את הניתוח והמשכנו בחיינו.
אני השתדלתי למנוע ממנו את העישון, אך ללא הצלחה. שמואל לא ויתר לצערי על העישון, ולמרות התנגדותי מצא דרכים לעשן מחוץ לבית. חלפו שנתיים, השנה 1963, והחלטנו לנסוע פעם נוספת לחו"ל. הפעם שטנו באוניה בשם " איזמיר " לטורקיה ויוון. היה זה טיול מקסים. היינו שטים במהלך הלילה ובמהלך היום ירדנו במקומות שונים וטילנו בהם.
אחת החוויות המרגשות שזכורות לי מטיול זה, היה הביקור באזור הדרדנלים. עמדתי על הגשר מעל המייצר והעלתי בזיכרוני את הסיפור שספרה לי אמי על סבתי שנסעה בדרדנלים לבקר את הרב ב-אודסה בתקופת הריונה עם אמי. עמדתי שם שעה שלמה וקשה היה לנתק אותי מהמקום.
כשחזרנו מהטיול חש שמואל ברע. היה זה יום שישי והזמנתי שני רופאים שיבדקו את מצבו.
צלצלתי לילדים שיבואו. כשראה אותם שמואל כעס מאוד על שהם עזבו את העבודה באמצע היום.
ניסינו להשפיע עליו שילך לבית החולים, אך הוא סרב. בערב, שמואל ביקש שאכין לו כוס תה והחליט לרדת ממיטתו כדי לצלצל לאמו ולומר לה שבת שלום, כפי שנהג כל ליל שבת. כשחזר למיטה החליף את התה בחצי כוס קוניאק. צבעו של הקוניאק דומה לצבעו של התה, כך שלא ידעתי. הוא נרדם ואני נרדמתי לצידו על גבי כסא נוח. בלילה התעוררתי בבהלה לקולות משונים שהשמיע מפיו.
היו אלה קולות חרחור ולא ידעתי כיצד לעזור לו. קראתי לשכנתי שהייתה אחות, היא הגיעה בבהילות. ניסתה לחמם לו את הרגליים ואני שמתי תחת לשונו את הכדורים שקיבל מרופאיו .כשהגיע הרופא, לא נותר לו אלא לקבוע את מותו (בגיל 55).
לאחר מותו כשישבנו שבעה, ביקשתי שלא יביאו את חמש הנכדות שלנו כיוון שלא יכולתי לעמוד ב-בקשה שלהן לראות את סבא שכל כך אהבו. הנכד הראשון של שמואל נולד לגדעון לאחר מותו ונקרא על שמו.
שני הנכדים הנוספים - בנו של עמוס נקרא עודד - שמואל ובנו של אלדד נקרא אסי - שמואל. אני לא הצלחתי תקופה ארוכה מאוד להתאושש ממותו של שמואל. שמואל היה אהבתי הגדולה ונשאר אהבתי הגדולה עד עצם היום הזה. עוד היום, 40 שנה לאחר מותו, עומדות דמעות בעיני בדברי עליו.
למרות צערי הרב, ידעתי שאסור לי ליפול על צוואר ילדי, ועלי להמשיך לגור בביתנו המשותף. אלדד בני שגר באותה תקופה בקיבוץ חמדיה הציע לי שיגור איתי בביתי כדי שלא אשאר לבדי.
הצעתו ריגשה אותי מאוד, אבל סירבתי בכל תוקף.
אמרתי לו: " אלדד, אתה בני ולא חבר שלי. יש לך חיים משלך ותפקידך אינו להיות הפרטנר שלי ".
אני המשכתי בחיי למרות שקשה היה לקרוא לזה חיים. רוב הזמן הסתגרתי בבית וסירבתי לצאת.
לא פעם הגפתי את כל התריסים ונעלתי את הדלתות כדי שילדי יחשבו שיצאתי ויעזבו אותי במנוחה.

אני מודעת לזה שכל האוהבים אותי רצו לעזור לי בתקופה הקשה הזאת, אבל עזרתם לא ניחמה אותי, וכל מה שרציתי היה שיעזבו אותי לנפשי.
לאחר תקופת מה החלטתי להאזין לבקשותיהם ונסעתי לפגישה עם פסיכולוג ידוע בירושלים. הגעתי אליו והוא בדק אותי, שוחח איתי ארוכות ולבסוף אמר לי: " אני מתפלא עליך גברת מאיר. אני מבין את כאבך, אבל יחד עם זאת עליך לאסוף את עצמך ולומר כל יום את המשפט, אם אין אני לי מי לי, רק את תוכלי לעזור לעצמך ".
לקחתי את דבריו לתשומת לבי והחלטתי לנסות לעזור לעצמי. אחד הניסיונות הראשונים היה נסיעתי לבית " דורה שוורץ " בבנימינה, שם טופלתי בדרך טבעונית
ייחודית לאותה תקופה, במטרה לנקות את הראש ואת הגוף. בבית דורה שוורץ הכרתי אישה בשם ציפורה קיסרי, ושמרנו על קשר בכל מהלך השנים לאחר מכן. אותה ציפורה קיסרי תיקח חלק מש-מעותי בחיי בעתיד.
כשחזרתי מבנימינה החלטתי לעשות מהלך נוסף בחיי ונסעתי למשפחתי בברזיל. האמנתי שהשהייה בחו"ל עם אחיותיי ואחיי תסיח את דעתי מצרותי ומכאבי. ואכן נסעתי לברזיל.
מאחר שלשמואל הייתה משפחה בפריז, עשיתי חניית ביניים בפריז בדרך לברזיל, והזמנתי על ידם להתארח בביתם. לצערי כשהגעתי לשדה התעופה עוכבתי בשל סיבות בירוקרטיות.
הם חיכו לי בחוץ עם פרחים ובושם, אך משבוששתי לצאת, הלכו. יצאתי מאוחר והלכתי ללון בבית מלון. למחרת נסעתי אליהם במונית ומאחר שהשפה הצרפתית הייתה שגורה בפי, הזהרתי את נהג המונית שלקח אותי אליהם, לבל יוביל אותי ברחובות פריז כפי שנהוג לעשות לתיירים. הגעתי לביתם שברחוב הפרחים והתקבלתי בשמחה רבה ובכבוד מלכים. משפחת סלומון על שני בניה מרסל ומישל, ארחו אותי ברוחב לב, ולמחרת לקחו אותי לשדה התעופה ונפרדו ממני בצער רב.
הגעתי לברזיל ושם קיבלו את פני בשדה התעופה אחותי מרים וגיסתי (אשת לייבלה). הן לקחו אותי לביתה של אחותי שרה אשר בבלה אורזנטה. היה זה בית גדול בן ארבע קומות, מפואר מהודר ומלא במשרתים שעשו את כל עבודות הבית.
למרות התנאים הנוחים, לא הצלחתי להרגיש שם בנוח. תחושת הביתיות והחמימות שחיפשתי, היו חסרים לי שם. לכן נסעתי לסנט - פאולו שם גר אחי לייבלה ואחותי מרים. גרתי אצל אחותי ולמרות שביתה לא היה מפואר כל כך, ויכולתה הכספית לא הייתה גדולה כשל אחותי שרה, הם ארחו אותי בלב חם ובאהבה גדולה.
הם טיפלו בי כבנסיכה. שני בניו של לייבלה ובנה של מרים, לקחו אותי למקומות שונים בעיר, וליוו אותי לכל מקום. שם שהיתי 9 חודשים נפלאים, שהסיחו מעט את כאבי על מותו של שמואל.
כשחזרתי, עשיתי חניית ביניים נוספת בפריז. הפעם הזמנתי גם את אלדד להגיע לשם. ואכן הוא הגיע והתאכסנו אצל משפחת סלומון ובילינו במהלך היום והערב.
מאחר שלבנה של משפחת סלומון (מישל) הייתה דירה בפריז, הוא הציע לי לבצע החלפה. וכך עבר לגור למשך שלושה חודשים בביתנו שבקרית חיים ואילו אנחנו נשארנו בדירתו למשך אותה תקופה.
אני למדתי להכיר את פריז ולנסוע במטרו. היה זה הישג גדול עבורי, כיוון שהעיר הגדולה מאוד הפ-חידה אותי בימים הראשונים לשהותי שם.חזרתי לארץ והמשכתי להתמודד עם חסרונו של שמואל.
שנים רבות חשתי יום יום כמה גדולה האבדה שבהליכתו ממני בגיל צעיר כל כך.
לימים רכשו לי ילדי חלקת קבר לא רחוק ממקום קבורתו של שמואל בבית הקברות הישן שבחיפה. כל פעם שאני עולה לקברו אני מסתכלת גם על חלקת הקבר שלי, ומתלוננת במידה רבה של הומור על כך שהקבר נראה לי קטן מידי למידות גופי.
ואני מוסיפה בחצי חיוך, שלדעתי יהיה צורך לקצץ את רגלי כדי שאתאים למידותיו.

שלג בקרית חיים

שמואל אהבתי הגדולה

PARTICULARS RELATING TO APPLICANT.

أوصاف الطالب او الطالبة

פרטים בנוגע למבקש(ת)

Place and date of birth: Borislaw, Poland 1909 — مكان وتاريخ الولادة: بوريسلاف، بولندا — מקום וזמן הולדת(ה): בוריסלב, פולין

Nationality: Polish — الجنسية: بولندي — לאום: פולני

Trade or occupation: Lockmith — المهنة او الصنعة: [illegible] — מקצוע: [illegible]

Married, married, widower or divorced: Married — حالة الزواج: متزوج — מצב משפחתי: נשוי

Name of wife: Shoshana, maiden name FISCH — اسم الزوجة: شوشانا لكيم ميلنر — שם אשתו: שושנה לכים מילנר

Names of Children — שמות הילדים — اسماء الاولاد	Dates of Birth — תאריכי לידת הילדים — تاريخ ولادتهم
Gidon — גדעון	26.5.1939
Anne — חנה	6.6.1937

I [illegible] approved and subscribed this [illegible] day of October 1957

Signature: [illegible]

Date of [illegible]

Signature of holder: [illegible]

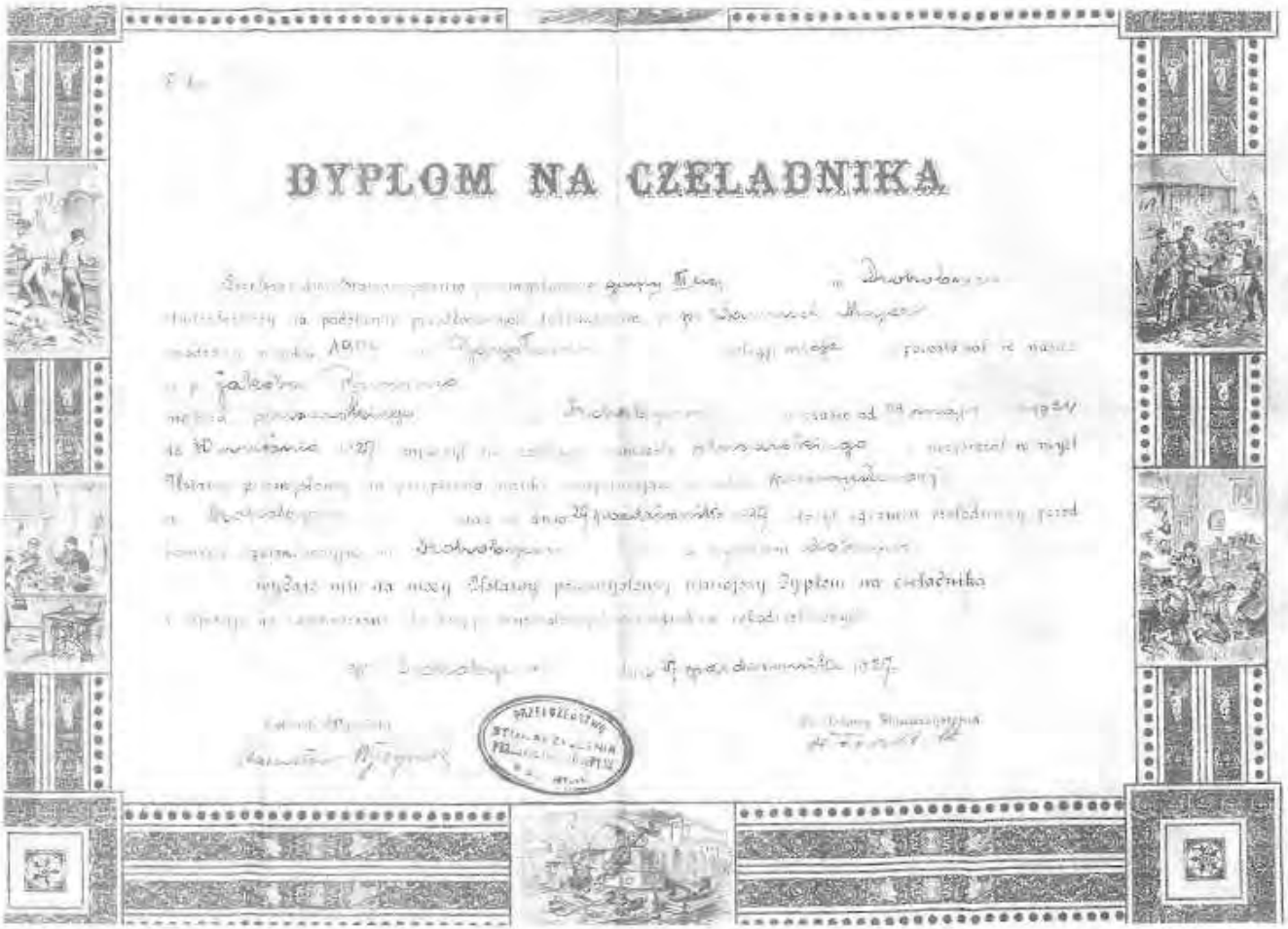

DYPLOM NA CZELADNIKA

- 77 -

גדעון, עמוס ואלדד

עמוס ואלדד

שמואל, אני, חניה ודדעון

אלדד

מימין לשמאל: עמוס, אריאלה, חניה וגדעון

שמואל ודינה נכדתנו

עמוס ודינה נכדתי

עם דינה נכדתי הראשונה

משפחתנו ונכדתי הראשונה

תקופת ילדותי והתבגרותי

חיים מאיר

בשנת 1939 כשפרצה מלחמת העולם השנייה הייתי בן 10 בלבד. לכן זיכרונותי מהתקופה שלפני המלחמה וגם במהלך המלחמה אינם רבים כל כך.
אולם ישנם בכל זאת זיכרונות שנחרטו בליבי, שרובם מטבע הדברים, קשים וטראומטיים.
אחד הזיכרונות הטובים דווקא, שיש לי מהתקופה, שלפני המלחמה, הוא שנהגתי מידי שבת וחג, ללכת עם הסבא שלי ,רב משה יצחק, לבית הכנסת,בעיר מגורי והולדתי בוריסלב.
זכור לי בבירור שצעדתי עם סבי ,כשהוא אוחז בידי, וצועד זקוף קומה ומלא גאווה על כך, שנכדו הבכור, מצטרף אליו לתפילה בבית הכנסת, בעוד אנשים שנקרו, בדרכנו מברכים אותנו לשלום וסבא היה מאושר מכך.
לא אוכל לשכוח את הקשר המיוחד מאד שהיה לי גם עם סבתי אלקה. בילדותי ואחר כך גם בהמשך, לכל אורך חייה.
כשפרצה המלחמה, זכור לי שהיינו כולנו מאד מבוהלים ובתקופה הראשונה שרר " בלגן גדול " בבוריסלב.
אני זוכר אירוע טראומטי במיוחד שבו פרצו לביתנו קבוצה של בריונים גויים אוקראיניים או פולנים, תפסו את סבא ובאמצעות סכין מטבח , חתכו את זקנו !, תוך שהוא צועק ,לשמיים" ובוכה עקב הכאבים הפיזיים וההשפלה הנוראית שנגרמה לו !
לאחר אירוע זה ,סבא חלה ,ובעצם לא חזר לעצמו יותר, ולאחר מספר חודשים נפטר.
זכורים לי גם לפחות, שלושה פוגרומים, שבאחד מהם הובלנו ע"י האוקראינים, אמא, אני ,ושני אחי הצעירים,עם עוד הרבה יהודים אחרים, אל בנין המשטרה בעיר. הכל נעשה אמנם ע"י האוקראינים, אך בפיקוח של חיילים גרמנים. הגענו לפתחו של מרתף בבנין המשטרה, שם עמדו שני בריונים אוקראינים ובתוך המרתף נתגלה לעיני מחזה מזעזע: היו שם מוטלות בערמות, עשרות גויות של יהודים שנרצחו בדם קר ,ואימי מצאה ביניהם את גוויותיהם של שני הבעלים של אחיותיה !
ככל שהזמן חלף והמלחמה נמשכה, רוכזו כל יהודי בוריסלב בגטו בפרברי העיר, וחלק מהיהודים החילו גם לחפש מקומות מקלט ומסתור.
בשלב מסוים עברנו כל המשפחה להסתתר בעלית גג אצל משפחת נייידק, שהיה כמובן גוי , חבר לעבודה של אבא . כשהגענו לשם,לאותה עליית גג,פגשנו עוד זוג יהודים, שהוסתרו שם.
לאחר תקופה קצרה, היות והצפיפות הייתה למעלה מנשוא, נאלצתי להיפרד מהמשפחה שלי ונסעתי ברכבת יחד עם האדון נייידק,לעיר לבוב,שם הצטרפתי לסבתי אלקה ודודתי צילה ,רגה,וגניה.
בלבוב היינו עד כמה שזכור לי ,בין שנה וחצי לשנתיים, וחיינו שם תחת זהות בדויה של פולנים גויים.
דודי חנן היה באותה תקופה בשבי הגרמני (היות וגויס לצבא הפולני) דודתי רגה הצליחה בדרך שעד היום לא ברורה לי, לאתר אותו ואף להתראות איתו לפרק זמן קצר מאד.
אחרי תקופה קצרה, שוחרר דודי חנן מהשבי הגרמני וחזר אלינו ללבוב. אני זוכר שהתפרנסנו שם (חלקית לפחות) ממכירת חוטי תפירה ,שאותם היינו מגלגלים על גלילי קרטון והתחרינו בינינו מי מגלגל את החוט בצורה האסטטית והישרה ביותר...
יום אחד, שגם הוא זכור לי, כיום קשה במיוחד עבורי, הודיעו לנו כי, דודה רגה נתפסה ברחוב ע"י המשטרה המקומית ,כשהיא בדרכה הביתה. דודה רגה נשלחה למקום ממנו נשלחו כל היהודים, למחנות ההשמדה ומאז לא ראינו אותה שוב.
חשוב לי לציין ולהדגיש במיוחד, כי בכל אותה התקופה הקשה מאד בלבוב, סבתא אלקה ודודה צילה ,דאגו לי לכל מחסורי. (עד כמה שהיה אפשר כמובן) ועשו זאת עם הרבה חום ואהבה מכל הלב.
זאת הסיבה, שהייתי כל כך קשור אליהן, גם לכל אורך התקופה שלאחר המלחמה, עד יומן האחרון.
לקראת סוף המלחמה , החלו כוחות הברית להפציץ בארטילריה את הערים שנכבשו ע"י הגרמנים, וזכור לי כי גם אנחנו בלבוב, חווינו את ההפצצות האלו על בשרנו.
למרות שכבר הרחנו את סוף המלחמה, עדיין מידי פעם בפעם היו האוקראינים המקומיים בלבוב, תופסים יהודים ברחוב, שחין בזהות בדויה וכתנאי לכך שלא יסגירו את פרטיהם לגרמנים, ביקשו שוחד כסף,תכשיטים,וכל רכוש אחר.... יום אחד נתפס דודי חנן ע"י האוקראינים והובא הביתה על מנת לגבות את הכופר ,שהכן שולם להם על מנת שלא נוסגר.
באותו ערב ,היות ופחדנו מאד למרות ששילמנו את מה שביקשו מאיתנו, עדיין נוסגר לשלטונות הגרמניים, החלטנו לעזוב את דירתנו ושהיינו בלילה בגן ציבורי.
בדיוק באותו לילה הופצצה כאמור לבוב ע"י כוחות הברית והדירה שגרנו בה חטפה פגיעה ישירה ונהרסה לחלוטין.

הסתבר שההחלטה לצאת לגן הציבורי הצילה את חיי כולנו ואכן ניצלנו בנס גדול.
ביום שלמחרת עברנו להתגורר בדירה אחרת. זכור לי במיוחד סיפורו של דודי חנן שנתפס שוב ע"י שני גויים שביקשו שוב כופר, אך הוא בכוחות עליונים הצליח להימלט מהם. דודי סיפר לי שלמרות שלא היה אתלטי במיוחד הוא פשוט רץ במהירות הבזק , קפץ מעל קיר גבוה כל כך שגם אחרי כמה ימים ,כשעמד ליד אותו הקיר ,לא הצליח להבין, איך עלה בידו להתרומם לגובה כזה, ואמר לי שככל הנראה אלוהים עזר לו והרימו, ובכך הציל את חייו.
הייתי מאד גאה שדודי חנן בחר דוקא בי כדי לספר לו את סיפור הבריחה הזה וביקש ממני שהעביר את הסיפור הלאה , במידה ומשהוא יקרה לו בהמשך.
עם תום המלחמה, בשנת 1945,סיפרו לי את הבשורה המרה, שאמי כבר אינה בין החיים.
אמי נפטרה כחצי שנה, לפני שחרורנו ע"י הרוסים.
בסוף המלחמה, עזבנו את לבוב, וחזרנו לבוריסלב על מנת, לקבור את אמא בבית הקברות היהודי, כדת משה וישראל.היות ואמא נקברה במהלך המלחמה ,בקבורה ארעית, בחצר משפחת ניידק.
בבוא הימים ולאחר הרבה מאד שנים הסתבר לנו, לאחר ביקורו של אחי זאב בבוריסלב, שבית ה-קברות היהודי נהרס ,ובמקומו הוקמה אנדרטה כללית, לזכרם של כל הקבורים שם.
בשנת 1945 אחרי שהמשפחה התאחדה, עברנו כולנו להתגורר בעיר לודז ,שם התחלתי ללמוד ב-בית ספר תיכון והשלמתי את תעודת הבגרות שלי. במהלך תקופת לימודי הצטרפתי לתנועת הנוער הציוני- עקיבא.
במהלך החופשים היו מפגשים יזומים של כל חברי התנועה, מכל רחבי פולין ובאחד המפגשים הללו פגשתי את יהודית (אטקה) מהעיר קטוביץ, שבבוא הזמן לאחר העלייה לארץ הפכה להיות אשתי, ואם שני ילדי. בפעולות של התנועה ,הודרכנו ע"י שליח מארץ ישראל איך מקימים ישוב או קיבוץ.
לקראת סוף שנת 1948, לאחר שהגיע "התור שלנו", התחלנו בתהליך של העלייה ארצה.
התחנה הראשונה שלנו הייתה פריז בצרפת, שם שהיינו כחודשיים ואחר כך, לעיר בנדול בריבירה הצרפתית,
שם שהיינו עוד שבועיים. ניתן לומר בוודאות שהתקופה הזו בצרפת ,מחוץ לפולין ,הייתה עבורי כמו יציאה מחושך לאור. בסוף פברואר 1949 עלינו בנמל מרסיי על האנייה "עצמאות" והגענו סוף סוף לנמל חיפה ב- 1.03.1949
את השנה הראשונה לשהותי בארץ ביליתי בקבוץ תל -יצחק, שם עבדתי כעגלון(עם פרד ועגלה) ב-הובלות שונות בקיבוץ.
בתחילת 1950 בעזרתו של דוד זוניה, (בעלה של דודתי צילה) התחלתי ללמוד בטכניון בחיפה, ה-נדסת מכונות, ועברתי לגור בקרית חיים, אצל סבתא אלקה ,ומשפחתה של דודה צילה.
לאחר מספר חודשים קיבלתי צו גיוס ל צ.ה.ל ונאלצתי לעזוב את לימודי בטכניון.
במהלך 1950 התגייסתי ל צ.ה.ל ושרתתי כמדריך טופוגרפיה בחיל רגלים עד שחרורי.
בשנת 1952 נישאתי ליהודית (אטקה) שאותה הכרתי כאמור בפולין בתנועת הנוער, והקמנו יחדיו משפחה בחיפה בה אני מתגורר עד היום.

קורותי בתקופת השואה ואחריה

כאב בן יוסף מאיר

בוריסלב - borislav (בפולנית) - borysław

עיר במחוז דרוהוביץ, מערב אוקראינה. עד מלחמת העולם השניה בגליציה המזרחית, פולין.

בתחילת המאה ה- 19 היתה בוריסלב קהילה יהודית קטנה (האזור היה בשליטת אוסטריה מאז ח-לוקת פולין בסוף המאה ה- 18). בשנות ה- 60 של המאה היו במקום בית כנסת מרכזי ובתי מדרש אחדים והקהילה היתה קשורה לקהילת דרוהוביץ. ב- 1890 חיו בבוריסלב 7752 יהודים שהיו כ-70% מכלל האוכלוסיה. במקום הוקמו בית ספר עממי יהודי ובית מרחץ. בקהילה פעלו אגודות צדקה וגמי-לות חסדים וביניהם ביקור-חולים, הכנסת כלה ולינת-צדק. פעלה חברה קדישא וקודש בית עלמין.

עוד ב- 1893 הוקם בית ספר עברי משלים לילדים שלמדו בבתי ספר כלליים וב- 1910 נחנך בעיר בית ספר עברי מודרני. כן שכן בבוריסלב "מרכז המורים העבריים בגליציה."

בתקופה שבין מלחמות העולם נודעה בוריסלב כ"קליפורניה של גליציה" וסיפקה כ- 75% מתצרוכת הנפט של המדינה.
יהודי העיר היו מחלוצי תעשיית הנפט. עוד בשנות העשרים של המאה ה- 19 עשו יהודים נסיונות ראשונים להפקת נפט באזור.

בשנות ה- 60 וה- 70 של המאה ה- 19, היו הפקת הנפט, זיקוקו ועיבוד "דונג האדמה" בעיקר בידי היהודים. יהודים עסקו בקידוחים, בהובלות ובפיקוח באתרי הקידוח.

עד 1880 הועסקו בתעשיית הנפט כ - 2,500 גברים יהודים וכ- 500 נשים יהודיות, בהם רבים מ-ישובי הסביבה.
בסוף שנות ה- 90 של המאה ה- 19 ובתחילת המאה ה- 20, עם כניסת החברות הגדולות לאזור ו-עקב פיתוח שיטות הייצור, נושלו יהודים מעבודתם, מקצתם עזבו את בוריסלב ו- 500 פועלים מק-צועיים היגרו לארצות הברית.
ב- 1900 נימנו בבוריסלב 5,950 יהודים, כ- 60% מאוכלוסיית העיר.

יהודי בוריסלב עסקו גם בהפקת גז-אדמה ובהנחת הצנרת לשימושו. מהנדסים יהודים שיכללו שיטות למדידת הגז ולהפקת גזולין.

בימי מלחמת העולם הראשונה (1914-1918) נזקקו כ- 40% מיהודי העיר לתמיכת מוסדות הקהילה. בפולין העצמאית אחרי המלחמה עבדו כ- 1200 יהודים בתעשיית הנפט. כן התפרנסו יהודי בוריסלב ממסחר והיו ביניהם בעלי מלאכה ובעלי מקצועות חופשיים וטכניים.
ב- 1921 נימנו בעיר ובפרבריה 10,149 יהודים.

ציבור הסוחרים היהודיים היה מאורגן ב- 3 אגודות: " אגודת סוחרים ותעשיינים ", " אגודת סוחרים יהודיים" ו"אגודת סוחרים זעירים". בעלי המלאכה התארגנו מ-1926 בארגון "יד חרוצים" ולידו פעלו קופת חולים וקופת גמילות חסדים.

ב- 1887 נוסדה בבוריסלב אגודת "חובבי ציון" ופורקה בלחץ החרדים. ב- 1892 נוסד ארגון "בני ציון" ולידו הוקמו ספרייה ואולם קריאה. ב- 1894 נפתחו סניף "אחדות" וב- 1897 פעל בבוריסלב ארגון "אהבת ציון" ולידו מועדון ללימוד עברית.

בתחילת המאה ה- 20 נוסדו סניפי ההסתדרות הציונית, "המזרחי", "פועלי ציון" וסניף "המפלגה ה-יהודית הסוציאליסטית".
הפעילות הציונית נפסקה בימי מלחמת העולם הראשונה וחודשה אחריה. בשנות ה- 30 נפתחו ב-בוריסלב סניפי התנועה הציונית הרביזיוניסטית, ויצ"ו ואחרות. כן היו בעיר יהודים שפעלו במפלגה הקומוניסטית הפולנית שבמחתרת.

גם סניפי רוב תנועות הנוער הציוניות פעלו בעיר וקיימו חוגים ללימוד עברית, חוגים לדרמה, ספריות וחדרי קריאה.

בין ילידי העיר היה הסופר מיכל ברקוביץ (1865 - 1935), ממנהיגי האגודה הציונית "ציון" בגליציה, מתרגם כתביו הציוניים של הרצל ומזכירו. הוא עסק בבלשנות שמית, כתב פירוש לתרגום אונקלוס והוציא לאור את כתבי הסוציאליסט היהודי אהרון ליברמן.

ערב מלחמת העולם השניה ישבו בבוריסלב כ- 13,000 יהודים.

תקופת השואה

כמה ימים אחרי פרוץ מלחמת העולם השניה (1 בספטמבר 1939), ב- 12 בספטמבר 1939, כבש הצבא הגרמני את בוריסלב. חיילים גרמנים חטפו יהודים לעבודה, התעללו בהם ושדדו את רכושם. לאומנים אוקראינים ארגנו פרעות ביהודים ורצחו כ- 200.
ב- 22 בספטמבר (מוצאי יום הכיפורים), בעקבות ההסכם בין גרמניה לברית המועצות, נכנס צבא סובייטי לבוריסלב. בארות נפט, בתי זיקוק ומפעלים אחרים בבעלות יהודית הולאמו, בעלי מלאכה אורגנו בקואופרטיבים, מוסדות הקהילה חדלו לפעול והמפלגות היהודיות פוזרו.

באביב 1940 נאסרו והוגלו לרוסיה עסקני ציבור יהודים ופעילי המפלגות הציוניות וה"בונד". קומוניסטים יהודים השתלבו בפקידות המינהל העירוני, בתעשייה ובמערכת החינוך.
ב- 1941, עם הפליטים היהודים מפולין הכבושה בידי הנאצים ועם יהודים שבאו לבוריסלב מישובים קטנים בסביבה, נימנו בעיר 14,000 יהודים.

ב- 22 ביוני 1941, עם המתקפה הגרמנית על ברית המועצות, שוב נכבשה בוריסלב בידי הגרמנים. כ- 300 יהודים נרצחו בפוגרום שערכו האוקראינים ורכושם נשדד. לאחר הפוגרום הוקם יודנראט (מועצת יהודים מטעם) שהיה ממונה על ביצוע הוראות הגרמנים ובעיקר על אספקת אנשים לעבודות כפייה וחלוקת מנות מזון מוקצבות. היודנראט טיפל גם בעזרה לנזקקים. באוגוסט 1941 הוקמה ה- משטרה היהודית.

ב- 29 בנובמבר 1941 ערכו הגרמנים אקציה (פעולת חיסול) בעיר, במהלכה נרצחו 1,500 יהודים ביערות שבסביבה. בחורף אותה שנה מתו רבים מרעב וממחלות, יהודים נשלחו למחנות עבודה.
ב- 4 באוגוסט 1942 היתה אקציה נוספת. כ- 5000 יהודים שולחו למחנה ההשמדה בז'ץ (Belzec) אחר כך הוקמו שני גטאות בעיר.

באקציה בנובמבר1942, נרצחו כ- 2,000 יהודים.

בימים 16 ו-17 בפברואר 1943 נרצחו ביריות כ- 600 יהודים. בעלי מלאכה ובעלי מקצועות חיוניים למשק הגרמני רוכזו בכמה בתים ובין אפריל ליוני 1943 חוסל הגטו.

יהודים שהצליחו להמלט והסתתרו ביערות נרצחו בראשית 1944 על ידי כנופיות הלאומנים האוקראינים של באנדרה (bandera).

ב- 13 באפריל 1944 החלו הגרמנים בחיסול מחנה העבודה שבעיר וכ- 600 יהודים הועברו למחנה פלאשוב (plaszow). יהודים נוספים הועברו לשם במאי וביוני.
מקצת מיהודי בוריסלב שולחו למחנה מאטהאוזן (mathausen) והאחרונים שולחו למחנה ההשמדה אושוויץ ב- 21 ביולי 1944.

במחנות העבודה שהוסיפו להתקיים עד יולי 1944, פעלו כמה קבוצות מחתרת.
מפקדה של אחת מהן נהרג בעת ניסיון להתנקש במשגיח הגרמני.

ב- 7 באוגוסט שוחררה העיר בידי הצבא האדום. כ- 200 יהודים יצאו ממחבואיהם ביערות, ועוד כ- 200 יהודים שבו מברית המועצות וממחנות בגרמניה. ב- 1946 עזבו רובם את העיר, יצאו לפולין ומשם לארץ ישראל ולמדינות אחרות.

מצבת זיכרון, שהוקמה ליהודים חללי השואה, לא זכתה לטיפול.
בית העלמין היהודי נסגר ב- 1959.

משפחת מאיר

בשנת 1902 התחתנו בבוריסלב משה-יצחק בן מנחם-מנש מאיר (נולד ב- 1868) ואלקה בת אליהו אוקסנברג (נולדה ב- 1881)
ב- 20.4.1903 נולד בנם הבכור יוסף, ב- 1905 נולד מוניש, ב- 1907 נולדה צילה, ב- 1909 נולד שמואל, ב- 1912 נולדה רגה (רבקה) וב- 1914 נולד בן הזקונים חנן.

המשפחה היתה מסודרת מבחינה כלכלית ולמרות השנים הקשות של מלחמת העולם הראשונה, ה- עסקים התפתחו. למשה-יצחק היתה חנות לבגדים.
ב- 25.3.1928 התחתן הבן הבכור יוסף עם פרידה בת שרה וחיים צוקרברג, שהיתה יתומה מהוריה. יוסף נכנס לעסקי הנפט שפרחו בבוריסלב שבאזור גליציה.
ב- 5.1.1929 נולד להם הבן הבכור חיים (על שם חיים צוקרברג, אבא של פרידה), ב- 1.7.1930 נולד הבן השני - זאב וב- 17.3.1933 נולד הבן השלישי - ארק.

המשפחה מורחבת בבוריסלב היתה מלוכדת, החיים היטיבו עמן ובכל שנה נסעו לערי נופש להבראה. לילדיהם של פרידה ויוסף היתה מטפלת פולניה בשם אנג'יה.

ב- 1930 נסע שמואל (האח של יוסף) כחלוץ לארץ-ישראל.

פרוץ מלחמת העולם השניה בספטמבר 1939 מסמן את סוף החיים המאושרים.
בשנת 1939 גוייס חנן לצבא הפולני ולאחר כמה ימים נפל בשבי הגרמני.
חיילים שחזרו סיפרו שראו אותו פצוע ובבית היו מודאגים מכך.
רגה, שהיתה גאוות המשפחה, מהנדסת במקצועה, החליטה לחפש את אחיה.
היא עברה את הגבול לגרמניה ובעיר קרקוב איתרה את שמו ברשימה של שבויים פולנים שנמצאה ב"צלב האדום".
רגה השמידה את הטלאי הצהוב שלה ואת התעודות שלה ותוך הסתכנות רבה נסעה לעומק גרמניה, נפגשה עם חנן במחנה השבויים וחזרה לבוריסלב.
לאחר זמן מה הצליח חנן להשתחרר וחזר גם הוא.

ב- 1941 כבשו הגרמנים מחדש את מזרח פולין ואת בוריסלב.
ב- 24.12.1941 נפטר משה-יצחק אב המשפחה.

משנתהדקה טבעת החנק, עברו יוסף, פרידה וילדיהם זאב וארק להסתתר בבית משפחת ניידק ה- פולנים (פירוט בפרק נפרד).

חנן ורגה התארגנו להציל את שאר המשפחה. הם הכינו מקום בעיר לבוב ולשם ולשם העבירו את צילה ובנותיה עדה ולאה (בעלה זכריה שירת בצבא הפולני) ואת מוניש, אשתו גניה ובנם שמואל וכן את האם אלקה. מאוחר יותר העבירו לשם גם את חיים (בנם של יוסף ופרידה). הם רכשו תעודות מזוייפות וחיו כמשפחה נוצרית: חנן וגניה היו "הורים", עדה, לאה ושמואל היו "הילדים", אלקה, צילה, חיים ומוניש התחבאו באותו בית באופן לא לגאלי וכאשר דפקו בדלת, מיהרו הארבעה להסתתר מ- אחורי שני ארונות שעמדו באלכסון לקיר.
חנן ורגה דאגו לקניית מצרכים (ניזונו בעיקר מלחם ותפוחי אדמה).
לרגה היתה דירה נוספת בה השכנים הכירו אותה כנוצריה שיוצאת כל בוקר לעבודתה.
למעשה רק ישנה שם ובמשך היום דאגה לצרכי המשפחה.
הם התפרנסו מגלגול חוטים על קרטונים ומכירתם בשוק.
במאי 1943 פגשה רגה ברחוב שכנה מבוריסלב שהכירה אותה וידעה שהיא יהודיה. מיד הלשינה עליה לשוטר אוקראיני שבמקרה היה במקום והיא לא חזרה יותר.
מבירורים שנערכו אחר כך, הסתבר שהיא נרצחה כנראה במחנה ריכוז, יחד עם עוד 3.000 נשים יהודיות.

בסוף שנת 1943 הגרמנים נחלשו והחלו לסגת והרוסים נכנסו לפולין אט-אט.
במאי 1944 נפטרה פרידה במחבוא, יום אחד לפני ל"ג בעומר.

ב- 27.6.1944 הגיעו הרוסים ללבוב ולא היה צריך יותר לחיות בזהות נוצרית. יוסף וילדיו עברו ללבוב וכל המשפחה גרה ביחד.

יוסף התחתן עם חנקה שנשארה אלמנה עם ילדה קטנה - יפה, ויחד עברו כולם לעיר לודג' בפולין.
ב- 18.3.1945 התחתן חנן עם לינה, אותה הכיר בזמן הבריחה מהשבי.
בלודג' התחילה המשפחה לשקם את חייה, פתחו עסק לבגדים והתחילו לחשוב על העתיד בארץ-ישראל.

ב- 1946 עזבו חנן, מוניש, צילה ומשפחותיהם את לודג' ועברו למינכן שבגרמניה באופן לא לגאלי, שם חיכו לעליה לארץ-ישראל.
ב- 1949 עלו לארץ ובפברואר 1950 הצטרפו אליהם יוסף ומשפחתו.
עוד ב- 1949 פתח חנן חנות לבגדים ברחוב הרצל בחיפה, "אחים מאיר" ויוסף הצטרף אליו כשהגיע לארץ.
בניו של יוסף התחתנו והקימו משפחות:
בשנת 1952 נישא חיים ליהודית ונולדו להם יצחק וגילה.
בשנת 1953 נישא זאב למרים ונולדו להם ראובן, פרידה ויצחק.
בשנת 1954 נישא ארק לרותה ונולדו להם הדווה, דורון ורונן.

חנקה נפטרה בארץ בשנת 1958 ממחלה. בתה - יפה, נישאה לבנק ונולדו להם ענת ונינה.

בשנת 1960 נישא יוסף בפעם השלישית לקלרה ממשפחת דאורמן, אף היא מבוריסלב.
סבא יוסף האהוב נפטר בחיפה ב- 6.10.1997 והוא בן 94.
קלרה מאיר חיה עמנו בחיפה ואנו מאחלים לה אריכות ימים.

זאב מאיר

ילדות לפני השואה

מילדותו זוכר זאב שלמד בבית ספר עממי בבוריסלב ואהב מאוד את שיעורי הגיאוגרפיה.
הוא לא אהב שיעורי חשבון.
בחוץ היו הילדים מחליקים על הקרח שהצטבר בחורף ובאביב יצאו לאסוף פטל-בר ביערות.
בחופש הגדול היו נוסעים ברכבת אל מחוץ לעיר לכפרים ריבניק וזאומינקה. כאשר הרכבת הוציאה גצים בנסיעה, הוא אהב את הריח שלהם. זאב מתאר תקופה זו כיפה בחייו.
בשבתות, אביו - יוסף, היה לוקח אותו, את חיים ואת ארק לבית הכנסת שבו היה לו מקום קבוע ו- מכובד.
סבא זוכר את העיצוב המיוחד של בית הכנסת: על התקרה היו מצויירים הסמלים של 12 השבטים.
בית הספר בו למד לא היה יהודי והיו לו חברים גויים.
היה לו חבר שאביו היה שוטר במשטרה האוקראינית וחברו אמר לזאב מתי להתכונן לאקציה(פוגרום מתוכנן מראש).
בהתחלה היהודים לא ידעו מה צפוי לקרות וכשעברו חיילים גרמנים עם סוסים, הריעו להם ומחאו להם כפיים.

ילדות בשואה

לאחר פלישת גרמניה לפולין בספטמבר 1939 חילקו הרוסים והגרמנים את פולין ביניהם כאשר פולין המערבית בידיים גרמניות ואילו החלק המזרחי בידי הרוסים. בוריסלב היתה בחלק שבשליטת ה- רוסים ואכן הרוסים הגנו על היהודים עד 1941, אז התחזקו הגרמנים, כבשו את כל מערב אירופה ופלשו בניגוד להסכם לעומק רוסיה ב"מבצע ברברוסה".

הפוגרום הראשון בבוריסלב היה עוד בזמן הרוסים. בבוריסלב, בבית המשטרה הרוסית, נמצאו גוויות של אוקראינים ששיתפו פעולה עם הגרמנים וכנקמה ניתנה יד חפשית לכל הכפריים שמסביב לעשות שפטים ביהודים.
הכפריים באו עם מקלות וקרשים, הוציאו יהודים מהבתים, הפרידו משפחות וריכזו את הגברים ב- תחנת המשטרה.
למחרת הגיעו גם לבית יוסף ופרידה מאיר ויוסף התחבא עם עוד מספר גברים מאחורי הארון.
הפורעים הוציאו את הילדים לרחוב והיכו אותם בדרך לתחנת המשטרה. זאב זוכר שהגיע אופנוען, לקח לפורעים את המקלות וצעק בגרמנית: "קינדר נישט שלאגן", שפירושו: לא להרביץ לילדים.